

TRANSPARENCY
INTERNATIONAL
BOSNA I HERCEGOVINA

» Izvještaj

Rod i korupcija u neuspjelim demokratijama

Studija slučaja
Bosne i Hercegovine

Podržano od

Švedska
Sverige

Rod i korupcija u neuspjelim demokratijama
Studija slučaja Bosne i Hercegovine
Autor: Boris Divjak

Prevodilac sa engleskog:
Vojislav Boljanić

Tiraž
300

Štampa
Grafix

Dizajn
www.madeinbunker.com

www.ti-bih.org

© Transparency International Bosna i Hercegovina

Ovaj izvještaj je nastao zahvaljujući podršci Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA) u Bosni i Hercegovini i njegov sadržaj ne odražava nužno stavove i preporuke SIDA-e.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343.352:347.156-055.2(497.6)(047.1)

ДИВЈАК, Борис
Rod i korupcija u neuspjelim demokratijama : Studija slučaja
Bosne i Hercegovine : Izvještaj / Boris Divjak. - Banja Luka :
Transparency International, 2020 ([s. l.] : Grafix). - 97 str. : илустр. ;
25 cm

Bibliografija: str. 84-85.

ISBN 978-99955-755-9-5

COBISS.RS-ID 128049153

» Izvještaj

Rod i korupcija u neuspjelim demokratijama

Studija slučaja Bosne i Hercegovine

Autor: Boris Divjak

Banja Luka, April 2020.

» Zahvale

Transparency International u Bosni i Hercegovini

Transparency International u Bosni i Hercegovini (TI BiH) je osnovan 1. decembra 2000. godine, a s aktivnostima je krenuo početkom 2001. godine kao lokalna nevladina organizacija (NVO), akreditovana kao nacionalni ogranak ovog globalnog pokreta. Organizacija ubrzano raste i uskoro postaje vodeća NVO u Bosni i Hercegovini (BiH) u oblasti dobrog upravljanja i borbe protiv korupcije. Rad organizacije je organizovan kroz dvije kancelarije – sjedište u Banjaluci i kancelariju u Sarajevu – s ukupno 18 zaposlenih, te mrežom volontera, članova itd. Više informacija o njenom djelovanju dostupno je na web stranici: www.ti-bih.org. Ova publikacija prati višegodišnji rad na obradi podataka i istraživanju, a temelji se na slučajevima koje su građani kroz duži niz godina direktno prijavljivali TI BiH Centru za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije (ALAC). Pojednosto o radu istog su u odjeljku koji obrađuje navedene slučajeve. S podacima iz prijave građana postupa se strogo povjerljivo, u skladu s Opštom uredbom o zaštiti podataka (GDPR) i svim nacionalnim propisima o zaštiti podataka. TI BiH ni od jednog korisnika ne traži lične podatke. Naime, korisniku je u potpunosti prepušteno da sam odluči da li će i kada ostaviti svoje podatke ALAC/TI BiH, uključujući i kontakt podatke ako zatraži povratnu informaciju, prošireni pravni savjet ili zastupanje. Podaci predstavljeni u ovoj publikaciji u potpunosti poštuju privatnost korisnika i ni u jednom trenutku se ne objelodanjuju nikakve informacije koje bi mogle otkriti identitet nekog od korisnika koji se obratio ALAC/TI BiH. ALAC bazom podataka upravlja se lokalno, izvan mreže, i baza se ne dijeli ni sa jednim dijelom globalnog TI-a.

Vlada Švedske

Od 2019. godine Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA) pruža podršku Transparency International-u u Bosni i Hercegovini u jačanju dugoročnih napora i pristupa u borbi protiv korupcije i uspostavljanju vladavine zakona. Cilj je razviti nova rješenja za veoma složene i ozbiljne izazove korupcije u bh. društvu, te omogućiti održivo i dosljedno djelovanje u borbi protiv korupcije. TI BiH je zahvalan Vladi Švedske i SIDA na ovoj ključnoj podršci, bez koje ova publikacija ne bi bila moguća.

Autor

Boris Divjak – makroekonomista, redovne studije završio na Univerzitetu u Readingu (Velika Britanija) i Univerzitetu u Gracu (Austrija). Magistrirao je međunarodne studije na Univerzitetu u Readingu. Bio je u menadžmentu Svjetske banke i viši savjetnik Evropske komisije, OECD-a, OSCE-a, te nekoliko bilateralnih donatora kao stručnjak za razvoj privatnog sektora. U Transparency International-u je volonterski angažovan kontinuirano dvadeset godina, osnovao je nacionalni ogranak u Bosni i Hercegovini i bio član globalnog Odbora direktora u maksimalnih tri mandata. Kao stručnjak za borbu protiv korupcije imenovan je u junu 2014. godine za direktora U4 Resursnog centra za borbu protiv korupcije sa sjedištem u Norveškoj i tu je funkciju obavljao do oktobra 2016.g.odine. Od tada radi kao nezavisni konsultant. Pod Borisovim vođstvom pokrenut je rad Centra za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije (ALAC) TI BiH. Objavio je nekoliko knjiga i radova i autor je niza publikacija za TI BiH.

Tim Centra za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije (ALAC)

Tim ALAC-a (besplatna pravna podrška građanima; detaljnije objašnjeno u sljedećem tematskom odjeljku) čine rukovodilac (Ena Kljajić Grgić) i četvero članova (Uglješa Vučković, Marko Vujić, Milena Mastalo i Damjan Ožegović). U pripremi ove analize direktno je učestvovalo dvoje članova tima koji su punopravni članovi ALAC-a, a to prvenstveno kroz obezbjeđivanje ulaznih podataka, obradu baze podataka i pomoć u razradi rezultata, te podršku u procjenama rezultata.

Milena Mastalo – posljednje četiri godine angažovana je u TI BiH/ALAC-u, gdje je zadužena za istraživanje, izvještavanje i pravne savjete. Iako je rad započela u ALAC-u, u međuvremenu se posvetila istraživanju i aktivnostima zagovaranja u više oblasti. Između ostalog, povezuje ALAC s drugim aktuelnim projektima ukrštanjem podataka među njima i samim upravljanjem projektima. Rukovodi projektom koji se bavi pitanjima roda i korupcije.

Marko Vujić – počeo kao ALAC volonter 2011. godine. Nakon višemjesečnog volontiranja kao pravnik, angažovan je kao asistent tima. Sada pruža savjete pravnim subjektima i građanima putem TI BiH besplatne linije za prijavu korupcije. U sljedećoj fazi pravne pomoći pruža konkretnu podršku kroz pripremu podnesaka u ime građana. Pored ovih zadataka, nadgleda ALAC-ovu bazu podataka i kao njen glavni analitičar pružao je ključnu podršku u realizaciji ovog istraživanja.

Stručna recenzija

Nacrt dokumenta revidiralo je petoro cijenjenih akademskih radnica, autorica i istraživačica s ciljem poboljšanja kvaliteta konačne verzije. Autor i TI BiH su neizmerno zahvalni (po abecednom redu):

Marie Chêne – Transparency International-u (TI) se pridružila 1999. godine kao koordinatorica programa za frankofonu Afriku. Od 2007. godine radi u Istraživačkom odjelu TI-a i upravlja Službom za pomoć u borbi protiv korupcije (Helpdesk) TI-a. Prije angažmana u TI-u, radila je za UNICEF u Zimbabveu zadužena za komunikaciju u Programu prevencije HIV/AIDS-a, u francuskom Ministarstvu spoljnih poslova, Međunarodnoj civilnoj misiji Ujedinjenih nacija na Haitiju, volontirala je u dobrotvornoj misiji u Indiji, i radila za francusku TV mrežu u Parizu. Završila je više studija i to iz: javnog zdravstva, društvenih komunikacija, političkih nauka, informisanja i komunikacija.

Dr Ina Kubbe – istraživačica i predavačica na Fakultetu političkih nauka, vladanja i međunarodnih odnosa Univerziteta u Tel Avivu (TAU), specijalizovala se za komparativna istraživanja empirijske demokratije i upravljanja, korupcije, političke psihologije i metodologije. Doktorirala je na Univerzitetu Leuphana u Lüneburgu u Njemačkoj, a od tada je objavila nekoliko članaka, knjiga i tematskih izdanja, kao što su Korupcija i neformalne prakse na Bliskom istoku i u Sjevernoj Africi (Routledge), Korupcija i norme: Zašto su važna neformalna pravila (Palgrave), Korupcija u Evropi (Nomos-Verlag) i Eksperimenti u politikologiji (VS-Verlag). Dr Kubbe je članica nekoliko istraživačkih grupa koje se bave pitanjima korupcije i osnivačica je Interdisciplinarnе mreže za istraživanje korupcije (ICRN).

Edita Miftari – feministička aktivistica s dugogodišnjim iskustvom u radu kao nezavisna istraživačica i konsultantica u oblasti politike rodne osviještenosti i ravnopravnosti polova. Magistrirala je rodne studije na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti i dobitnica je Fulbrightove stipendije Ministarstva spoljnih poslova SAD za sprovedenje istraživanja na Univerzitetu Clark. Objavila je niz studija, izvještaja i publikacija, a u svojstvu konsultantice saradivala je s više nevladinih i međunarodnih organizacija, uključujući UN Women, OSCE/ODIHR, Izborni institut za održivu demokratiju u Africi, GIZ, Britanski savjet, Transparency International, German Marshall Fund of the United States i mnoge druge. Od oktobra 2019. godine Edita radi kao voditeljica projekata u Rezidentnoj kancelariji UN Women u BiH.

Prof Lena Wängnerud – predaje predstavničku demokratiju, parlamentarne studije i rodne studije na Univerzitetu u Geteborgu. Oblasti istraživanja su joj najčešće reprezentativna demokratija, s posebnim naglaskom na pitanja političkog uticaja žena i rodne ravnopravnosti; rod i korupcija s posebnim naglaskom na uslove u Evropi; rodne razlike u nivoima anksioznosti. Naslovi nekih od knjiga: Rod i korupcija. Povijesni korijeni i novi putevi istraživanja (ur. s Helenom Stensöta, Palgrave 2018); Principi rodno osjetljivih parlamenata, Routledge 2015; Elite, institucije i kvalitet upravljanja (ur. s Carlom Dahlströmom, Palgrave 2015). Pored toga, prof. Wängnerud je objavila veliki broj radova u stručnim časopisima.

Prof Mi Yung Yoon – doktorirala je na Državnom univerzitetu u Floridi, a od 1993. godine predaje na predmetima međunarodne i komparativne politike na Hanover College-u. Kao afrikanistica redovno sprovodi terenska istraživanja u zemljama Podсахarske Afrike, a svoje nalaze objavljuje u raznim recenziranim stručnim časopisima. Glavna oblast interesovanja su joj žene u zemljama u razvoju i na tu temu je objavila brojne analize. Među mnogobrojnim člancima u stručnim časopisima neki od najnovijih naslova su: „Rodna ravnopravnost u nacionalnoj politici i promocija rodne ravnopravnosti u globalnoj politici: uloga bilateralne službene razvojne pomoći“, Međunarodni politikološki pregled (*International Political Science Review*); i „Mehanizam za popunjavanje rezervisanih poslaničkih mjesta za žene u parlamentu i prelazak na sistem bez kvota: komparativna studija Tanzanije i Ugande“, Časopis savremenih afričkih studija (*Journal of Modern African Studies*).

TI BiH i Sekretarijat TI

Za potrebe ove publikacije obavljene su opsežne pripremne radnje, uključujući organizovanje nekoliko analitičkih sastanaka u BiH koji su održani uz podršku osoblja TI BiH. Podršku je pružio i Sekretarijat TI u Berlinu koji je pomogao oko uspostavljanja i održavanja veza s timovima TI-a koji se u drugim zemljama bave pitanjima rodnog jaza.

Agencija za istraživanje javnog mnjenja

Partner – agencija za marketinško savjetovanje registrovana u Banjaluci 1999. godine. Od tada sveobuhvatno saraduje s političkim strankama, privatnim sektorom, vladinim i nevladinim organizacijama, stranim investitorima itd. u istraživanju javnog mnjenja, kreiranju i praćenju kampanja, praćenju medija, istraživanju tržišta itd. u više od 500 projekata. Agencija saraduje s TI BiH gotovo od osnivanja na kvalitativnim i kvantitativnim istraživanjima po više projekata, na teme kao što su praćenje političkih dešavanja i s njima povezanog javnog mnjenja, percepcija ekonomske i političke stvarnosti u BiH i, konkretno, uloga korupcije u njima. Gordana Vučković je u svojstvu direktorice Agencije lično nadgledala rad na ovom projektu, koji je Agencija sprovela za TI BiH.

» Sažetak

Ovaj dokument je pripremljen kroz kvantitativno istraživanje zasnovano na ispitivanju javnog mnjenja na reprezentativnom državnom uzorku od 1300 građana i kvalitativnoj analizi baze podataka pravne pomoći žrtvama korupcije. Zbog visokog nivoa korupcije i fenomena zarobljene države koji pogađa sve sektore u zemlji, Bosna i Hercegovina predstavlja neuspjelu demokratiju. U takvom društvu rodni jaz je značajan, mada su na tom polju primjetna postepena poboljšanja kao rezultat osnaživanja mladih žena, naročito pružanjem pristupa obrazovanju, što je starijim generacijama bilo uskraćeno, posebno u tradicionalnijim ruralnim područjima. U situacijama gdje je taj jaz evidentan, izlaganje žena korupciji se razlikuje: „tradicionalne“ žene u manjoj mjeri dolaze u kontakt s administracijom, a samim tim i korupcijom, pa im je i teže ustati u odbranu sopstvenih prava. Obrazovane, mlađe žene, i to uglavnom zaposlene, pokazuju veću svijest o nepravdi nego muškarci, kao i veću spremnost da joj se suprotstave. Stanovište da su žene u prosjeku pravičniji pol i da bi bilo bolje da se na čelu zemlje nalaze žene, ne nailazi na širu podršku u BiH – oba se pola doživljavaju i djeluju slično u odnosu na korupciju.

Rezultati istraživanja pokazuju da u uslovima istih socio-ekonomskih mogućnosti žene ne bi insistirale na pravdi u društvenim sektorima (obrazovanje, zdravstvo itd.) ništa više nego muškarci. Prosječno ograničenija mogućnost angažovanja na ovom polju uslijed značajnih rodni nejednakosti prisiljava žene na selektivniji pristup i djelovanje samo u situacijama koje ih lično pogađaju: kada same postanu žrtve korupcije pokreću aktivnosti koje će im pomoći da riješe problem. Iako se na prvi pogled može učiniti da žene u BiH ne djeluju za opšte dobro, u ovako zahtjevnim i korumpiranim sredinama žene su vrlo ranjive, prisiljene da rješavanju problema pristupaju kroz prizmu sopstvenih prioriteta i da se primarno angažuju na pitanjima koja se tiču njih lično. Takav pristup ima veze s lokalnim kontekstom u BiH, a ne s individualnom ili rodnom pravdom. Pristup pravosuđu izgleda ujednačen između polova – nema dokaza da se žene sreću s diskriminacijom pred sudovima. Kada je u pitanju segment žena koje su odlučne u traženju pravde, njihova svijest o pravima je prilično visoka i sposobne su da se snađu u pravnom sistemu, uključujući i pristup pravnoj pomoći putem alternativnih kanala (npr. TI BiH ALAC).

» Sadržaj

7	Zahvale	40	Rodna pitanja u BiH
7	Transparency International u Bosni i Hercegovini	45	Podmićivanje i kako ga suzbiti
7	Vlada Švedske	49	Ključni nalazi ALAC-ove baze podataka
7	Autor	49	Razumijevanje demografske strukture korisnika ALAC-a
8	Tim Centra za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije (ALAC)	53	Rodna analiza ALAC-ovih prijava
8	Stručni pregled	63	Rodna analiza počinitelaca
10	TI BiH i Sekretarijat TI	65	Pristup pravosuđu
10	Agencija za istraživanje javnog mnjenja	71	Tok pravnog postupka
11	Sažetak	76	Poređenje percepcije korupcije i direktnih iskustava s korupcijom prema polu
14	Uvod	81	Ključni nalazi i preporuke na nivou javnih politika
14	Definicije	82	Preporuke na nivou javnih politika
14	Korupcija		
14	Rod i rodni jaz		
15	Ciljevi istraživanja	33	Okvir 1 - ALAC-ova studija slučaja 1: Pristup vodi /nadležnosti lokalne uprave
16	Glavni nalazi pregleda literature	60	Okvir 2 - ALAC-ova studija slučaja 2: Borba protiv nepravilnosti u postupcima zapošljavanja
17	Bosna i Hercegovina	66	Okvir 3 - ALAC-ova studija slučaja 3: Službeni podaci o krivičnim djelima – muškarci učestvuju u korupciji 3-4 puta češće od žena
17	Politički pregled	84	Reference
18	Pregled korupcije	86	Prilog 1 - Pregled literature: Šta znamo o rodu i korupciji
19	Rodni pregled	90	Prilog 2 - Metodologija i demografija istraživanja javnog mnjenja
24	Metodologija istraživanja	92	Prilog 3 - Opšte informacije o aktivnostima i radu ALAC-a
24	Istraživanje javnog mnjenja	94	Prijava/tok slučaja
24	Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije – ALAC	96	Zagovaranje po prijavljenim slučajevima
24	Dosadašnji rad	96	Opšte informacije of ALAC-ovoj bazi podataka
24	ALAC-ova baza podataka	96	Pojmovnik ALAC-ove baze podataka
25	Ponderisanje baze podataka		
26	Ključni nalazi istraživanja		
28	Razumijevanje demografskih razlika		

» Uvod

Uvodni dio sadrži definicije ključnih pojmova koji se koriste u ovom dokumentu, ciljeve istraživanja, te kratak pregled sadržaja.

Definicije

U istraživanju se koriste dva glavna pojma: korupcija i rod, kao što i sam naslov govori. Oba pojma će biti opisana u skladu s njihovim najšire prihvaćenim definicijama.

Korupcija

Transparency International definiše korupciju kao „zloupotrebu povjerene moći u privatnu korist“. U zavisnosti od količine izgubljenog novca i sektora u kojem se događa, korupcija se dijeli na sitnu i veliku, političku korupciju

Sitna korupcija se odnosi na svakodnevnu zloupotrebu ovlaštenja povjerenih javnim službenicima na nižim i srednjim nivoima kroz interakciju s običnim građanima, koji često pokušavaju ostvariti svoja osnovna prava u institucijama i ustanovama kao što su bolnice, škole, policija i sl. Veliku korupciju čine koruptivna djela počinjena na višim nivoima vlasti koja narušavaju pravila ili funkcionisanje države, omogućujući zvaničnicima da ostvaruju korist na štetu javnog dobra. Politička korupcija predstavlja manipulaciju javnim politikama, institucijama i pravilima postupaka u raspodjeli resursa i finansiranju od strane onih koji donose političke odluke, a koji zloupotrebljavaju svoj položaj za održavanje moći, statusa i bogatstva¹. Fokus ovog istraživanja je prije svega sitna korupcija jer ona pogađa većinu stanovništva u Bosni i Hercegovini. Međutim, fenomen političke, tj. velike korupcije mora da se razmotri u širem kontekstu, koji predodređuje, ili u najmanju ruku utiče na mnoge aspekte života, uključujući ljudska prava i rodnu ravnopravnost.

Rod i rodni jaz

Rod se može definisati kao skup društvenih atributa i mogućnosti koji se povezuju s pripadnošću ženskom ili muškom polu i s odnosima između žena i muškaraca i djevojčica i dječaka, kao i odnosom između žena i između muškaraca². U zavisnosti od konteksta, raspon rodni karakteristika može uključivati biološki pol (tj. muški pol, ženski pol ili interseksualnu varijaciju), društvene konstrukte zasnovane na polu (tj. rodne uloge) ili rodni identitet. Većina kultura koristi binarni rodni kôd koji ima dva roda (dječaci/muškarci i djevojke/žene); svi koji su van ovih grupacija potpadaju pod krovni pojam ne-binarni ili genderqueer³. Rodni jaz je razlika u bilo kojoj oblasti između žena i muškaraca u pogledu stepena njihovog učešća, pristupa, prava, naknada za rad ili koristi⁴.

Iako ovo istraživanje prihvata ne-binarni rod i afirmiše njegovo postojanje u BiH, u postojećim statističkim okolnostima u BiH nije bilo načina za istraživanje van binarnog rodni koda. Stoga se rodna podjela u ovom istraživanju temelji na biološkim polovima: muški i ženski.

1 <https://www.transparency.org/what-is-corruption#define>

2 <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1141>

3 <https://en.wikipedia.org/wiki/Gender>

4 <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1178>

Ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje ima šest široko postavljenih ciljeva. Njihova svrha je postizanje konsenzusa između kvantitativnog istraživanja i kvalitativne procjene pravne baze podataka. Međutim, sagledavanjem ovih ciljeva unutar šireg društvenog konteksta, kako nalaže startni pregled literature, oblikovaće se rezultati većine mjera. Istraživanje će:

1. Sprovesti detaljan pregled relevantnih dokumenata akademskog i nevladinog sektora u kojima se iznose pretpostavke o vezama roda i korupcije. Sačiniti spisak tih zaključaka, bez obzira na stepen njihove konačne dokazivosti koji će se testirati ovim istraživanjem⁵.
2. Analizirati reprezentativno anketno istraživanje opšte populacije sprovedeno za potrebe ovog istraživanja prema standardnoj metodologiji TI BiH, uz dodatak posebnih rodno-orjentisanih pitanja, i sažeti razlike u odgovorima između ispitanica i ispitanika, kao i bilo koje druge relevantne pokazatelje.
3. Sprovesti temeljito istraživanje TI BiH ALAC-ove baze podataka prijave i zahtjeva za pravnu podršku i analizirati u kojoj mjeri korupcija utiče različito na žene i muškarce i kako su se pogođene osobe suočile s problemom (rodno raščlanjeno), uključujući njihov pristup pravosuđu i ranjivost žrtve.
4. Koristeći kvantitativne rezultate istraživanja i empirijsko istraživanje stvarnih slučajeva korupcije, pokazati:
 - a. Značajne razlike u percepciji korupcije (naročito prema rodu). One bi trebalo da uključuje varijable kao što su obrazovanje, urbanu/ruralnu podjelu, starosna dob itd. koje utiču na percepciju korupcije.
 - b. Da li postoje rodne razlike u načinu na koji korupcija utiče na žrtvu, koje, te kako su prijavljene. Ova procjena takođe uključuje varijable kao što su obrazovanje, urbani/ruralni tip naselja, starosna dob itd. koje utiču na gore navedeno – kroz pregled ALAC baze podataka.
 - c. Da li i koje rodne razlike postoje u pogledu toga ko je počinilac, a ko žrtva korupcije, kao i u nivou lične informisanosti pojedinca i njegovoj/njezinoj spremnosti da traži pravnu zaštitu itd. – korišćenjem raspoloživih ALAC-ovih resursa i zvaničnih statističkih podataka.
5. Analizirati u kojoj su mjeri podaci prikupljeni u BiH u skladu s prethodnim globalnim istraživanjima o rodu i korupciji, te koje dodatne uvide nude.
6. Pružiti kratkoročne i dugoročne preporuke za djelovanje u pogledu politika, ali i konkretne podrške žrtvama korupcije, gdje se savjetuje rodno odgovoran pristup. Takođe, izvući zaključke o tome šta najčešće motiviše/podstiče žene i muškarce da se jave i prijave korupciju, i koji rodno-odgovorni pristup treba uzeti u obzir.

⁵ Fokus je isključivo na uticaju korupcije na žene i muškarce, a ne na širem istraživanju uloge žena u političkom životu i njihovim mogućnostima da utiču na donošenje odluka. Osvrt na to bi se mogao uraditi tamo gdje je to potrebno kako bi se istakle ranije pretpostavke ili zaključci.

» Glavni nalazi pregleda literature

Prije rada na ovoj studiji primjera BiH sproveden je ograničen pregled postojeće literature (detalji u Prilogu 1) koja razmatra povezanosti između roda i korupcije, a kroz prizmu prethodno navedenih ciljeva ovog istraživanja. Pregled literature nije obuhvatio širu temu roda i politike, osim u oblastima borbe protiv korupcije. U nastavku je navedeno nekoliko ključnih zaključaka i naučenih lekcija koji proizlaze iz sprovedenog pregleda:

- Još uvijek nedovoljni empirijski dokazi o interakciji roda i korupcije višestruko opterećuju ovaj diskurs. Istraživanja u posljednje vrijeme sve češće ukazuju na to da žene nisu nužno inherentno poštenije i nesklonije korupciji u poređenju s muškarcima. Neka od najopsežnijih istraživanja sprovedena su prije 20 godina, a rodne studije su od tada doživjele znatan napredak. Međutim, istraživači se slažu da korupcija na žene utiče drugačije nego na muškarce, te da žene više trpe kao žrtve korupcije.
- Većina istraživanja se slaže da su žene sklonije društvenim sektorima, te da iz bioloških i istorijskih/tradicionalnih razloga pokazuju veći interes za određene segmente poput zdravstva i obrazovanja, gdje bi takođe mogle biti izložnije praktički. Nalazi u velikoj mjeri zavise od institucionalnog i kulturološkog konteksta u tim eksperimentalnim situacijama.
- Nalazi istraživanja često nisu dovoljno jasni u pogledu toga da li žene rjeđe učestvuju u korupciji u nekim drugim sektorima, kao što su poslovni sektor, vlada, pravosuđe itd. Kako su to oblasti u kojima tradicionalno dominiraju muškarci, žene možda jednostavno nemaju dovoljno prostora da se upuste u koruptivne radnje. Postoje rasprave o „mrežama kojima dominiraju muškarci“ koje bi žene mogle razbiti, mada još uvijek nema dokaza o uspjesima takvog djelovanja. Seksizam i patrijarhalne strukture društva, javne ili prećutne, onemogućavaju ženama da pristupe položajima moći, što može usloviti rodni jaz.
- Stepem demokratizacije društva, društvene norme, tradicionalna tolerancija korupcije itd. predstavljaju ključne faktore prilikom utvrđivanja do koje mjere bi veće učešće žena u vlasti moglo smanjiti korupciju – i tu korelacija postoji. Rodni jaz se smanjuje u naprednijim društvima i to daje ženama veću ulogu u suzbijanju korupcije. Kako je istraživački rad napredovao, postajalo je sve jasnije da je za razumijevanje roda i korupcije neophodno posmatrati kroz specifičan kontekst, s obzirom na to da ne postoji uslovljena, biološka ili neka druga univerzalna odrednica.
- Učestali su pozivi za nastavkom ovakvih istraživanja. Do sada se ono oslanjalo gotovo isključivo na istraživanja javnog mnjenja (na manjim nacionalnim uzorcima), globalne indekse, a u manjoj mjeri eksperimentalne dokaze. Nije bilo većih pokušaja da se sprovede rodno osjetljivo mapiranje žrtava korupcije kako bi se što bolje razumjeli postojeći problemi, kao što je uticaj korupcije na žene.

» Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina (BiH) je sredinom devedesetih godina prošloga vijeka izašla iz međuetničkog sukoba koji je imao razorne posljedice po zemlju. Od okončanja neprijateljstava zemljom upravlja hibridni sistem vlasti koji se temelji na kompromisu, kao što je podrobnije objašnjeno u nastavku teksta. Rezultat toga je i vlast podijeljena na više nivoa, pri čemu se nadležnosti različitih nivoa preklapaju i dupliraju, što otežava snalaženje u birokratskom lavirintu i čini ga podložnim korupciji. U ovom odjeljku dat je politički pregled i izvještaj o stanju borbe protiv korupcije i rodnoj ravnopravnosti.

Politički pregled

Bosna i Hercegovina je izrazito decentralizovana parlamentarna predstavnička demokratija, u kojoj izvršnu vlast vrši Savjet ministara BiH, a zakonodavnu Parlamentarna skupština BiH. Poslanici u Parlamentarnoj skupštini biraju se prema proporcionalnom sistemu. Sudstvo bi formalno trebalo da bude nezavisno od izvršne i zakonodavne vlasti. Sistem vlasti uspostavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom, kojim je okončan rat vođen 1992-1995., rezultirao je podjelom vlasti među političkim elitama tri glavne etničke grupe u zemlji kroz sintagmu „konstitutivnih naroda“, od kojih svaka ima zagarantovani udio u vlasti.

Zemlja je podijeljena na dva entiteta – Federaciju BiH i Republiku Srpsku, koji su u visokoj mjeri politički autonomni, kao i distrikt Brčko, kojim zajednički upravljaju oba entiteta. Entiteti imaju sopstvene ustave. Federacija BiH je dodatno podijeljena na deset kantona, od kojih svaki ima svoju skupštinu i vladu.

Kao posljedica tako složenog uređenja, političke prilike u zemlji karakteriše pat pozicija koju održavaju vladajuće političke stranke predvođene nacionalističkim vođama iz redova bošnjačkog, srpskog i hrvatskog naroda u BiH. Političke stranke se uglavnom slobodno organizuju i djeluju, mada je politička scena u Federaciji BiH uglavnom ograničena na Bošnjake i Hrvate, dok politikom u Republici Srpskoj (RS) dominiraju Srbi. Iako se koalicije na svim nivoima vlasti često mijenjaju, vladajuće stranke svoje pozicije održavaju uz pomoć širokih klijentelističkih mreža (Freedom House, 2019).

U indeksu demokratije⁶ Obavještajnog odjeljenja časopisa The Economist (EIU) za 2018. godinu Bosna i Hercegovina je zauzela 101. mjesto od ukupno 165 zemalja i dvije teritorije i svrstana je u grupu „hibridnih režima“. EIU „hibridne režime“ definiše kao zemlje sa značajnim nepravilnostima u izbornim procesima. U izvještaju se navodi da su „mogući česti pritisci vlasti na opozicione stranke i kandidate“. „Ozbiljne slabosti su rasprostranjenije nego u manjkavim demokratijama – u političkoj kulturi, funkcionisanju vlade i političkom učešću. Korupcija je uglavnom rasprostranjena, a vladavina prava slaba. Civilno društvo je takođe slabo. Česti su napadi i pritisci na novinare, a pravosuđe nije nezavisno.“

Kako bi se izbjeglo korišćenje ovog zaštićenog izraza EIU, za potrebe ovog rada za BiH koristiće se izraz „neuspjela demokratija“ sa sličnom definicijom – zemlja koja formalno

⁶ <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>

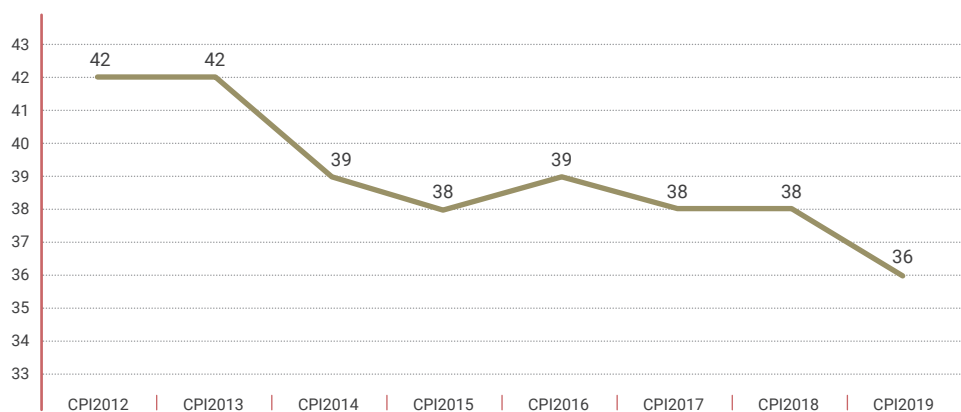
ima sve demokratske institucije, ali su one propale u rukama uvezanih mreža, čime je zemlja prešla u fenomen „neuspjele države“.

Pregled korupcije

Prema posljednjem dostupnom TI-ovom Indeksu percepcije korupcije (CPI) za 2019. godinu, Bosna i Hercegovina je dobila ocjenu 36 na skali od 0 do 100. To predstavlja najnižu ocjenu za BiH od 2012. godine, tj. otkad se CPI temelji na postojećoj metodologiji, što je svrstava u red zemalja koje globalno najviše nazaduju u borbi protiv korupcije. Na rang listi Indeksa koju je objavio TI, BiH je pala za 11 mjesta u odnosu na prošlu godinu i zajedno s Kosovom zauzela 101. mjesto od ukupno 180 zemalja.

U izvještaju TI BiH koji je objavljen povodom prezentovanja CPI za 2019.⁷ navodi se da su ovako velikom padu BiH doprinijele nepravilnosti u sprovođenju izbora, zakona o finansiranju političkih partija i predizbornih kampanja, čime je građanima uskraćeno pravo na slobodne i poštene izbore, na šta je TI BiH ukazivao u okviru monitoringa prošlogodišnje izborne kampanje. BiH time spada u red država koje zbog stalnog porasta najtežih oblika političke korupcije nisu u stanju da svojim građanima garantuju osnovna ljudska prava.

Ocjene BiH prema TI-ovom Indeksu percepcije korupcije (CPI)

⁷ Saopštenje za medije TI BiH od 23. januara 2020., <https://ti-bih.org/english-bih-medju-zemljama-koje-najvise-nazaduju-u-borbi-protiv-korupcije/>

Brutalna represija i prijetnje biračima, manipulisanje biračkim spiskovima i rezultatima izbora, uz potpuno mobilisanje državnih resursa i njihovo stavljanje u službu vladajućih partija udaljavaju zemlju od političke odgovornosti i demokratizacije. Kao posljedica neregularnih izbora, vlasti u BiH imaju vrlo upitan legitimitet, koji je dodatno kompromitovan imenovanjem presuđenih kriminalaca na najviše izvršne funkcije. Parlament, lišeni bilo kakve funkcije parlamentarnog nadzora, parlamentarce svode na puke portparole partijskih lidera, bez mogućnosti da se bilo koji od antikorupcijskih zakona, kao što su zakoni o sukobu interesa, finansiranju političkih partija ili Visokom sudskom i tužilačkom savjetu, nađe u iole izglednoj situaciji da bude usvojen, tvrdi TI BiH.

Potpuna politička kontrola i uticaj korumpiranih mreža na pravosuđe zahtijeva prioritarno djelovanje. „BiH je u situaciji u kojoj je korupcija postala zvanična državna, entitetska i kantonalna politika, i to je moguće vidjeti u svakom pojedinačnom potezu institucija – ukoliko analizirate bilo koje imenovanje, tender, propis, vidjećete da se radi o vrlo jasnom partikularnom interesu koji stoji iza njih“, istakao je predsjedavajući Upravnog odbora TI BiH Srđan Blagovčanin, komentarišući nalaze Indeksa percepcije korupcije.⁸

Korupcija je, dakle, i dalje široko rasprostranjena i sistemska, a zakoni koji su osmišljeni za borbu protiv ovog problema slabo se primjenjuju. Ako se istrage uopšte i otvore, rijetko se okončavaju osuđujućim presudama⁹. TI, kao i mnoštvo drugih multilateralnih i bilateralnih diplomatskih izvještaja, BiH doživljavaju kao vrlo korumpiranu sredinu, zarobljenu od strane vladajućih elita što, između ostalog, objašnjava i zašto je BiH jedina zemlja u Evropi koja u ovom trenutku ni ne pregovara o procesu pristupanja EU. Riječ je o zemlji koju napušta alarmantno veliki broj mladih koji svoju budućnost traže u inostranstvu, a u životu se održava isključivo zahvaljujući stalnim finansijskim zaduženjima korumpirane elite. Ostaje nejasno ko će, kako i kada otplatiti te ogromne unutrašnje i spoljne dugove¹⁰. Sve ovo je neizmjereno važan kontekst unutar kog se moraju posmatrati i razumijevati ljudska prava i društvena pitanja, uključujući i ona koja se tiču roda.

Rodni pregled

Potrebno je odmah na početku sagledati domaći kontekst unutar kog se vrši ova rodna procjena, kako bi se omogućilo bolje razumijevanje aktuelnih rodniha pitanja u Bosni i Hercegovini. To će biti važno za kontekstualizaciju analize, što će usloviti naknadne zaključke.

Iako se u BiH rodna ravnopravnost pravno i formalno poštuje, iz različitih istorijskih i tradicionalnih razloga žene ni izdaleka nemaju jednak pristup svojim pravima. Sljedeći izvodi iz zvaničnog statističkog biltena (Agencija za statistiku BiH, 2018), nastali na temelju posljednjih dostupnih podataka i popisa stanovništva iz 2013. godine, prikazuju BiH kao zemlju u kojoj žene nemaju jednaku priliku za sticanje obrazovanja (naročito starije generacije). One su obično diskriminisane i kada su u pitanju najviše pozicije, odnosno BiH je još uvijek zemlja u kojoj muškarci upravljaju i javnim i privatnim sektorom.

⁸ Ibid.

⁹ Analitika (2018) detaljno prikazuje broj predmeta vezanih za krivična djela korupcije pred sudovima koji zapravo rezultiraju procesuiranjem i pravosnažnim osuđujućim presudama kao djelić broja slučajeva korupcije prijavljenih kroz pravosudni sistem i sistem za sprovođenje zakona.

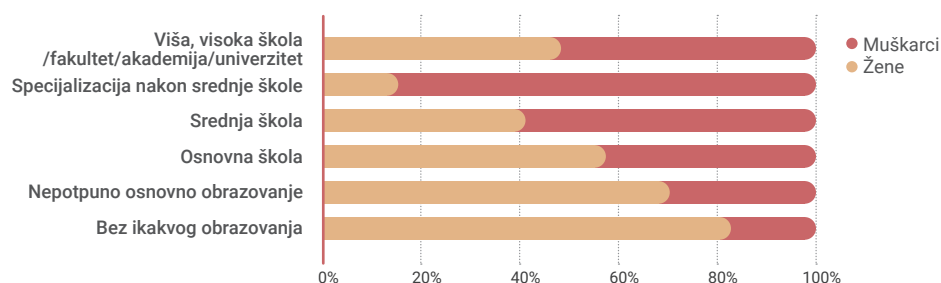
¹⁰ Vanjski dug BiH kreće se oko 25% BDP-a (<https://www.ceicodata.com/en/indicator/bosnia-and-herzegovina/external-debt-of-nominal-gdp>)

Nivo obrazovanja (%)	Žene	Muškarci	Ukupno
Bez obrazovanja	8,0	1,7	4,9
Nepotpuno osnovno obrazovanje	12,4	5,7	9,2
Osnovna škola	23,9	18,9	21,4
Srednja škola	43,0	59,5	51,1
Specijalizacija nakon srednje škole	0,2	1,2	0,7
Viša, visoka škola /fakultet/akademija/univerzitet	12,4	13,0	12,7

● Izvor: Agencija za statistiku BiH (2018, str. 22)

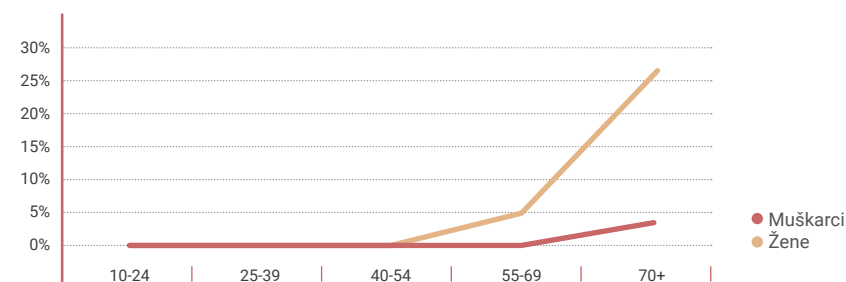
Ženama u velikoj mjeri nije omogućen jednak pristup obrazovnim institucijama, a jedini segment koji odskaka od tog trenda jeste visoko obrazovanje, s obzirom na to da se mlađa generacija žena uspješno upisuje na univerzitetske programe i tamo bilježi dobre rezultate.

Žene u prosjeku stiču mnogo manje obrazovanja

Međutim, žene ubjedljivo vode u najgoroj kategoriji – „bez obrazovanja“. Stoga ne čudi da stopa nepismenosti za muškarce iznosi 0,79%, a za žene čak 4,76% (ukupna stopa nepismenosti u BiH, prema popisu stanovništva iz 2013. godine, bila je 2,82%). Najveća stopa nepismenosti je u grupi starijih žena i iznosi 5,29 za žene starosti od 55 do 69 godina, te čak 25,85 za žene starije od 70 godina, što znači da je svaka četvrta žena starija od 70 godina u BiH nepismena.

Stopa nepismenog stanovništva starosti 10 i više godina, prema starosnim grupama i polu u BiH, 2013.

● Izvor: ibid, str. 25

To se poklapa s podacima o zaposlenosti i nezaposlenosti, gdje muškarci opet vode u stopi zaposlenosti, dok žene vode u relativnom broju nezaposlenih. Iako se situacija postepeno poboljšava, dostupni statistički podaci za posljednje tri godine i dalje ukazuju na postojanje značajnog jaza između žena i muškaraca.

Ukupno

Kreiranje radnih mjesta (%)	2015.	2016.	2017.
Stopa aktivnosti	44,1	43,1	42,6
Stopa zaposlenosti	31,9	32,2	33,9
Stopa nezaposlenosti	27,7	25,4	20,5

Žene

Kreiranje radnih mjesta (%)	2015.	2016.	2017.
Stopa aktivnosti	33,5	32,1	32,4
Stopa zaposlenosti	23,2	22,4	24,9
Stopa nezaposlenosti	30,7	30,0	23,1

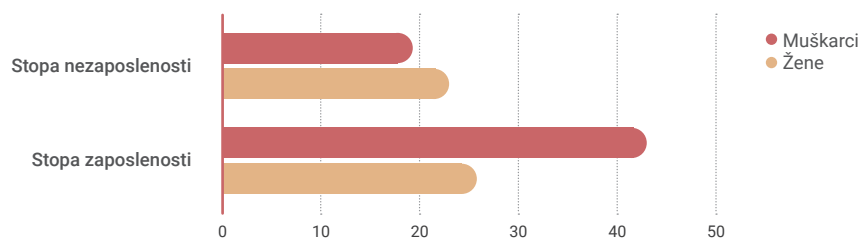
Muškarci

Kreiranje radnih mjesta (%)	2015.	2016.	2017.
Stopa aktivnosti	55,1	54,9	53,3
Stopa zaposlenosti	40,9	42,5	43,2
Stopa nezaposlenosti	25,8	22,5	18,9

● Izvor: ibid, str. 68

Podaci o zaposlenosti za 2017.godinu pokazuju koliko je lakše naći posao u BiH ako ste muškarac, nego ako ste žena, a razlika je velika, kao što prikazuje i naredni grafikon.

U 2017. muškarcima je bilo lakše naći zaposlenje

U BiH ne postoje obrađeni podaci koji bi prikazivali omjer između polova po različitim profesijama i rukovodećim pozicijama. Međutim, ono što nam je poznato o javnoj upravi već ukazuje na dominaciju muškaraca, što je posebno zabrinjavajuće u politici, uprkos usvajanju nekoliko zakona s pozitivnom praksom veće ravnoteže polova kroz sistem kvota. Na posljednjim lokalnim izborima održanim 2016.godine, od 140 izabranih načelnika/gradonačelnika, samo šest su bile žene (jedna u FBiH i pet u RS), tj. žene su načelnice odnosno gradonačelnice u samo 4% jedinica lokalne samouprave.

Slično tome, žene su nedovoljno zastupljene u vladi i parlamentu i na državnom nivou. Te bi brojke mogle biti čak i niže da nisu predviđene sankcije za političke stranke koje nemaju dovoljan broj žena na kandidatskim listama. Kao rezultat toga, BiH se nalazi na sredini rang-liste po broju žena na izvršnim i zakonodavnim pozicijama.

Žene u politici: 2019. Situacija 1. januara 2019. (Izvor: Interparlamentarna unija, 2019.¹¹)

Rang	Zemlja	Ukupno ministara	Žene	% Žene
83.	BiH	9	2	22,2

(66. u 2017.)

Rang	Zemlja	Donji dom		Gornji dom	
		% Žene	Žene/mjesta	% Žene	Žene/mjesta
92.	BiH	21,4	9/42	13,3	2/15

(84. u 2017.)

Iako se broj žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti povećao na državnom i entitetskom nivou, isto se ne može reći i za kantonalne vlade ili jedinice lokalne samouprave u kojima se žene biraju daleko rjeđe, kao što se može vidjeti iz prethodnog grafikona.

Više od 500.000 građana BiH nema zdravstveno osiguranje, a preko dvije trećine njih živi u Federaciji BiH. Pristup zdravstvenim uslugama predstavlja problem posebno za marginalizovane žene, one sa sela i siromašne žene uopšte, a naročito za žene i djevojke s invaliditetom. (Bari, Kovač (2019), str. 45). O zdravstvenom sektoru će biti više riječi u narednim poglavljima.

Konačno, većina prijetnji upućenih braniocima ljudskih prava u BiH ima rodnu konotaciju, jer su se na udaru uglavnom našle žene koje rade s osobama koje su preživjele nasilje, žene koje su preživjele rat, kao svjedoci u predmetima ratnih zločina ili zviždačice (Kvinna till Kvinna 2018. i 2019).

Ključni zaključak ovog veoma sažetog rodno pregleda BiH je da žene, prije svega, žive u nedemokratskom, polu-autoritarnom i vrlo korumpiranom društvu, gdje rodna pitanja ni izbliza nisu integrisana u mjeri u kojoj bi to trebalo. Ovo nije zemlja koja pruža jednake mogućnosti svima, već samo odabranoj nekolicini koja je bliska vladajućim elitama, bilo da je to na najvišim nivoima vlasti ili u bilo kojem selu u zemlji. Drugo, žene, a pogotovo nedovoljno obrazovane, starije i sa sela, pod pritiskom društvenih normi, okoline, a nerijetko i sopstvene porodice su prisiljene da preuzmu „tradicionalnu ulogu“ domaćice koja se stara o kući i porodici. Žene se u takvim okolnostima ne izlažu mnogo svijetu van onoga što su im odredili muškarci koji dominiraju porodicom ili zajednicom, a od kojih se „tradicionalno“ očekuje da privređuju za tu porodicu, domaćinstvo ili selo. Stoga su žene vjerovatno rjeđe izložene korupciji u svim sektorima generalno i teže im je da joj se suprotstave ili je prijave. Demografski trendovi se mijenjaju posljednjih decenija i upravo će se raznim demografskim segmentima baviti ovaj izvještaj. On ipak ravnopravno tretira polove kroz čitavo istraživanje, a na taj kontekst će se ponovo osvrnuti kasnije prilikom izvođenja zaključaka o društvenim stvarnostima u BiH.

¹¹ <https://www.ipu.org/resources/publications/infographics/2019-03/women-in-politics-2019>

» Metodologija istraživanja

Pored kratkog pregleda postojećih istraživanja o ovoj temi, u ovom radu predstaviće se i nalazi dva glavna instrumenta: jedan je urađen posebno u svrhu ovog istraživanja, čiju izradu je naručio Transparency International BiH (TI BiH) – anketno istraživanje opšte populacije; a drugi se sastoji od detaljnog pregleda postojeće baze podataka centra ALAC (Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije) o prijavama korupcije koje je TI BiH prikupio i obradio od 2015. do kraja 2019.godine. U tekstu koji slijedi izvući ćemo zaključke iz svakog od ova dva instrumenta pojedinačno, te izvršiti poređenje njihovih nalaza.

Istraživanje javnog mnjenja

Agencija Partner, Banja Luka d.o.o. sprovela je istraživanje javnog mnjenja na nacionalno reprezentativnom uzorku prema ugovoru s Transparency International-om Bosne i Hercegovine. Istraživanje je rezultat višegodišnje saradnje s istim podugovaračem, s kojim su provedena slična istraživanja, pa je metodologija izrade instrumenata i uzorkovanja testirana i provjerena u više navrata. Detaljan opis metodologije uzorkovanja i anketiranja dat je u Prilogu 2. Neposredni razgovori s građanima sprovedeni su metodom „licem u lice“ uz pomoć upitnika s kombinacijom pitanja otvorenog tipa i zatvorenog tipa, tj. pitanja s više ponuđenih odgovora. Pojedine kartice s odgovorima su podijeljene ispitanicima, a pitanja su postavljana uvijek direktno i lično u kućama ispitanika.

Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije – ALAC

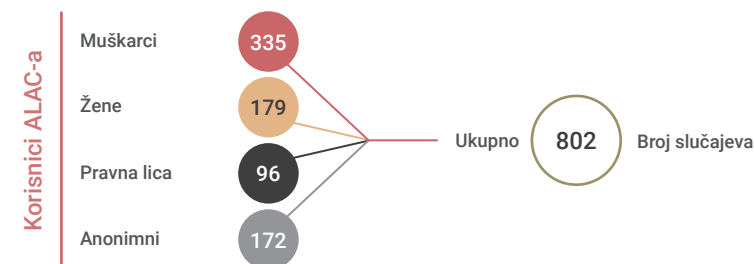
Ključna dimenzija koja omogućuje kvalitativni aspekt ovog istraživanja proizlazi iz djelovanja ALAC-a unutar TI BiH. U nastavku je dato više detalja o radu ALAC-a, uključujući način na koji je strukturisana pravna pomoć od prvog kontakta s građanima, kao i način vođenja evidencije kroz bazu podataka, koja služi kao izvor za potrebe ovog istraživanja. Radi poređenja ovih podataka s podacima iz ankete, uspostavljen je sistem ponderisanja koji je detaljnije objašnjen u nastavku teksta.

Dosadašnji rad

Od početka svog djelovanja 2001. godine, TI BiH pridaje poseban značaj pružanju pravne pomoći u borbi protiv korupcije, a njegov Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije (ALAC) pruža pravnu pomoć građanima od 2003. godine. U tom periodu, TI BiH je radi pravnih savjeta kontaktiralo više od 20.000 građana, a TI BiH je do danas postupao po nekih 2.500 dokazanih i dobro utemeljenih slučajeva u vezi s korupcijom. Djelovanje i tok rada detaljno su opisani u Prilogu 3.

ALAC-ova baza podataka

Uzimajući u obzir metodološke izmjene baze podataka koje su detaljno opisane u Prilogu 3, baza podataka koja se razmatra za potrebe ovog istraživanja pokriva period od početka 2015. do kraja 2019.godine i sastoji se od sljedećeg ukupnog broja slučajeva:

Za izradu baze koristi se specifična terminologija za sve slučajeve. To je takođe detaljno objašnjeno u Prilogu 3.

Ponderisanje baze podataka

ALAC-ov uzorak nije reprezentativan za strukturu stanovništva Bosne i Hercegovine. Detaljna ALAC-ova baza podataka koja je korišćena za ovaj izvještaj sadrži 802 unosa, od kojih je u 534 slučaja pol poznat i naveden (96 slučajeva su prijavila pravna lica, a 172 prijave su podnesene anonimno). Od ova 534 slučaja, 355 prijava su podnijeli muškarci, a 179 prijava žene. To u procentima znači 66,479% korisnika i 33,521% korisnica.

Zvanični statistički podaci o stanovništvu prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine: ukupan broj stanovnika BiH iznosi 3.531.159; od toga 1.732.270 ili 49,0567% su muškarci, a 1.798.889 ili 50,9433% su žene. U nastavku je prikazan odnos dva skupa podataka:

Popis stanovništva 2013. (br.)	Pol	ALAC-ov uzorak (br.)	Vjerovatnoća odabira (uzorak/popis)	Uzorak korišćen za ponderisanje (popis/uzorak)	Zastupljenost u ALAC-ovom uzorku (534)	Omjer u uzorku
1.732.270	M	355	0,000204933	4879,63	66,479%	0,6648
1.798.889	Ž	179	0,000099506	10049,66	33,521%	0,3352

Stoga, da bi se došlo do pondera kojim bi se cifre iz ALAC-ovog uzorka korigovale u odnosu na zvaničnu rodnu statistiku BiH, trebalo je primijeniti sljedeći izračun:

Izračun ponderisanja	Omjer	Pol	Postotak
ponder =% M u ukupnoj populaciji /% M u ALAC-ovom uzorku	0,7379	M	73,79233%
ponder =% Ž u ukupnoj populaciji /% Ž u ALAC-ovom uzorku	1,5197	Ž	151,97611%

U tablicama i grafikonima predstaviće se paralelno precizne brojke slučajeva i stvarni postoci, kao i ponderisani broj slučajeva, korigovano prema prikazanom ponderisanom omjeru, na osnovu čega će se izračunati i grafički prikazati ponderisani postoci. Sve kategorije će biti jasno označene.

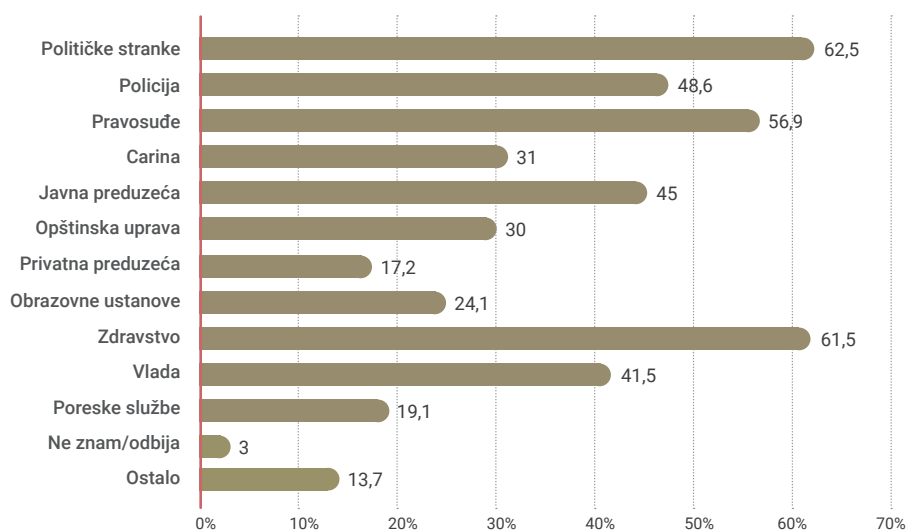
» Ključni nalazi istraživanja

Istraživanje je osmislio TI BiH, a vršila agencija s adekvatnim iskustvom koja je ovaj instrument sprovodila gotovo svake dvije godine tokom dvanaestogodišnjeg perioda, a ono nosi vrlo malo iznenađenja što se tiče opšte percepcije korupcije u zemlji.

Ono što je lako uočljivo i važno jeste da je razlika u odgovorima na ogroman broj pitanja između ispitanika ženskog i muškog pola bila unutar granica statističke greške ili tik iznad nje. Ne postoji značajnija razlika u percepciji muškaraca i žena u BiH u vezi s bilo kojim od glavnih pitanja u istraživanju.

Šezdeset jedan posto svih ispitanika smatra da je nivo korupcije u BiH „vrlo visok“, dok samo ukupno 1,6% smatra da je nivo korupcije „donekle nizak“ ili „vrlo nizak“. Na pitanje da navedu „korumpirane institucije“, na koje je bilo moguće dati više odgovora, ispitanici su odgovorili na sljedeći način:

■ Gdje je korupcija najrasprostranjenija?

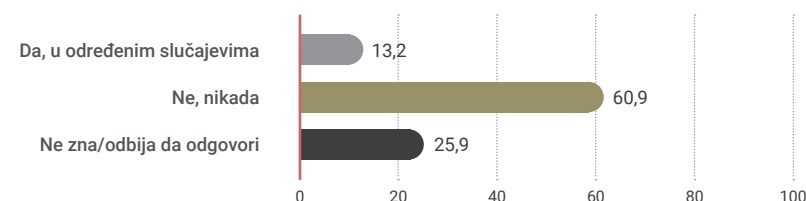

Prisutno je sveopšte nepovjerenje u institucije pa građani vrlo teško nalaze neke kojima bi povjerali borbu protiv korupcije ili od kojih bi tražili podršku u predmetima koje su pokrenuli radi ostvarivanja pravne zaštite. To se uklapa u odavno proklamovano stanovište da je BiH „zarobljena država“ u kojoj političke elite kontrolišu sve institucionalne stubove, čime onemogućuju svaki pokušaj ograničavanja njihove moći ili ispitivanja kršenja zakona koje dolazi od njih samih. BiH pati od sitne korupcije koja pogađa nivo građana, gdje se za obavljanje osnovnih usluga (administrativnih, zdravstvenih itd.) nude protivusluge, mito i pokloni, kao i od takozvane velike korupcije u kojoj se

značajne količine novca izvlače kroz evidentno korumpirane ugovore, javne nabavke itd.¹² Građani su uglavnom iscrpljeni, nemoćni i frustrirani i sve su manje voljni da se uključe – kao što pokazuju i nedavni podaci o migracijama: mlađe porodice radije biraju da napuste zemlju.

Čak i u tako izrazito korumpiranom okruženju, skoro 61% građana uopšte ne odobrava korupciju.

■ Da li nekad odobravate korupciju?

Ispitanici su podijeljenog mišljenja kada su u pitanju radnje koje mogu preduzeti radi suprotstavljanja korupciji: samo oko pola njih vjeruje da je borba protiv korupcije moguća. Trideset osam posto smatra da se ništa ne može učiniti za smanjenje korupcije, a većina (27,5%) strahuje od odmazde.

Iako ljudi po prirodi nerado priznaju sopstveno učešće u podmićivanju, budući da je ono kažnjivo za obje strane u transakciji, značajan broj ispitanika priznaje da je bio u takvim situacijama:

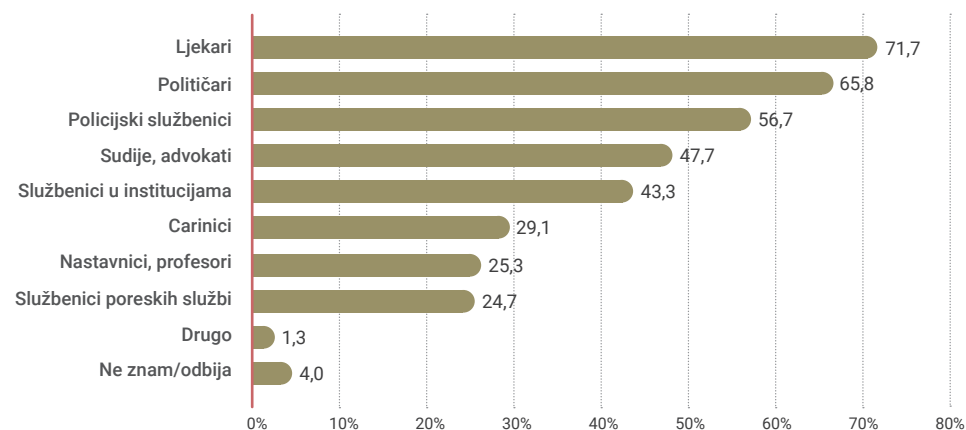
■ Da li ste se nedavno našli u situaciji da se od vas zahtijeva mito?

	Broj ispitanika	% ispitanika
Da, i platio sam mito	191	14,5
Da, ali nisam platio mito	187	14,2
Ne, ali platio bih ako je potrebno	224	17,0
Ne, ali ne bih platio bez obzira	474	36,1
Ne zna, odbija	238	18,1
Ukupno	1314	100,0

¹² Primjeri dokumentovanih slučajeva korupcije mogu se naći na: <http://transparentno.ba/>

Mada se stvarne brojke u vezi s podmićivanjem vjerovatno razlikuju, iz razloga dosljednosti ćemo baratati podacima dobijenim anketom. Na pitanje o profesijama koje su najčešće povezane s iznuđivanjem ili primanjem mita, mišljenje opšte populacije je sljedeće:

Profesije podložne traženju mita

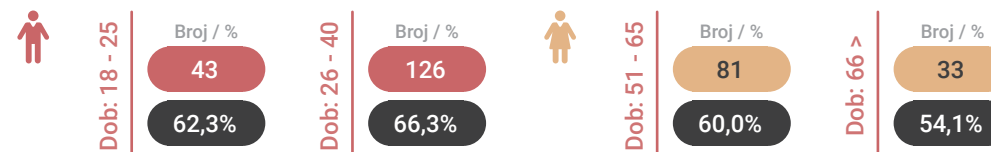
Razumijevanje demografskih razlika

Sada ćemo se osvrnuti na detaljne rezultate kroz rodnu prizmu.

Kada je riječ o izloženosti podmićivanju, primjetne su izvjesne razlike koje ćemo detaljnije razmotriti u nastavku. To je prva oblast koju će ovaj izvještaj obraditi, a koja će identifikovati sve statistički značajne razlike, uz dublju demografsku analizu odgovora. Drugo, fokus ovog dijela biće na rodnim i političkim pitanjima, gdje ispitanici iskazuju kako doživljavaju muškarce u odnosu na žene na vodećim političkim položajima i kakav stav očekuju od polova u vezi s korupcijom. Na kraju ćemo istaći one oblasti istraživanja koje su osmišljene tako da se mogu uporediti s drugim instrumentom – ALAC-ovom bazom podataka, a na nalaze ovog poređenja ćemo se osvrnuti u narednom dijelu izvještaja.

Najveći dio stanovnika (61%, kao što je prethodno pomenuto) nivo korupcije doživljava kao „vrlo visok“, ali je to mišljenje još dominantnije među ispitanicima s univerzitetskim obrazovanjem (67%) i onima koji žive u urbanim sredinama (64,9% ispitanika iz urbanih sredina smatra da je nivo korupcije „vrlo visok“, dok je 54,5% ispitanika iz ruralnih sredina podjednako kritičkog stava). Među muškarcima najviši stepen kritičkog stava ispoljavaju mlađi ispitanici, dok starije žene nivo korupcije ocjenjuju tek neznatno višim nego mlađe. Važno je napomenuti da se sve ostale demografske podgrupe koje nisu eksplicitno navedene podudaraju s procentom opšteg stanovništva (u granicama statističke greške).

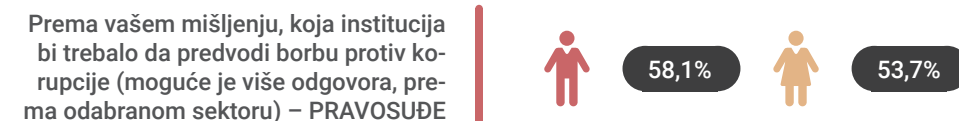
Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (61,0%)

Na pitanje da li odobravaju korupciju u „izuzetnim slučajevima“, ispitanici u urbanim sredinama pokazuju veću fleksibilnost s 58,0% onih koji su odgovorili „nikad“, dok među ispitanicima u ruralnim sredinama procenat tog odgovora iznosi čak 65,8%. Među onima koji je ponekad odobravaju, svi izuzetke ocjenjuju sljedećim redom: 1. zbog zdravstvenih razloga, 2. radi izbjegavanja komplikovanih birokratskih procedura, i 3. kao znak pažnje. Razlozi za ovakav stav će postati još jasniji u nastavku teksta.

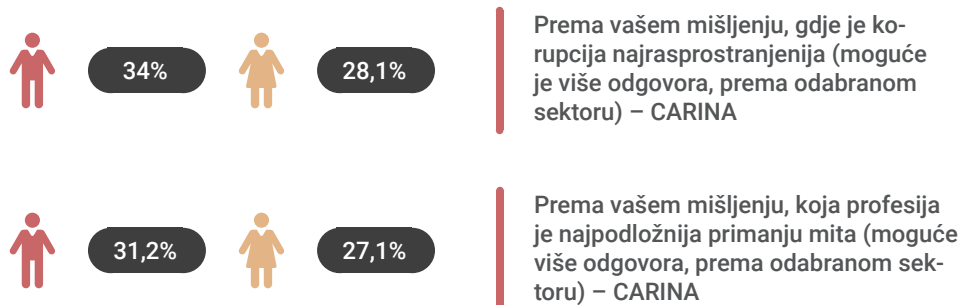
Kada su ispitanici zamoljeni da navedu najkorumpiranije profesije, razlike opet nisu bile tako velike, međutim kod određenog broja njih muškarci i žene pojedine institucije doživljavaju i percipiraju različito.

Muškarci pravosuđe doživljavaju kao vrlo korumpirano, po čemu se tek neznatno razlikuju od žena. Međutim, žene su još manje uvjerene da je pravosuđe sposobno predvoditi borbu protiv korupcije. Stanovništvo u urbanim sredinama više osuđuje korupciju u pravosuđu nego stanovništvo u ruralnim sredinama (60,5% prema 55,3% ispitanika). Isti je slučaj bio i u kasnijem pitanju o uzimanju mita među profesijama, gdje 52,7% urbanih ispitanika vjeruje da sudije i pravnici češće traže mito, dok se s tim stavom slaže 39,1% ruralnog stanovništva.

Među muškarcima, starije generacije su sklonije mišljenju da borbu protiv korupcije treba da predvodi pravosuđe (63,6% onih sa 66 i više godina). Sve ostale demografske razlike koje nisu posebno navedene statistički su beznačajne.

Primjetna je i razlika između muškaraca i žena u percepciji korumpiranosti carinske službe, iz različitih razloga, koji se vjerovatno mogu objasniti učestalošću kontakta s ovom javnom službom. Kritičniji od prosjeka su muškarci iz starosnih grupa od 26 do 40 i od 41 do 50 godina (37,4% odnosno 39,3%), te oni s višim obrazovanjem, naročito univerzitetskim (34,1%).

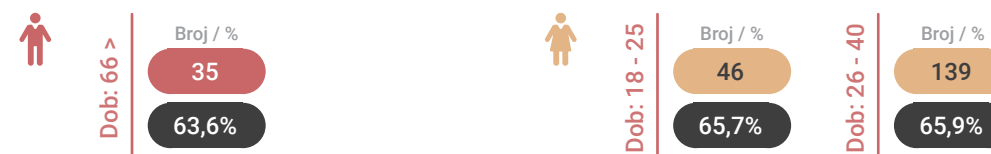
Drugi grafikon pokazuje da žene smatraju da su carinski službenici skloni iznuđivanju mita manje od muškaraca. Ovo se opet može kontekstualizovati manjom učestalošću direktnog iskustva i kontakta žena s carinskom službom u odnosu na muškarce.

Da je kontekstualizacija odgovora bitna dokazuje i sljedeći analizirani sektor, a to je zdravstvo. Znatno drugačija učestalost odgovora dolazi od žena, koje su zdravstveni sektor označile kao vrlo korumpiran. Razlog za to treba potražiti u ulozi žene kao primarne porodične starateljice, koja stoga češće dolazi u kontakt sa zdravstvenim sektorom, ali je vjerovatno i da su ispitanici od svih ponuđenih odgovora birali one sa kojima se najčešće sreću. Stoga je logično da žene češće navode zdravstvo nego neke druge sektore s obzirom na njihovo bolje razumijevanje načina na koji ovaj sektor funkcioniše.

Stratifikacija ispitanika ponovno pokazuje zanimljive razlike:

Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (61,5%)

Kritičnije su nastrojeni i ispitanici u urbanim sredinama (65,1%), bez obzira na pol, u poređenju s onima iz ruralnih sredina (55,3%), vjerovatno zbog toga što manje zajednice razmjenjuju usluge koje se kulturološki ne doživljavaju kao mito ili, pak, stoga što su međusobno tješnje povezane. U gradovima, s druge strane, zdravstvene usluge se pružaju u većim bolnicama s brojnijim osobljem, pa su takvi bliski odnosi rijetki. Uzimanje mita u zdravstvu, ipak, osuđuje ogromna većina ispitanika. 73,6% urbanih i 68,3% ruralnih ispitanika smatra da su ljekari i zdravstveni radnici skloni mitu. Na dodatno pitanje da li „bi platili mito za liječenje sebe ili svojeg djeteta“, nisu dobivene značajne razlike među muškarcima i ženama – ispitanici oba pola bi to uradili u podjednakoj mjeri. Jedina društvena razlika dolazi s nivoom obrazovanja, kao što će se vidjeti u jednom od narednih odjeljaka.

Kada je riječ o obrazovanju, ne postoji očigledna podjela između muškaraca i žena u percepciji korumpiranosti te djelatnosti (u prosjeku ju 24,1% ispitanika smatra korumpiranom). Međutim, starosna podjela otkriva izvjesnu razliku:

Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (24,1%)

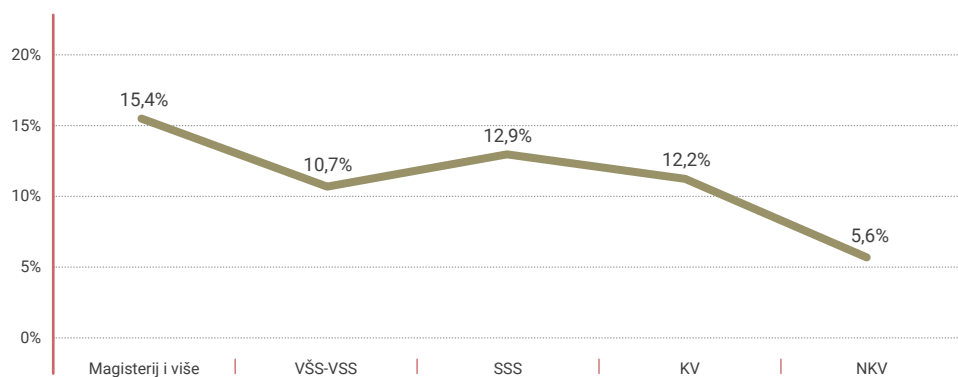

Ona je možda posljedica toga što muškarci korupciju u obrazovanju posmatraju kroz prizmu rada u ili za obrazovni sektor, dok je žene uglavnom dožive tokom školovanja/studiranja. Ali upravo su studentice najkritičnije nastrojen segment društva kada je u pitanju korupcija u obrazovanju. Podjela je primjetna i po urbanim/ruralnim linijama: 26,6% gradskog stanovništva označava obrazovanje korumpiranim naspram „samo“

19,9% ruralnog. Stoga ne čudi da gradsko stanovništvo u većoj mjeri nastavnike i profesore doživljava podmitljivima: 28,6% prema 19,7% ruralnog stanovništva.

Ispitanici koji se ne bi ustručavali da pribjegu podmićivanju kako bi sebe ili svoje dijete upisali na fakultet obično imaju viši stepen obrazovanja od onih koji su manje skloni ponuditi mito u tu svrhu (bez razlika između polova):

Platio/platila bih mito da upišem dijete na fakultet

Opštinske uprave takođe predstavljaju izvor korupcije s primjetnim rodnim jazom. I u ovom slučaju bi to moglo biti uslovljeno učestalošću kontakta s lokalnim upravama, u čemu i dalje prednjače muškarci.

31.6%

28.4%

Prema vašem mišljenju, gdje je korupcija najrasprostranjenija (moguće je više odgovora, prema odabranom sektoru) – OPŠTINSKE UPRAVE

Na sličan način, urbani ispitanici su skloniji takvom mišljenju nego ruralni: 31,9% naspram 26,7%. Malobrojni vide lokalne uprave kao pokretačku snagu u borbi protiv korupcije, ali segmenti stanovništva koji ih ipak tako doživljavaju jesu stariji muškarci (16,4% starijih od 66 godina) i mlađe žene (21,4% od 18 do 25 godina). S obzirom na mali broj ispitanika, ovi podaci su samo informativne prirode.

» Okvir 1

ALAC-ova studija slučaja 1: pristup vodi/nadležnosti lokalne uprave

TI BiH ALAC centru se obratila starija žena iz jednog sela u okolini Tuzle koja se žalila zbog toga što joj je odbijen priključak na vodovodnu mrežu. Nakon dostavljanja tražene dokumentacije, otkriveno je da se korisnica jedanaest godina bezuspješno žalila različitim nadležnim institucijama, uključujući Opštinski sud u Živinicama, Kantonalni sud u Tuzli i Ustavni sud BiH, i da su se svi oglasili nenadležnim u ovom predmetu, predloživši joj da se žali lokalnom vodovodnom preduzeću. Korisnica se obratila i Ombudsmenu za ljudska prava BiH, koji je izdao preporuku i zahtjev vodovodnom preduzeću da korisnici omogući vodovodni priključak, ali bez uspjeha.

TI BiH je tada u ime korisnice kontaktirao nadležne inspekcije, koje su tvrdile da nemaju prethodnih saznanja o slučaju, kao i predmetnu opštinu, koja je tvrdila da nije nadležna za obezbjeđivanje pitke vode svojim građanima. Na kraju su inspektori postupili po zahtjevu TI BiH i utvrdili da je došlo do previda jer vodovod u selu u kojem korisnica živi nije u vlasništvu opštine, već u vlasništvu grupe seoskih stanovnika. Dakle, pored toga što su moguće nepravilnosti oko vlasništva, jasno je i da se ne sprovode neophodne kontrole kvaliteta vode, te da je sasvim nejasno koje je tijelo u krajnjoj instanci nadležno za donošenje odluka o vodosnabdijevanju i upravljanje vodovodom. Na kraju je nadležni inspektor naredio kontrolu kvaliteta vode i upozorio opštinu da mora uspostaviti odgovarajući nadzor vodoizvorišta i regulisati način upravljanja istim. Čime se omogućilo svakom, uključujući i korisnicu iz ovog predmeta, da podnese zahtjev i dobije pristup lokalnom vodovodu. U vrijeme pisanja ovog izvještaja, korisnica je podnijela zahtjev i čeka pozitivan ishod svog slučaja.

Najzad, kada je riječ o institucijama koje su percipirane kao značajno korumpirane, uočljivo je da muškarci poresku upravu doživljavaju drugačije od žena. I ovdje pretpostavljamo da poslovni kontekst, zaposlenje i radni zadaci žena uslovljavaju njihov rjeđi kontakt s poreskim organima, što bi moglo objasniti statistički značajnu razliku u percepciji ove institucije.

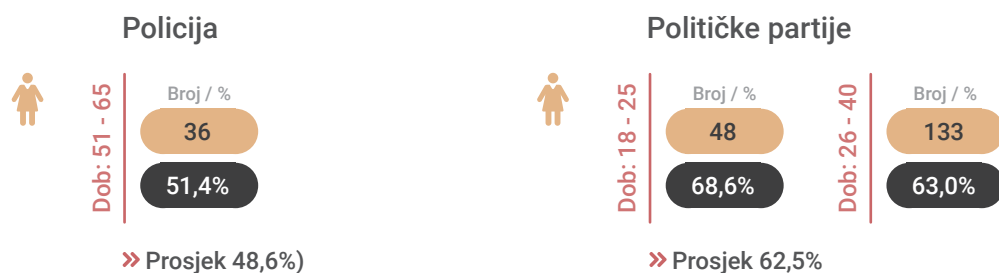
Prema vašem mišljenju, koja profesija je najpodložnija primanju mita (moguće je više odgovora, prema odabranom sektoru) – PORESKA UPRAVA

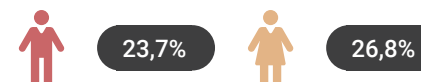
Sve ovo dodatno potvrđuje analiza segmenata koji su najkritičnije nastrojani – radno sposobni muškarci starosti od 26 do 40 godina osuđuju korupciju u poreskoj upravi više nego bilo koja druga grupa, kao i ispitanici s visokim obrazovanjem.

I u slučaju nekolicine drugih institucija izdvajaju se zanimljivi specifični segmenti žena i muškaraca. Mlađe žene su mnogo kritičnije nastrojene prema političkim strankama kao krivcima za korupciju, a najmlađi segment isti problem vidi i u policiji (prosjeak opšteg stanovništva u zgradama):

Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije

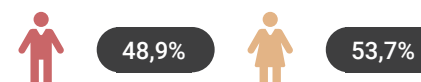
Obrtanjem perspektive i postavljanjem pitanja ko bi trebalo da predvodi kampanju borbe protiv korupcije stiže se još jedan zanimljiv uvid u rodne razlike. Naime, žene u većem postotku vjeruju parlamentima nego muškarci.

Prema vašem mišljenju, koja institucija bi trebalo da predvodi borbu protiv korupcije (moguće je više odgovora, prema odabranom sektoru) – PARLAMENT

Među ovim ženama, u parlament najviše povjerenja imaju najmlađe ispitanice: 27,1% njih starosti od 18 do 25 godina. Postoji nekoliko mogućih objašnjenja za ovakve odgovore, ali sasvim je izvjesno da izuzetno mali broj ispitanica dolazi u direktni kontakt s poslanicima u parlamentu i one svoju percepciju grade na osnovu medijske slike o njima. Među njima vjerovatno nije bilo koruptivnih transakcija, što uslovljava drugačiju percepciju. Osim toga, kako je prethodno pomenuto, zastupljenost žena u parlamentu BiH postoji, što bi kod nekih ispitanica moglo stvoriti dojam da je riječ o uravnoteženoj instituciji, uključujući i kada je riječ o naporima u borbi protiv korupcije.

Još je zanimljiviji odabir Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) kao institucije koja bi trebalo da predvodi napore u borbi protiv korupcije. Agencija djeluje od 2010. godine, a u javnosti je uglavnom prepoznata kao stručno tijelo s ograničenim dosegom jer se bavi isključivo prevencijom. Žene joj ukazuju više povjerenja nego muškarci:

Prema vašem mišljenju, koja institucija bi trebalo da predvodi borbu protiv korupcije (moguće je više odgovora, prema odabranom sektoru) – APIK

Ovakav stav je još evidentniji kod žena starosnih grupa od 18 do 25 i od 26 do 40 godina, koje rad te institucije podržavaju u 52,9% odnosno 62,1% slučajeva, što je veći postotak nego kod žena drugih starosnih grupa. Čini se da je urbano stanovništvo generalno naklonjenije ovoj instituciji (54,3%) nego ruralno (46,4%), bez obzira na pol, što bi moglo biti povezano sa stepenom informisanosti šire javnosti o radu ove relativno mlade agencije.

Najzad, iako 40,3% ukupnog broja građana ne vidi alternativu policiji u predvođenju napora u borbi protiv korupcije, povjerenje u ovu instituciju raste sa starosnom dobi kod oba pola – u nastavku su dati najviši procenti:

Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (40,3%)

Nakon što smo analizirali detaljne društvene razlike u izrazito korumpiranom okruženju, okrenućemo se pitanju zašto je borba protiv korupcije nedjelotvorna i šta se može učiniti kako bi je se osnažilo, opet s naglaskom na razlikama u odgovorima iz rodne perspektive.

Ispitanicima je data lista odgovora na pitanje koji problemi ometaju borbu protiv korupcije u zemlji. Opcije su bile sljedeće, a bilo je moguće odabrati više ponuđenih odgovora:

- Nedovoljan broj mjesta za prijavu korupcije
- Pasivnost građana
- Strah građana
- Nedovoljno znanje građana
- Nepostojanje adekvatnih zakona za suzbijanje korupcije
- Nepostojanje volje kod vlasti za suzbijanje korupcije
- Mentalitet društva da se problemi rješavaju mimo zakona (mito, pokloni i sl.)
- Korupcija u organima za sprovođenje zakona
- Nedovoljni kapaciteti organa za sprovođenje zakona
- Neefikasnost organa za sprovođenje zakona u svrhu suzbijanja korupcije
- Drugo, ne znam, odbija

Slijedi analiza onih odgovora kod kojih je rodni jaz statistički značajan. Prvi takav primjer je **pasivnost građana** kao ključni uzrok odsustva napretka u borbi protiv korupcije u BiH:

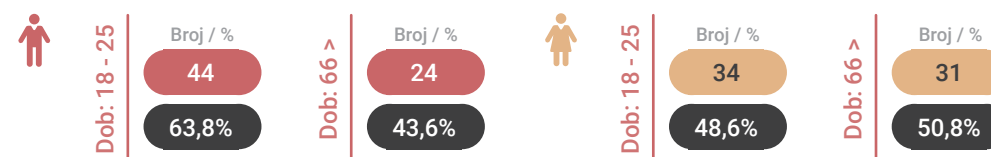

Koji su po vama glavni problemi koji ometaju borbu protiv korupcije (moguće je više odgovora, po odabranom sektoru) – PASIVNOST GRAĐANA

Pripisivanje krivice sopstvenoj pasivnosti posebno je prisutno među ženama u starosnim grupama od 18 do 25 godina (52,9%) i od 26 do 40 godina (47,4%). Gradsko stanovništvo je takođe znatno više samokritično (43,3%) nego seosko (37,7%).

Međutim, dva vrlo različita demografska segmenta ističu **strah građana** kao problem koji koči napore u borbi protiv korupcije:

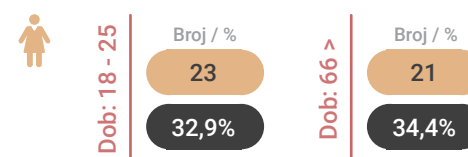
Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (40,3%)

Ovdje najveći strah pokazuju mladi muškarci, dok se stariji najmanje plaše. Teško je nagađati o razlozima takve razlike među polovima, naročito o tome zašto mladi muškarci toliko naglašavaju strah, dok su ga s druge strane mlade žene manje spremne apostrofirati. Stariji ispitanici vjerovatno imaju mnogo manje da izgube i stoga se ne boje toliko.

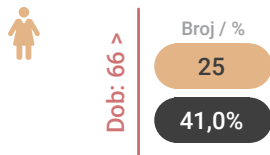
Međutim, žene oba kraja starosnog spektra navode **nedovoljno znanje građana za borbu protiv korupcije** i ističu se više od bilo koje muške starosne grupe (koje se sve kreću oko muškog prosjeka od 27,6%):

Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (59,7%)

Zanimljivo je da samo starija generacija žena podupire tvrdnju da je **korupcija predodređena kulturološkim okvirom**, dok su mlađe generacije manje naklonjene ovom defetističkom stajalištu, što je vjerovatno povezano s tradicionalnim vaspitanjem (prosječna stopa odgovora muškaraca iznosi 34,7%, a žena 32,4%):

Demografski segmenti koji najviše odstupaju od prosjeka opšte populacije (33,6%)

Ipak, nisu samo građani ti koji mogu više doprinijeti naporima u borbi protiv korupcije. **Korupcija u organima za sprovođenje zakona**, tj. u institucijama koje su najvažnije za očuvanje vladavine prava, je na meti teških kritika, ali ponovo nešto oštrijih kad su u pitanju žene:

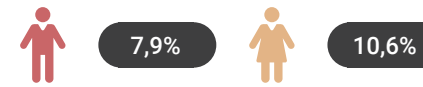

Koji su po vama glavni problemi koji ometaju borbu protiv korupcije (moguće je više odgovora, po odabranom sektoru) – **KORUPCIJA U ORGANIMA ZA SPROVOĐENJE ZAKONA**

Ovaj prilično kritički stav prisutan je duž čitavog starosnog spektra, ali su najstarije ispitanice od 66 i više godina nešto iznad ženskog prosjeka (52,5%). Među opštom populacijom statistički su značajna još dva demografska segmenta. Jedan je između ispitanika iz urbanih i ruralnih sredina, 33,3% nasuprot 16,1%, što je više nego dvostruko veća razlika. Druga razlika je primjetna u okviru opšte populacije razvrstane po nivoima obrazovanja, gdje ispitanici s višom-visokom stručnom spremom i magisterijem u većem procentu zauzimaju kritički stav (44,2% odnosno 48,7%), ali zanimljivo je primijetiti da takav stav dijeli i 47,0% ispitanika s KV stručnom spremom. Dakle, generički profil osobe koja je duboko nezadovoljna radom organa za sprovođenje zakona na suzbijanju korupcije u sopstvenim redovima predstavljaju urbane, obrazovane žene, koje su doduše tek neznatno ispred većine ostalih društvenih grupacija, i to uglavnom onih iz urbane sredine. Kod ostalih ponuđenih odgovora nisu prisutne značajnije razlike između muškaraca i žena.

Mlade žene takođe pokazuju mnogo kritičniji stav prema **nepostojanju političke volje za suzbijanje korupcije**: 41,4% žena iz najmlađe grupe (18-25) krive politiku. To će nam pomoći da bolje shvatimo zašto mnoge iz te starosne grupe podršku za rješavanje problema traže u nevladinom sektoru, o čemu će biti više riječi u nastavku.

Postavlja se pitanje šta se u tom pogledu može učiniti u zarobljenoj državi dodatno oslabljenoj pasivnošću građana. Ispitanicima je opet ponuđen čitav niz odgovora, gdje se pokazalo da je rodni jaz statistički neznatan. Osim u jednoj opciji koja se tiče građanskog aktivizma, gdje je primjetan veći interes među ženama nego među muškarcima za uključivanje.

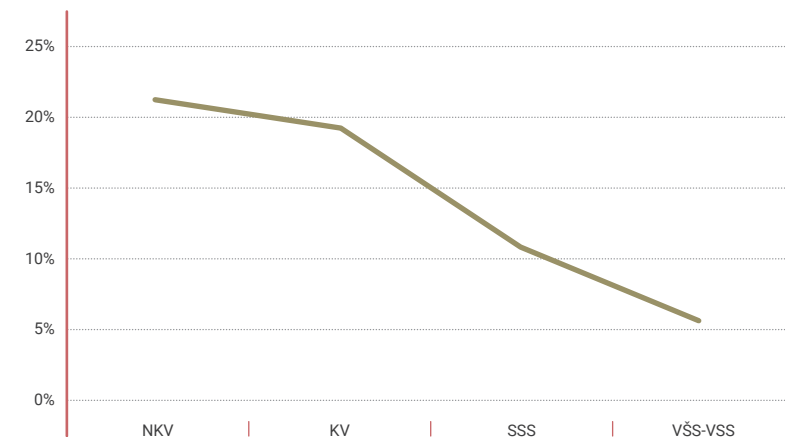

Da li biste se vi uključili na neki način u borbu protiv korupcije? (moguće je više odgovora, po odabranom sektoru) – **UČEŠĆEM U NVO**

Možda očekivano, u odgovoru na drugo pitanje opet žene, a posebno one iz najmlađe starosne grupe od 18 do 25 godina (25,7%), vide nevladine organizacije na čelu borbe protiv korupcije u BiH. Još jedan zanimljiv podatak jača vidljivost TI u BiH i ujedno pobliže definiše izvor podrške u radu: pored odgovora da nevladine organizacije predvođe borbu protiv korupcije, ispitanicima je ponuđena i posebna opcija **Transparency International**, koju su odabrale posebno žene iz starosnih grupa od 18 do 25 godina (30,0%) i od 26 do 40 godina (28,0%). TI je takođe odabralo više gradskih (21,8%) nego ruralnih ispitanika (16,1%). Iako ne čudi činjenica da je svijest javnosti o aktivnostima TI veća u gradovima nego u seoskim područjima, mlade žene je možda privukao rad ove nevladine organizacije s uravnoteženom zastupljenošću polova u strukturi zaposlenika, a koja promovise ljudska prava i socijalnu pravdu u BiH već 20 godina.

I na kraju, onih koji se ni u kom slučaju ne bi uključili u borbu protiv korupcije jeste manje, ali je taj broj i dalje relativno velik. Pozadinu im mnogo bolje shvatamo ako ih posmatramo ne kroz rodni jaz, koji ovdje ne postoji, već obrazovni:

Ne bih se uključio/uključila u borbu protiv korupcije ni u kom slučaju

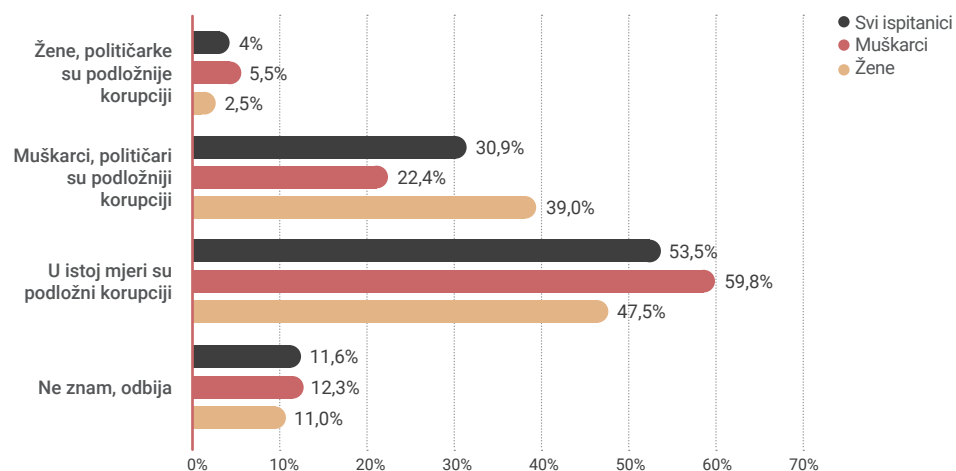
Gradsko stanovništvo se u većem procentu od ruralnog ne bi uključilo u borbu protiv korupcije, jer se „plaši nekog oblika odmazde“ (19,4% odnosno 14,9%). To vjerovatno objašnjava manju sklonost određenih segmenata stanovništva uključivanju u borbu protiv korupcije, uključujući i ove iz gornjeg grafikona.

Bit roda u BiH

Ovaj dio istraživanja započinje očiglednim pitanjem percepcije, a to je da li je jedan pol podložniji korupciji od drugog i, ako jeste, koji.

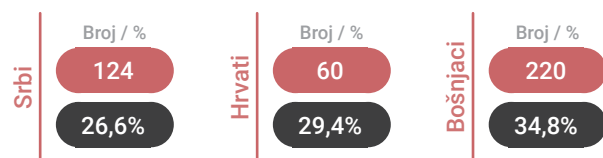
Među opštom populacijom, većina ispitanika vidi malu razliku.

Da li se slažete sa sljedećom tvrdnjom (moguć je samo jedan odgovor)?

Ostavimo po strani činjenicu da većina ispitanika vjeruje da su političari oba pola podjednako podložni korupciji (ako su u poziciji moći) i fokusiramo se na one ispitanike koji muškarce smatraju podložnijima korupciji, ukoliko su statistički značajni. Jasno je da više žena nego muškaraca misli da su muškarci političari korumpiraniji, ali je to gledište različito zastupljeno među trima etničkim grupama u BiH (opšta populacija etničkih grupa):

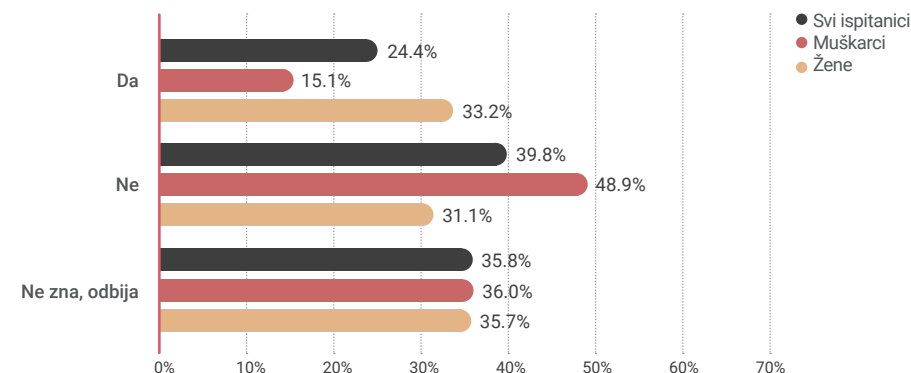
Muškarci političari su podložniji korupciji

Bošnjaci u najvećoj mjeri smatraju da su muškarci/političari podložniji korupciji, a Srbi u najmanjoj mjeri. Isti trend je prisutan i u regionalnoj podjeli BiH, gdje 26,9% ispitanika iz Republike Srpske muškarce doživljava podložnijim korupciji, dok se u Federaciji BiH taj postotak penje na 33,2% (a u Brčko distriktu 34%). To je pitanje koje iziskuje podrobnije sociološko ili antropološko istraživanje. Moguće je da su Srbi konzervativnijih, tradicionalnijih i patrijarhalnijih shvatanja od ostale dvije etničke grupe te stoga češće zauzimaju „zaštitnički“ stav prema muškarcima, ali objašnjenje se može potražiti i u činjenici da se na nekoliko istaknutih funkcija, uključujući funkciju predsjednice Republike Srpske, nalaze žene koje po istim mjerilima isto ne bi dobile blistave ocjene (ustvari, su dio vladajuće političke stranke i moćne mreže kojom dominiraju muškarci). Međutim, zaključak da Bošnjaci i Hrvati, te ispitanici iz Federacije BiH, pokazuju nešto veću naklonost prema ženama u politici, je prisutan u cijelom ovom odjeljku, i biće ponovo apostrofirano.

Sljedeće pitanje je da li bi nivo korupcije bio niži kada bi bilo više žena na važnim položajima. I ovdje detaljnija analiza ukazuje na izvjesne razlike u odgovorima:

Smatrate li da bi nivo korupcije bio niži kada bi bilo više žena na važnim političkim i državnim položajima?

Ovdje se pojavljuje veoma zanimljiva razlika između urbanog i ruralnog stanovništva. Naime, ispitanici iz ruralnih sredina pokazuju veću naklonost ženama te ih 29,2% daje potvrđan odgovor na ovo pitanje, za razliku od urbanih ispitanika koji to mišljenje dijele u 21,5% slučajeva. U skladu s tim, na ovo pitanje je odrično odgovorilo 36,0% ruralnih i 42,0% urbanih ispitanika. Ovo opet zahtijeva temeljnu antropološku analizu, pošto tradicionalna ruralna područja često zadržavaju neki oblik matrijarhata i imaju povjerenja u ženu koja brine o domaćinstvu, što bi potencijalno moglo objasniti ovu razliku.

Ovdje su ponovo primjetne etničke razlike u odgovorima jer su Srbi najčešće birali odgovor „ne“ (47,8%), a slijedili su ih Bošnjaci sa znatno nižom stopom odgovora (35,6%) te odmah za njima Hrvati (34,3%). Slično tome, 47,7% građana Republike Srpske ne slaže se s tvrdnjom da bi nivo korupcije opao ako bi više žena bilo na važnim političkim položajima, dok u Federaciji BiH taj broj pada na 36% (i samo 22% u Brčko distriktu).

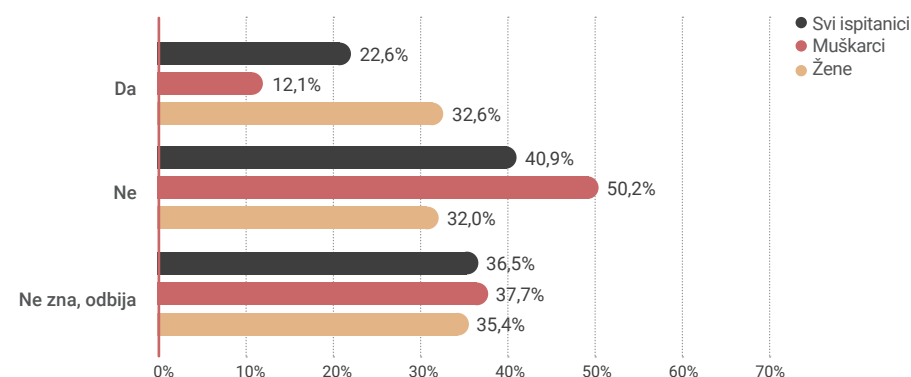
Kako bismo bolje razumjeli pozadinu ovih odgovora, unakrsno smo uporedili ispitanike koji smatraju da su muškarci ili žene političari više ili podjednako podložni korupciji s odgovorima na ovo pitanje, tj. da li bi nivo korupcije opao kada bi bilo više žena na pozicijama vlasti. Takođe smo ih razvrstali po polu. Rezultati ne iznenađuju:

- Među muškarcima koji misle da su žene podložnije korupciji, 97,1% smatra da nivo korupcije ne bi opao ako bi bilo više žena na vodećim položajima.
- Među muškarcima koji misle da su muškarci političari podložniji korupciji, 50,0% smatra da bi nivo korupcije opao kada bi žene preuzele političku vlast.
- Kada su u pitanju muškarci koji misle da su oba pola podjednako podložna korupciji, 58,9% njih ne vjeruje da više žena na vodećim položajima znači i manje korupcije.
- Među ženama koje misle da su žene sklonije korupciji, 76,5% smatra da nivo korupcije ne bi opao ako bi više žena bilo na visokim položajima.
- Među ženama koje misle da su muškarci političari podložniji korupciji, 69,5% smatra da bi nivo korupcije opadao kako bi žene preuzimale političku vlast.
- Među ženama koje misle da su oba pola podjednako sklona korupciji, 51,7% ne misli da više žena na vodećim položajima ujedno znači i manje korupcije.

Ukratko, oni koji već vjeruju da su žene „pošteniji“ pol zagovaraju mišljenje da više žena u politici ujedno znači manje korupcije i obrnuto. Oni koji misle da su oba pola podjednako podložna korupciji ne bi se nužno zalagali za veći broj žena na vlasti. Zanimljivo je da je na to pitanje veoma značajan broj ispitanika odbio dati odgovor, skoro 40%, što je granica koja statistički poništava pitanje. Nakon ukrštanja ovih dvaju pitanja, ustanovljeno je da su oni koji su odbili odgovoriti na jedno pitanje u visokom postotku odbili odgovoriti i na drugo (75,7% za žene i 78,5% za muškarce, tj. 471 odbijanje od ukupno 1314 upitnika). Razlozi za to bi mogli biti različiti: od manjka interesa ili zasićenja temom korupcije, do nepostojanja konkretnog stava o razlici između polova kada je u pitanju korupcija i sl.

Ispitanicima je zatim postavljeno pitanje, koje gotovo da je imalo funkciju kontrolnog: da li bi BiH „u svakom smislu“ bolje funkcionisala kada bi žene vodile državu. Kao odgovori su ponuđene samo opcije „da“ ili „ne“, pri čemu relativna većina opšte populacije i dalje bira odričan odgovor:

Smatrate li da bi BiH bolje funkcionisala u svakom smislu kada bi žene vodile državu?

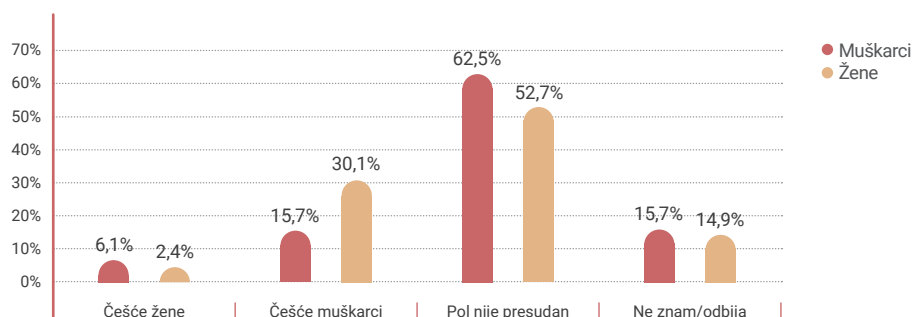

Ovdje vidimo iste obrasce kao i kod ranijeg pitanja. Ispitanici u RS su manje skloni da prihvate žene na vodećim položajima nego ispitanici iz FBiH (17,8% u RS nasuprot 25% u FBiH), dok Srbi predvode među ispitanicima koji su odrično odgovorili na ovo pitanje (51,0%, u odnosu na 35,9% Bošnjaka i 32,8% Hrvata). Slično prethodnom pitanju, ruralna područja su više naklonjena ženama na vodećim položajima (24,6% je odgovorilo potvrdno nasuprot 21,4% ispitanika iz urbanih sredina).

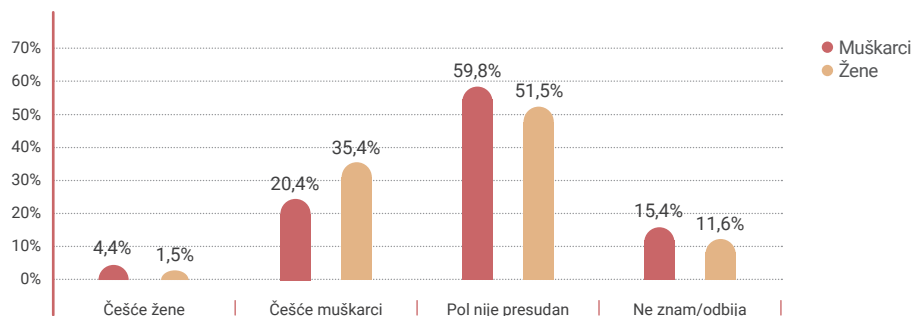
Isto tako, 82,9% muškaraca koji su rekli da su žene podložnije korupciji, ne vjeruje da bi žene bolje vodile zemlju, a 59,4% muškaraca koji smatraju da su oba pola podjednako podložna korupciji, ne bi upravljanje zemljom povjerali ženama. Sa ženama je opet obrnut slučaj: 62,6% onih koje misle da su muškarci podložniji korupciji upravljanje zemljom bi povjerile ženama, dok bi od onih koje misle da su oba pola podjednako podložna korupciji, nešto manje od polovine (48,9%) voljele vidjeti žene na vodećim položajima u državi. Skoro identičan omjer odgovora „ne znam“ i „odbija“ preslikava prethodni nalaz, tj. isti oni koji su nezainteresovani za jedno pitanje, ne pokazuju interes ni da odgovore na drugo.

Kada su u pitanju percepcije polova u vezi s nuđenjem i traženjem mita, razlike su neznatne, kao što će pokazati sljedeća dva pitanja. U istraživanju se od opšte populacije tražilo da se odluči za jednu opciju u oba slučaja:

Prema vašem mišljenju, da li su osobe koje daju mito (moguće je samo jedan odgovor):

Prema vašem mišljenju, da li su osobe koje primaju mito (moguće je samo jedan odgovor):

Ispitanici se uglavnom slažu da pol nije presudan kada je u pitanju davanje mita. Isto tako, pol nije presudan ni kod primanja mita, ali ipak u nešto manjoj mjeri, pa tako i žene i muškarci češće misle da su muškarci spremniji da prihvate mito. Inače, u oba su pitanja žene kritičnije prema muškarcima koji primaju mito, nego što je to slučaj s muškarcima. U oba slučaja, Srbi su najviše skloni da podjednako krive oba pola (65,5% i 64,9% u dva pitanja), za razliku od Hrvata (58,3% i 57,4%) i Bošnjaka (51,4% i 48,3% za svako od dva pitanja). Shodno tome, druge dvije etničke grupe imaju veći udio odgovora „češće muškarci“ u oba pitanja. Zanimljivo je da je jedini preostali upečatljiv segment ispitanika koji veću krivicu pripisuje muškarcima nego oba pola podjednako, onaj s nivoom obrazovanja magisterij i više (30,8% češće muškarci daju mito; 35,9% češće muškarci primaju mito). Unakrsnom provjerom odgovora opet dolazimo do iste stratifikacije: oni

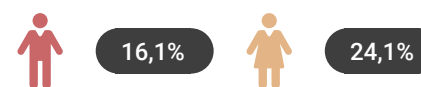
koji su naveli jedan od polova kao korumpiraniji istovremeno smatraju da je taj isti pol skloniji davanju i primanju mita. Oni koji vjeruju da su oba pola podjednako podložna korupciji ne prave razliku s obzirom na pol ni kada je u pitanju podmićivanje.

Podmićivanje i kako ga suzbiti

Sljedeći set pitanja i procjena odgovora odnose se na praksu podmićivanja, trgovanje uslugama, poklone itd., što se naziva sitna korupcija. Ranije su prikazani podaci koji pokazuju da preovlađujući dio stanovništva u bilo kom scenariju deklarativno odbija platiti mito (iako se sklonost plaćanju mita povećava sa starosnom dobi; najmlađi su najmanje skloni plaćanju mita). Pokušali smo shvatiti zašto je to tako. Na listi s višestrukim izborom ponuđeno je pet odgovora i bilo je moguće odabrati više njih, a postojala je i otvorena opcija „ostalo“:

- Ne želim plaćati usluge za koje su ti ljudi već plaćeni
- Nemam novca da plaćam dodatno usluge koje su u opisu nečijeg posla
- Ne želim da činim nekom protivuslugu da bi uradio posao za koji je već plaćen
- Znam da je to ilegalno
- Ne želim biti uvučen/a u korupciju.

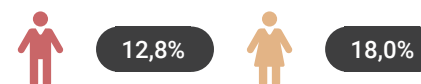
Među svim opcijama, samo na nekoliko mjesta je prisutna statistički relevantna razlika između ženskih i muških ispitanika. Jedan od njih je i sljedeći odgovor.

Razlozi za odbijanje plaćanja mita (moguće je više odgovora) – NE ŽELIM PLAĆATI USLUGE ZA KOJE SU TI LJUDI VEĆ PLAĆENI JER IM JE TO POSAO

Druga demografska razlika koja je primjetna jeste između urbanog i ruralnog stanovništva, koje se za ovaj odgovor opredijelilo u sljedećim procentima: 48,3% naspram 42,5%.

Dok je prethodni odgovor bio više u domenu zdravog razuma i morala, sljedeći ima više veze sa zakonitošću i pravosuđem.

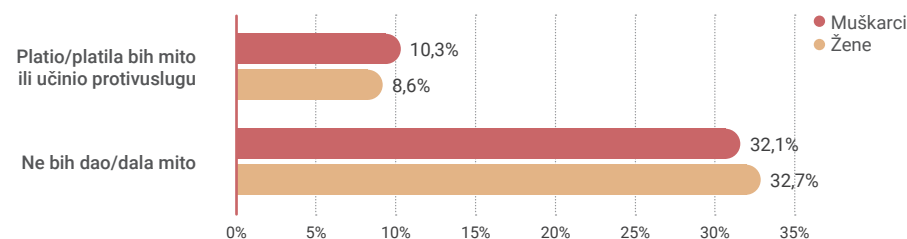
Razlozi za odbijanje plaćanja mita (moguće je više odgovora) – ZNAM DA JE TO ILEGALNO

Žene, dakle, pokazuju nešto veće razumijevanje zakonskog okvira i onoga što predstavlja nezakonito ponašanje, zbog čega su uzdržanije kad je u pitanju podmićivanje. To se u velikoj mjeri podudara s rezultatima novijih istraživanja roda i korupcije (vidi poglavlje gore), ako zanemarimo sve ostale karakteristike. Isto tako, žene nisu sklone riziku, a podmićivanje se doživljava prerizičnim, pa se više žena odlučuje za drugi odgovor od muškaraca – ne želim biti uvučen/-a u korupciju. Važno je napomenuti da je stopa odgovora za ova pitanja u cjelini niža, tako da nema dramatično velikih rodnih razlika čak ni kada je u pitanju izbjegavanje rizika.

Kao konačni test sklonosti davanju mita, istraživanje je ispitanicima postavilo hipotetička pitanja o iznuđivanju mita za uslugu koja je ispitaniku potrebna. Nivo morala između polova je prilično ujednačen:

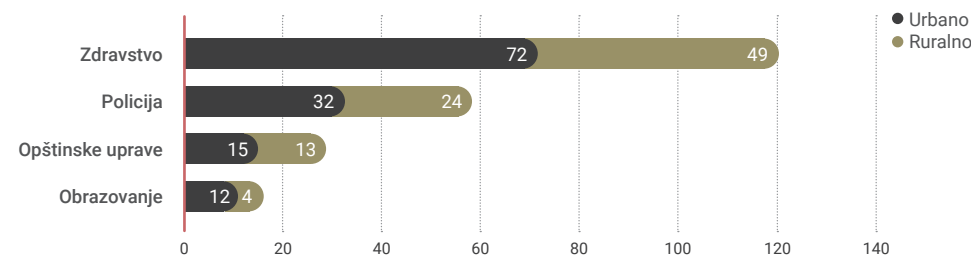
Šta biste uradili da se nađete u situaciji da vam neko traži mito/protivuslugu (samo jedan odgovor, odabrani odgovori)

Gotovo da i nema statistički značajne demografske razlike kada je u pitanju podmićivanje. Građani bi u podjednako mjeri učestvovali u podmićivanju, bez obzira na mjesto stanovanja, obrazovanje, starost, zaposlenost, etničku pripadnost itd., kad bi se našli u stvarnoj prilici da neko od njih traži mito. Međutim, primjetna je razlika u izloženosti takvim situacijama. Odgovori o stvarnom plaćanju mita pokazuju da su mito najčešće plaćali najstariji (ili su bili dovoljno iskreni da to kažu) – 17,2% ih je priznalo da je platilo mito. Najmlađi ispitanici su se u najmanjem procentu našli u takvoj situaciji i vode ispred drugih starosnih grupa u učestalosti odbijanja plaćanja mita – 49,6% ispitanika u najmlađoj grupi nikada ne bi platili mito.

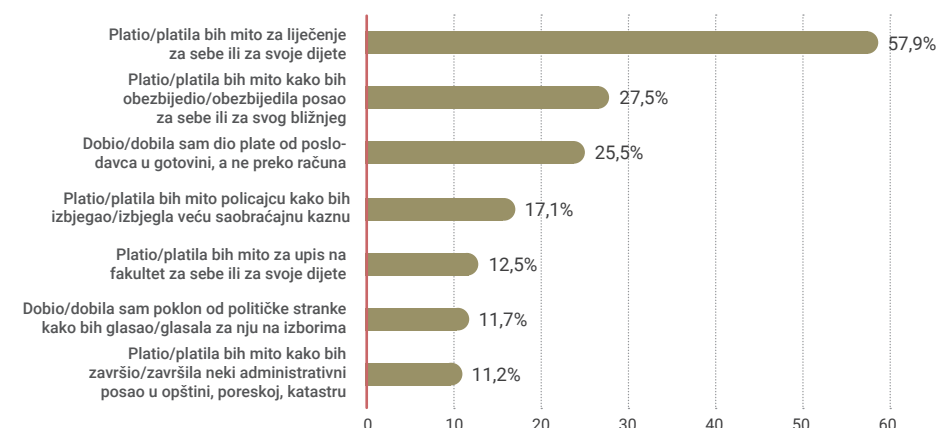
Sljedeći grafikon pokazuje u kojim sektorima je bilo najviše prijavljenih slučajeva podmićivanja (ovi podaci su informativnog karaktera, jer nijedno istraživanje javnog mnjenja nije uspjelo dobiti potpuno iskrene odgovore na pitanja o ličnom učešću u podmićivanju).

Prijavljeni slučajevi plaćanja mita

Na kraju smo ispitanicima predložili drugačiju hipotetičku situaciju kako bismo iskustvo podmićivanja dodatno približili ličnom doživljaju, te smo im postavili pitanje da li bi u nekom od sljedećih scenarija pristali dati mito ili bi odbili da to učine. U narednom grafikonu navedeni su scenariji sa stopama potvrdnog odgovora za svaki od njih:

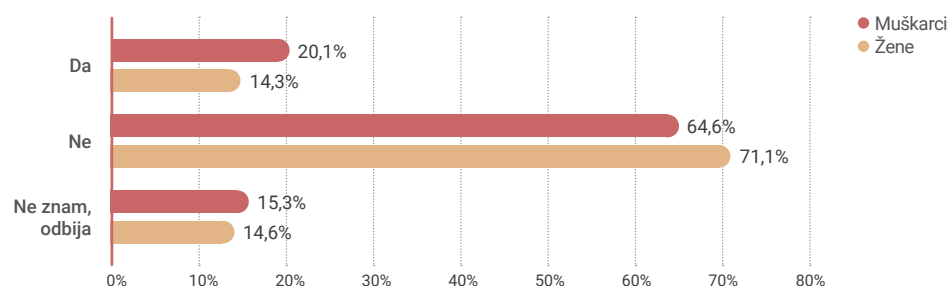
Scenariji (opšta populacija, postotak potvrdnih odgovora)

Ni ovdje nisu uočljive statistički značajnije razlike koje proizlaze iz rodno razvrstanih odgovora. Jedini odgovor kod kog su, nimalo iznenađujuće, primjetne razlike između polova s obzirom na domaći kontekst jeste policija, koju se najčešće povezuje sa saobraćajnom policijom:

Odgovori DA ili NE (moguć je samo jedan odgovor):

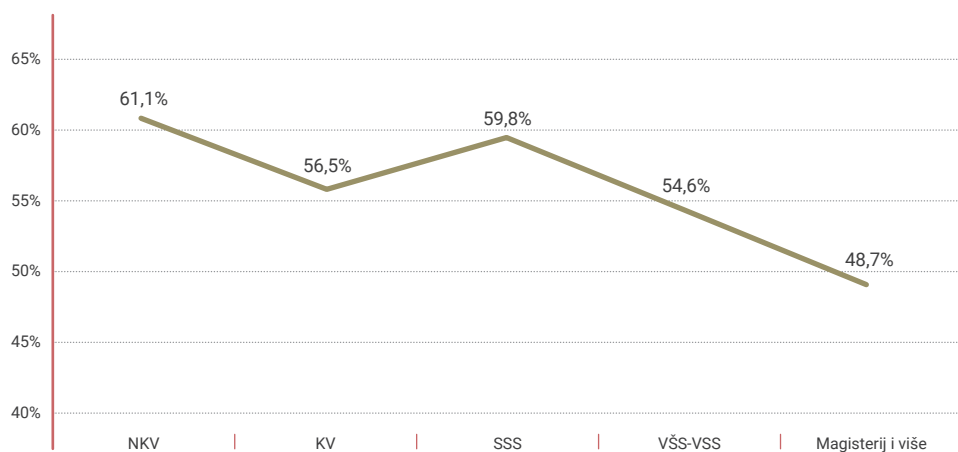
Platio/platila bih mito policajcu kako bih izbjegao/izbjegla veću saobraćajnu kaznu

I ovdje primjećujemo razliku u odgovorima između urbanog i ruralnog stanovništva. U slučaju (saobraćajne) policije, stanovnici u ruralnim sredinama pokazuju veću sklonost podmićivanju nego gradsko stanovništvo: 19,9% naspram 15,5%.

Još jedno segmentiranje daje zanimljivu podjelu – ispitanike koji su odgovorili „da“ na prvo pitanje na listi smo stratifikovali prema stepenu obrazovanja:

Platio/platila bih mito za liječenje za sebe ili za svoje dijete

S povećanjem stepena obrazovanja ispitanika, smanjuje se vjerovatnoća da će platiti mito čak i za bolničko liječenje. Međutim, kada je zdravlje u pitanju, većina po svim grupama će ipak učiniti sve kako bi obezbijedili liječenje.

» Ključni nalazi ALAC-ove baze podataka

Sljedeći odjeljak proučava direktna iskustva s korupcijom ne bi li upotpunio prethodno iznesene podatke iz istraživanja javnog mnjenja. Započecemo analizom svih korisnika i slučajeva ALAC-a i analiziraćemo njihovu demografsku strukturu. Pregled demografske strukture ALAC-ovih korisnika će se posmatrati prema stvarnom omjeru žena i muškaraca po popisu stanovništva u BiH, kako bi se prikupili korigovani (ponderisani) podaci koji će dati bolji uvid u konkretne probleme, tj. pretvaranje individualnih slučajeva u kvantitativne podatke. Slučajevi će se zatim analizirati i uporediti tako da se u što većoj mjeri poklapaju sa sličnim aspektima gornjeg istraživanja, a koja se tiču rodni aspekta, kako bi se naposljetku izvukli relevantni zaključci. Na kraju ćemo analizirati pristup pravdi, a naročito pitanje kako se i s koliko uspjeha žene snalaze sa pravnom zaštitom za razliku od muškaraca.

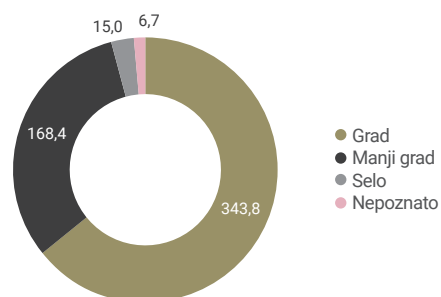
Razumijevanje demografske strukture korisnika ALAC-a

Ranije je već objašnjen način na koji ALAC zaprima i procesuiraju prijave korupcije. Skoro 60% prijava zaprimljeno je elektronskim putem. S obzirom na razlike u nivou poznavanja rada TI BiH-a među demografskim segmentima, jasno je da postoje određeni ograničavajući faktori koji žrtvama korupcije mogu otežati traženje pravnih savjeta i podrške. Važno je stoga ovaj odjeljak započeti analizom demografske strukture korisnika kako bi se precizno ispitala raznolikost uzorka. Na taj način pokušaćemo obezbijediti da mu kategorije budu uporedive s onima iz anketnog uzorka ili, ako bi to moglo doprinijeti boljem razumijevanju, dodatno proširiti određene pojmove, unutar istog okvira. Npr. u podjeli prema tipu naselja zadržana je prethodna urbana/ruralna podjela, ali ruralna je dodatno podijeljena na: manji grad i selo. I upravo tu počinje analiza.

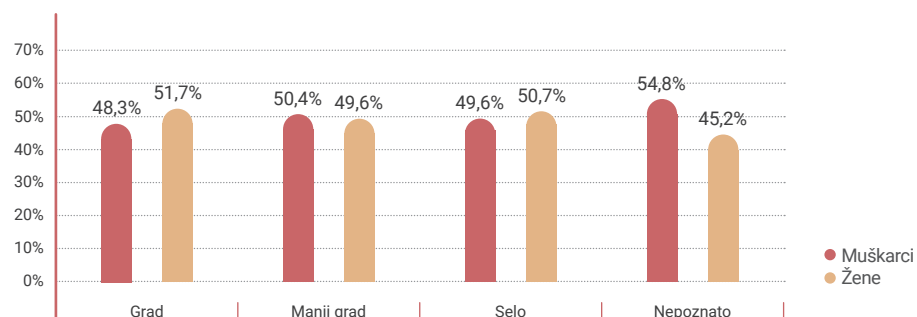
Demografska struktura slučajeva – podjela po tipu naselja

Izvor	Grad	%	Manji grad	%	Selo	%	Nepoznato	%	Ukupno slučajeva
Muškarci	225	65,8%	115	67,7%	10	66,7%	5	71,4%	355
Žene	117	34,2%	55	32,4%	5	33,3%	2	28,6%	179
G = M+Ž	342	100,0%	170	100,0%	15	100,0%	7	100,0%	534
O = Pravna lica/anon.	191		71		3		3		268
Ukupno slučajeva (G+O)	533		241		18		10		802

Demografska struktura slučajeva – podjela po tipu naselja, od svih ispitanika (ponderisano)

Demografska struktura slučajeva – podjela po tipu naselja, po polu podnosioca prijave (ponderisano)

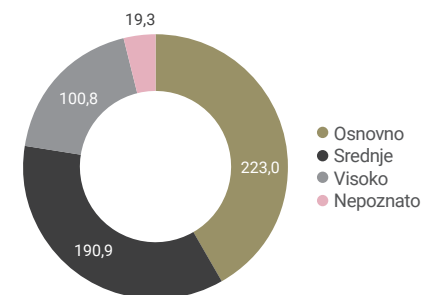

Iako na prvu upada u oči to što se TI BiH ALAC-u obratilo više muškaraca, kada ponderišemo podatke i korigujemo ih objašnjenim omjerom, vidimo da se u prosjeku TI BiH-u obratio gotovo isti omjer muškaraca i žena iz svih tipova naselja. Doduše, nešto veći broj žena iz urbanih sredina kontaktira ALAC, dok su omjeri muškaraca i žena u manjim gradovima i selima skoro identični.

Situacija je ponešto drugačija kada se uzme u obzir najviši stečeni stepen obrazovanja. Među onima koji su se obratili ALAC-u i predložili svoj stepen obrazovanja, uočavamo zanimljivu podjelu između polova.

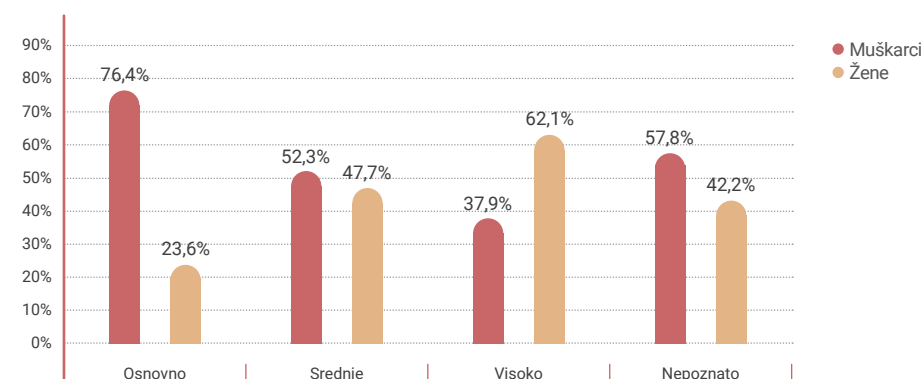
Demografska struktura slučajeva – podjela po najvišem stečenom stepenu obrazovanja

Izvor	Osnovno	%	Srednje	%	Visoko	%	Nepoznato	%	Ukupno slučajeva
Muškarci	20	87,0%	158	69,3%	98	55,7%	79	73,8%	355
Muškarci	3	13,0%	70	30,7%	78	44,3%	28	26,2%	179
G = M+Ž	23	100,0%	228	100,0%	176	100,0%	107	100,0%	534
O = pravna lica/anon.	4		28		96		140		268
Ukupno slučajeva (G+O)	27		256		272		247		802

Demografska struktura slučajeva – podjela po najvišem stečenom stepenu obrazovanja, od svih ispitanika (ponderisano)

Demografska struktura slučajeva – podjela prema najvišem stečenom stepenu obrazovanja, prema polu podnosioca prijave (ponderisano)

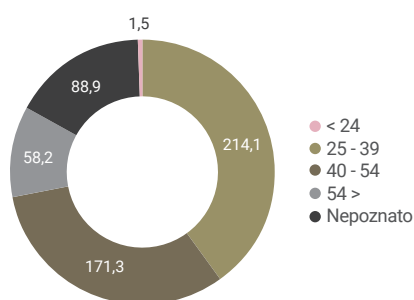

Među onima koji su stekli samo osnovno obrazovanje (ekvivalent NKV i KV u prethodnom odjeljku) preovlađuju muškarci. Kako se nivo obrazovanja povećava, broj žena koje prijavljuju korupciju se značajno povećava. One koje imaju visoko obrazovanje (univerzitetno i više) vode bitno ispred muškaraca kad je u pitanju preduzimanje konkretnih radnji u suočavanju s problemom korupcije. To čvrsto potvrđuje ranije predstavljene opšte nalaze i društvene veze između pismenosti polova i aktivizma. I brojke se moraju čitati relativno: nije riječ o tome da su obrazovani muškarci manje zainteresovani da prijave korupciju, već o tome da žene s visokim obrazovanjem ovim pitanjima pristupaju žešće nego muškarci.

Starosne grupe prijavitelja su takođe uporedive s istraživanjem, iako bi lični angažman u traženju pravne zaštite pred institucijama u slučajevima korupcije, tj. u konkretnom djelovanju, za neke od njih mogao predstavljati veći izazov nego što se čini na prvu.

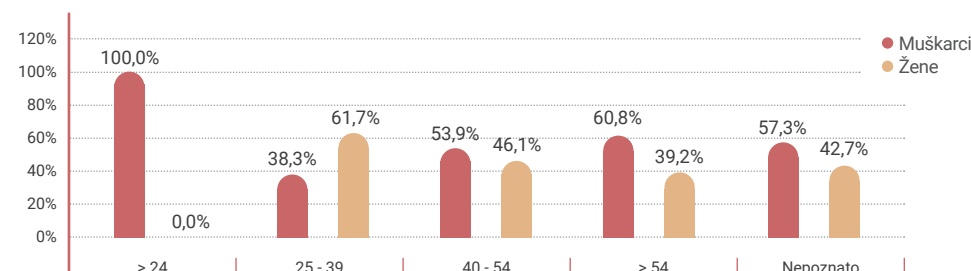
Demografska struktura slučajeva – podjela po starosnim grupama

Izvor	< 24	%	25 - 39	%	40 - 54	%	54 >	%	Nepoznato	%	Ukupno
Muškarci	2	100,0%	111	56,0%	125	70,6%	48	76,2%	69	73,4%	286
Žene	0	0,0%	87	43,9%	52	29,4%	15	23,8%	25	26,6%	154
G = M+Ž	2	100,0%	198	100,0%	177	100,0%	63	100,0%	94	100,0%	440
O = Pravna lica/ anonimno	25		58		95		184		153		362
Ukupno slučajeva (G+O)	27		256		272		247		247		802

Demografska struktura slučajeva – podjela prema starosnim grupama, od svih ispitanika (ponderisano)

Demografska struktura slučajeva – podjela prema starosnim grupama, prema polu podnosioca prijave (ponderisano)

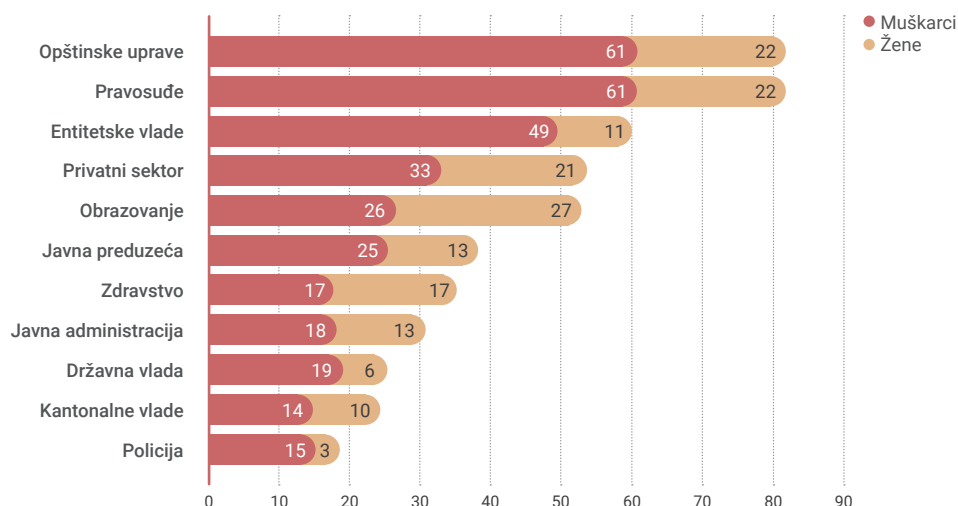
Zanimljivo da nijedna žena mlađa od 24 godine nije bila spremna lično se suočiti s korupcijom, barem ne kroz iste kanale kao pojedini mladići (iako su i njih samo dvojica, pa ovaj podatak nije pouzdan). To samo pokazuje da su mladi pasivni i inertni (što su to i sami priznali u anketi), uprkos iskazanoj namjeri da se uključe u borbu protiv korupcije i da, naročito kroz NVO sektor, doprinesu društvenim promjenama. Prema tumačenju ALAC-ovog osoblja, moguće je da stvarni slučajevi korupcije s kojima se susreću najmlađi nisu toliko ozbiljni u toj starosnoj dobi, te se njihovo iskustvo temelji na onome što čuju ili saznaju od starijih članova porodice, ili jednostavno u toj fazi života imaju druge prioritete. Međutim, mlađe radno sposobne žene, i to obično one koje su obrazovnije, uključuju se u borbu protiv korupcije. Kako se odmičemo od tog demografskog vrhunca, kada su u pitanju žene, postoci počinju opadati na oba kraja.

Korisnici pravne pomoći dolaze iz svih krajeva BiH i iako se demografska struktura podnosilaca prijave mijenja iz godine u godinu, te može naginjati u korist određenog entiteta ili etničke grupe, ona se brzo uravnotežuje i omjer se opet u velikoj mjeri poklapa s procentima iz popisa. I u većini drugih aspekata, pored prethodno opisanih, uzorak ALAC-a reprezentativan je za bh. društvo u vrijeme pisanja ovog izvještaja.

Rodna analiza ALAC-ovih prijava

Analiza 802 prijave iz ALAC-ove baze podataka i njihovo razvrstavanje po sektorima, te razmatranje samo onih slučajeva u kojima je pol korisnika poznat (dakle, u obzir nisu uzete prijave koje su podnesene anonimno ili od strane pravnih lica) pokazuje da se nakon direktnog iskustva s korupcijom prioriteta u borbi protiv korupcije mijenjaju i u izvjesnoj mjeri razlikuju od deklarativno iskazane zabrinutosti. U nastavku je dat pregled prijava iz baze podataka. U drugom dijelu ovog poglavlja pbliže ćemo ih sagledati kroz rodnu prizmu.

Samo prijave za koje je poznat pol podnosioca

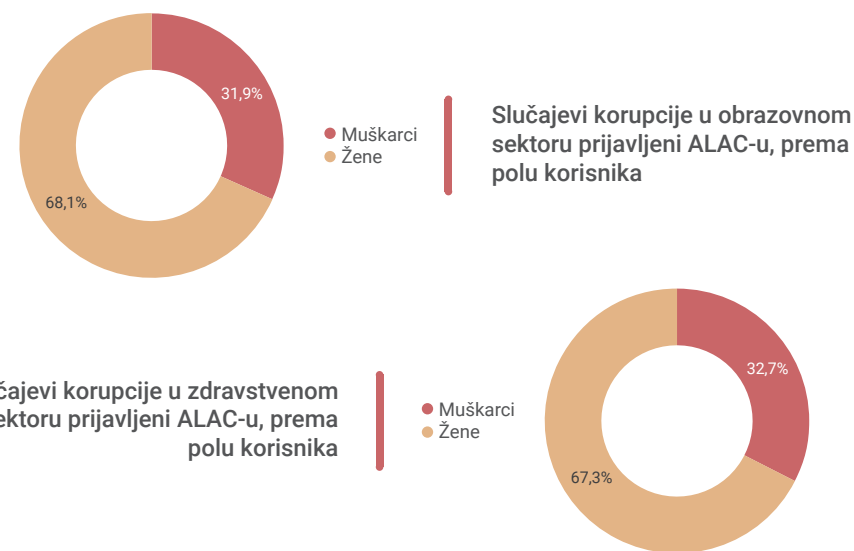
Dva sektora u kojima ALAC bilježi najveći angažman žena u prijavljivanju korupcije jesu obrazovanje i zdravstvo. I baš tu brojke značajno nadmašuju angažman i napore muškaraca u borbi za pravdu u BiH.

Slučajevi korupcije u obrazovnom sektoru prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	26	31,7%	0,7379	19,1854	31,9%
Žene	27	32,9%	1,5197	41,0319	68,1%
Pravna lica	9	11,0%			
Anonimno	20	24,4%			
Ukupno	82	100,0%		60,2173	100,0%

Slučajevi korupcije u zdravstvenom sektoru prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	17	31,5%	0,7379	12,5443	32,7%
Žene	17	31,5%	1,5197	25,8349	67,3%
Legal entity	5	9,3%			
Anonimno	15	27,8%			
Ukupno	54	100,0%		38,3792	100,0%

Jasno je da žene češće dolaze u kontakt s ovim sektorom, više se uključuju, trpe veće posljedice, pa su stoga spremnije da se angažuju. Ali ključno je shvatiti kada i kako.

U slučaju obrazovnog sektora, žene su uglavnom podnosile prijave kao žrtve (20/27) obrazovne ustanove na lokalnom nivou (14/27), i uglavnom u vezi s ličnim pitanjima koja se tiču zapošljavanja ili problema na radnom mjestu (20/27). Dakle suprotno očekivanjima istraživača, koja pretpostavljaju da se žene baš tu aktivnije zalažu protiv korupcije, ova pitanja nemaju skoro nikakve veze sa društvenim vrijednostima. Žene koje su podnijele prijave uglavnom su imale najviši stepen obrazovanja (20/27), sve su radno sposobne (24-39 i 40-54), 16 ih je iz gradova, 11 iz manjih gradova i nijedna iz sela.

I kada je riječ o zdravstvenom sektoru, žene ne djeluju u tolikoj mjeri kada uoče korupciju, već uglavnom kad se korupcija dotiče njih lično (11/17), u gradovima (9/17), u institucijama koje se finansiraju na lokalnom nivou (12/17), a većina ovih žena ima srednjoškolsko obrazovanje (9/17). Samo u 6/17 slučajeva prijave su se ticale konkretno korupcije u samom zdravstvenom sektoru, dok se u ostalim slučajevima radi o nepravdi na administrativnom nivou koju su žene pretrpjele u vezi sa zapošljavanjem, problemima na radnom mjestu, napredovanjem, uplatama doprinosa za penzijsko i socijalno osiguranje itd., što opet ima manje veze sa samim zdravstvenim sektorom.

U ovoj je fazi također važno pomenuti 172 od 802 slučaja koji su prijavljeni anonimno u sektoru obrazovanja i zdravstva. Njihova visoka zastupljenost samo u ova dva sektora pokazuje koliko su prijave korupcije osjetljiva stvar: u manjim sredinama prijavljivanje ljekara ili nastavnika zbog koruptivnih praksi podrazumijeva i dugogodišnje pravne sporove s vrlo nepredvidivim ishodom i potencijalno javnu sramotu, uz znatno otežani pristup osnovnim službama i uslugama (s obzirom na to da interesna umreženost nije ograničena samo na sektor za koji je podnesena prijava). Od građana se očekuje da igraju po neformalnim pravilima koja su nametnule elite. Stoga, kada se u socijalnom sektoru otkrije ozbiljna korupcija, pojedinci je često ne prijavljuju, a ako se i odluče da je prijave, to rade anonimno. Samo trećina od 36 anonimno prijavljenih slučajeva u obrazovnom i zdravstvenom sektoru odnosi se na zapošljavanje/kadrovska pitanja, što je mnogo man-

je nego kad je poznat pol podnosioca prijave.

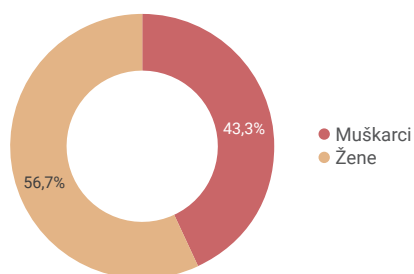
Slijede privatni sektor i lokalna uprava (izraz „lokalna uprava“ obuhvata opštinske/ gradske i kantonalne vlasti iz prve tabele ovog poglavlja).

Slučajevi korupcije u privatnom sektoru prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	33	47,8%	0,7379	24,3507	43,3%
Žene	21	30,4%	1,5197	31,9137	56,7%
Pravna lica	2	2,9%			
Anonimni	13	18,8%			
Ukupno	69	100,0%		56,2644	100,0%

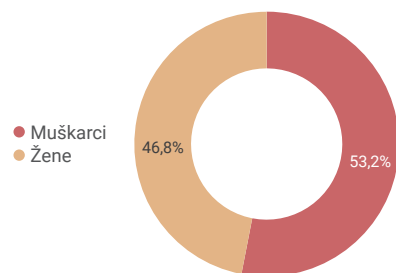
Slučajevi korupcije u lokalnoj upravi prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika (ponderisano)

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	75	50,7%	0,7379	55,3425	53,2%
Žene	32	21,6%	1,5197	48,6304	46,8%
Pravna lica	15	10,1%			
Anonimni	26	17,6%			
Ukupno	148	100,0%		103,9729	100,0%

Slučajevi korupcije u poslovnom/privatnom sektoru prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika (ponderisano)

Slučajevi korupcije u lokalnoj upravi prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika (ponderisano)

Upravo na prijavama koje se odnose na probleme lokalne uprave, muškarci čak i u korigovanom broju počinju da brojčano nadmašuju žene na ostatku liste sektora. Međutim, interesantno je primijetiti da, posmatrano u relativnim vrijednostima, žene podnose više prijava protiv privatnog/poslovnog sektora nego muškarci. Iako se ovo smatra sektorom kojim tradicionalno dominiraju muškarci, čini se da žene ipak pokazuju nešto veće interesovanje. Pokušaćemo objasniti razloge za to.

Demografski profil žena koje dižu glas protiv problema u privatnom sektoru mnogo je raznolikiji nego u prethodna dva sektora. Jedna od rijetkih zajedničkih karakteristika ovih žena je da dolaze iz grada (16/21) i samo u pet slučajeva nisu bile žrtve. Prijave su se uglavnom ticale njihovih prava na veću platu, imovinu, naknade za prekovremeni rad i sl., dok je vrlo rijetko bilo riječi o koruptivnim praksama u samoj firmi, ugovaranju itd. U stvari, upravo su muškarci u većini slučajeva (23/33) prijavljivali različite nezakonite prakse kojima se narušava konkurencija, omogućuje ostvarivanje nezakonite dobiti, nanosi šteta javnoj sigurnosti/standardima itd., uglavnom u oblastima u kojima bi se očekivalo da žene predvođe zbog veće socijalne osjetljivosti.

Profil žena koje prijavljuju probleme s lokalnom upravom je sljedeći: uglavnom mlade (12/32 iz starosne grupe od 24 do 39 godina), iz grada (17/32), srednjoškolskog obrazovanja (19/32), žale se na lokalne vlasti, uglavnom kao žrtve (18/32), ali se znatno rjeđe žale na nepravdu u vezi sa sopstvenim zapošljavanjem nego što je to bio slučaj u prethodno pomenutim djelatnostima (11/32). Ovo je ujedno i prvi sektor u kojem žene iz ALAC-ove baze podataka zapravo pokreću socijalni motivi.

Slučajevi korupcije u pravosuđu prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	61	56,0%	0,7379	45,0119	57,4%
Žene	22	20,2%	1,5197	33,4334	42,6%
Pravna lica	13	11,9%			
Anonimno	13	11,9%			
Ukupno	109	100,0%		78,4453	100,0%

Slučajevi korupcije u policiji prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	16	57,1%	0,7379	11,8064	66,0%
Žene	4	14,3%	1,5197	6,0788	34,0%
Pravna lica	1	3,6%			
Anonimno	7	25,0%			
Ukupno	28	100,0%		17,8852	100,0%

Sljedeći po rangu, ali sa smanjenim brojem prijava koje su podnijele žene, jeste sektor pravosuđa. Žene se u manjoj mjeri odlučuju baviti nepravdom u ovom sektoru nego muškarci, ali su joj vjerovatno manje i izložene. Posljednji sektor koji valja izdvojiti za potrebe ovog izvještaja radi usklađivanja s rezultatima istraživanja javnog mnjenja jeste sektor policije. Ovdje uočavamo jasnu prevlast muškaraca u broju prijavitelja slučajeva korupcije.

Polovina žena koje imaju problema s pravosuđem starije su od 40 godina, a uglavnom dolaze iz gradova (14/22). Relativno manja grupa njih je visokog obrazovanja (8/22) i manjina su žrtve (9/22). Iako neke od njih pokušavaju ispraviti nepravdu koja im je učinjena na ličnom planu, zanimljivo je da je ovo još jedan sektor u kojem su žene uvjerenе da treba da se založe za opšte dobro i bave se problemima nepravde koja je učinjena građanima generalno, uglavnom ukazivanjem na korumpirane prakse, lošu etiku u sudovima, neprimjerena imenovanja i raspoređivanja sudija i tužilaca, čime se sve narušava pravosudni sistem. Ovo je izuzetno pozitivan nalaz, tim više što se ne radi o visokoobrazovanim ženama unutar samog sistema (samo jedna od njih je zviždačica), što je relativno iznenađujuće otkriće u svjetlu svih ostalih.

Ponderisanjem slučajeva dolazimo do podatka da na svaka dva muškarca dolazi tačno jedna žena koja će prijaviti korupciju u policiji ili se angažovati protiv nje. Većina ovih slučajeva odnosi se na koruptivne radnje ili neprimjereno postupanje policijskih službenika prema žrtvi (3/4). U tri od ukupno četiri slučaja žrtve su bile žene, ali to je ipak bitno drugačije od žrtve administrativne korupcije. S obzirom na to da u preostalim sektorima veličina uzorka dalje opada, tu i zaključujemo sektorsku procjenu.

Iz ovog sektorskog pregleda primjećujemo da se mnoge prijave korupcije tiču zapošljavanja i kadrovskih pitanja interne prirode u institucijama u kojima se korupcija desila i da su ovakvim problemima pogođeni mnogi korisnici ALAC-a. To se najčešće odnosi

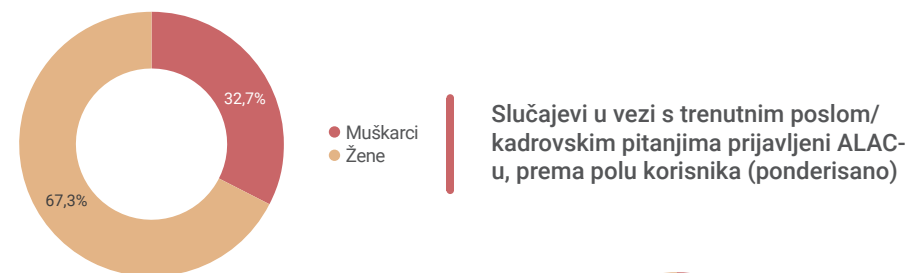
na odluke u postupcima odabira kandidata u kojima je jedan kandidat bio unaprijed favorizovan na štetu korisnika ALAC-a. Korisnici su s punim pravom prijavili takve radnje i tražili pravdu, ne bi li time obezbijedili poštovanje kvaliteta i standarda naspram klijentelizma ili napredovanja i zapošljavanja po stranačkoj liniji. U nastavku ćemo analizirati dvije vrste prijava:

Slučajevi u vezi s trenutnim poslom/kadrovskim pitanjima prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	22	40,7%	0,7379	16,2338	32,7%
Žene	22	40,7%	1,5197	33,4334	67,3%
Pravna lica	0	0,0%			
Anonimno	10	18,6%			
Ukupno	54	100,0%		49,6672	100,0%

Slučajevi u vezi sa zapošljavanjem prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	66	35,1%	0,7379	48,7014	39,1%
Žene	50	26,6%	1,5197	75,985	60,9%
Pravna lica	8	4,3%			
Anonimno	64	34,0%			
Ukupno	188	100,0%		124,6864	100,0%

Ovo je bitan komparator jer pokazuje da žene znatno češće od muškaraca ustaju u sopstvenu odbranu kada su žrtve korupcije. To se može iščitati na oba načina: žene su doista češće žrtve uznemiravanja i nepravde u vezi sa zapošljavanjem, najčešće zato što nisu dio korumpiranih mreža, koje im oduzimaju radna mjesta ili sprječavaju napredak u institucijama.

» Okvir 2

ALAC-ova studija slučaja 2 : Borba protiv nepravilnosti u postupcima zapošljavanja

U slučaju u kojem je došlo do pokušaja manipulisanja rezultatima konkursa za zapošljavanje, TI BiH je uspješno pružio pravnu pomoć, što je rezultiralo ponovljenim konkursom sa znatno drugačijim ishodom.

U februaru 2017.godine ALAC-u se obratila doktorica medicine i na uvid dostavila cjelokupnu dokumentaciju koju je predala na konkurs za radno mjesto u Opštoj bolnici „Prim. Dr. Abdulah Nakaš“ u Sarajevu. Početkom godine u medijima je objavljen konkurs za dodjelu osnovnih specijalizacija u toj instituciji. Nakon što je dobila informaciju o odabranim kandidatima, korisnica je odmah zatražila pravnu pomoć. TI BiH je korisnicu savjetovao da zatraži kopiju zapisnika komisije, što je obavezan dokument u konkursnim procedurama kojim se identifikuju članovi komisije, relevantnost pitanja postavljenih u intervjuu i kriterijumi za bodovanje. Pravilnik o izboru i imenovanju između ostalog predviđa da se bodovne liste za sve kandidate mogu objaviti na zahtjev, a uvidom u njih otkriven je veći broj nepravilnosti. ALAC tim je korisnici pružio pomoć u sastavljanju zvaničnog prigovora, koji je sadržavao pojedinosti o svim neregularnostima ovog konkursa: nejasni konkursni kriterijumi (kandidati su uskraćeni za bodove zbog nedostavljanja dokumentacije koja nije ni navedena kao uslov u konkursu); neregularna konkursna komisija (koja je imala samo dva člana iako Pravilnik propisuje najmanje tri); i neregularnosti prilikom bodovanja (podnosioci prijava s nižim prosjekom ocjena i sporijim završetkom studija osvojili su više bodova).

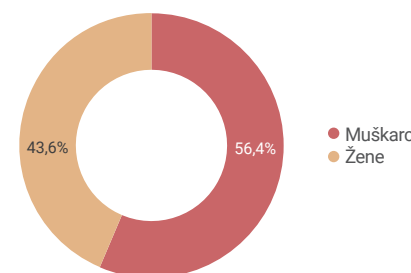
Već u martu doktorica je dobila odgovor na žalbu u kojoj je bolnica obavještava da će se postupak ponoviti pred novom konkursnom komisijom i da će prethodna odluka biti poništena. Priča je doživjela pravičan i pravedan epilog jer su na kraju izabrani istinski najbolji kandidati, a ne oni s vezama u rukovodstvu bolnice.

Budući da ove dvije kategorije uglavnom obuhvataju sličnu oblast, jedna se odnosi na trenutno zaposlenje, a druga na zapošljavanje i početak radnog odnosa, njihovim spajanjem dobijamo ukupno 242 konkretne prijave podnesene TI BiH ALAC-u, od čega su u 72 slučaja prijavu podnijele žene. Većina ovih žena imaju najviše obrazovanje (43/72), pretežno su iz urbanih sredina (47/72), mlađe (51/72 imaju od 24 do 39 godina) i iz različitih sektora. U 52/72 slučaja ove žene su žrtve u vezi s poslom i zapošljavanjem, a samo u 17/72 slučajeva su svjedokinje ili zviždačice (23,6%), tj. istupaju kada se krše tuđa, a ne samo njihova lična prava. Poređenja radi, muškarci su prijavu podnijeli kao svjedoci ili zviždači u 37/88 slučajeva (42%).

Podnesen je značajan broj žalbi protiv službenika raznih službi i agencija. Ovi slučajevi se tiču nepravde počinjene od strane administrativnog sloja pravosuđa, inspekcija i drugih službi u javnom sektoru.

Problemi u vezi s administracijom (javne službe) prijavljeni ALAC-u, prema polu korisnika

Izvor	Br. slučajeva	%	Ponder	Ponderisani broj	Ponderisani %
Muškarci	56	57,7%	0,7379	41,3224	56,4%
Žene	21	21,7%	1,5197	31,9137	43,6%
Pravna lica	5	5,1%			
Anonimno	15	15,5%			
Ukupno	97	100,0%		73,2361	100,0%

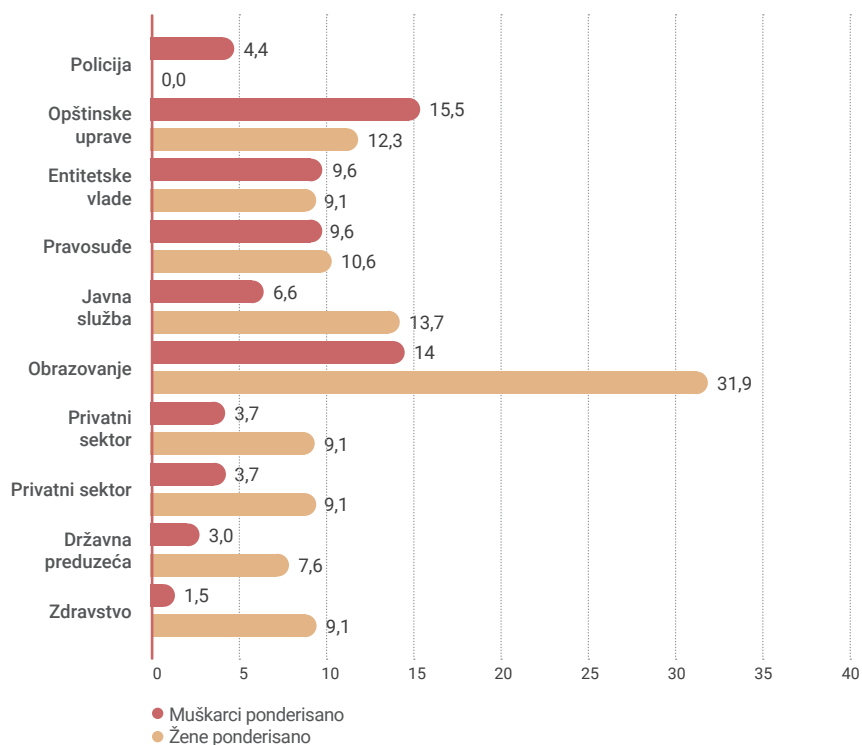

Problemi u vezi s administracijom (javne službe) prijavljeni ALAC-u, prema polu podnosioca prijave (ponderisano)

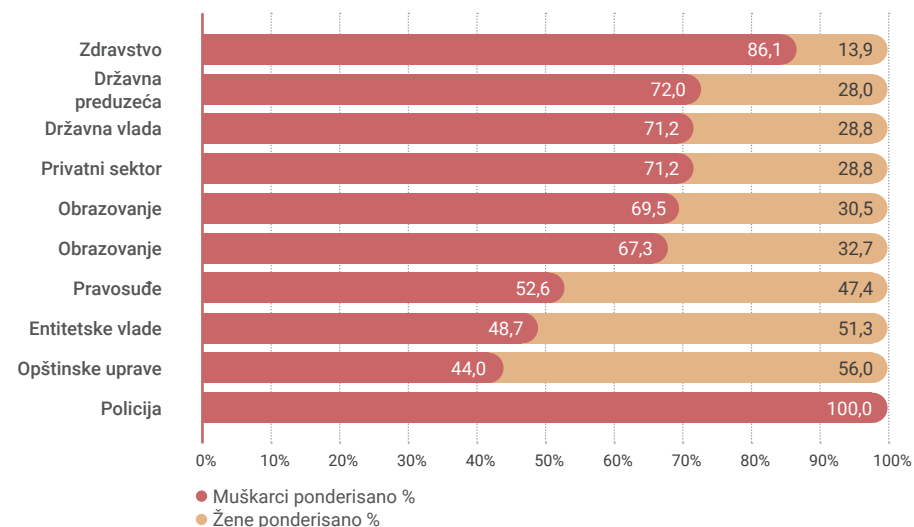
Čini se da muškarci češće doživljavaju i prijavljuju probleme u ovom sektoru nego žene. Demografska struktura je previše heterogena da bi se mogli izvući pouzdani zaključci, jer su frekvencije premale za različite kategorije. Riječ je o kombinaciji problema na različitim nivoima administracije, u kojima mnogi imaju interes – naime, svi segmenti društva dolaze u kontakt s administracijom i u tom pogledu nema nikakvih specifičnosti. Međutim, valja istaći da je administracija u BiH uglavnom koncentrisana u entitetskom i državnom aparatu, i to je sektor u kom se muškarci nalaze na obje strane transakcije: zaposlenici i korisnici sistema češće su muškarci (kao što je objašnjeno u uvodnom dijelu izvještaja).

Na kraju ovog pregleda sektora osvrnućemo se na sveukupne podatke iz uže perspektive, i to one visokoobrazovanih korisnika. Tako dolazimo do nešto drugačijeg poretka od onoga kojim smo otvorili poglavlje (zanemarena je brojka slučajeva, samo su ponderisane frekvencije između žena i muškaraca s univerzitetskim obrazovanjem i više):

Ponderisani broj slučajeva (poznat pol, visok stepen obrazovanja)

Prijavljeni sektor (poznat pol, visok stepen obrazovanja), ponderisano

Iako obrazovanje ostaje sektor sa socijalnim pitanjima od većeg interesa ženama, kako se povećava nivo obrazovanja žena i njihovo učešće u društvu, tako se šire i oblasti u kojima one nailaze na korupciju, postaju njene žrtve i na kraju se uključuju u borbu protiv iste. Prvo, treba podsjetiti da se većina slučajeva u obrazovnom sektoru odnosi na probleme s kojima su se žene lično susrele, uglavnom u vezi sa zapošljavanjem. Ali u raznim drugim sektorima, za koje se ranije mislilo da njima mnogo više „dominiraju muškarci“, po ponderisanom broju prijavi i naknadno ponderisanim postocima vidimo da ovi u potpunosti gube „tradicionalni“ rodni monopol i da njima, štaviše, mogu „dominirati“ žene. Radi se o vrlo zanimljivom podatku, jer pokazuje da pristup obrazovanju predstavlja glavnu prepreku za veći angažman žena u različitim društvenim sferama. U slučaju jednakog pristupa mogućnostima za obrazovanje i uspješan završetak visokog obrazovanja, nijedna druga društveno dodijeljena uloga ne sprječava žene da upravljaju pitanjima koja su dotad poistovjećivana s muškarcima.

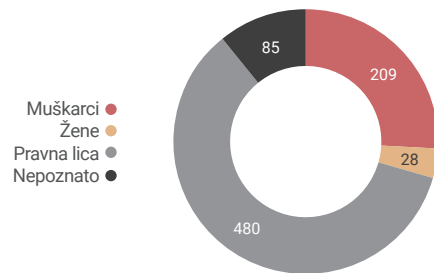
Rodna analiza počinilaca

Iako se znatno teže prati, zaposlenici ALAC-a evidentiraju i počinioce koruptivnog djela i, kad god je to moguće, bilježe pol istog. Ti nam podaci pružaju određen uvid, premda u mnogim slučajevima detalji nisu poznati ili su previše složeni budući da se radi o pravnom licu, a ne o određenoj osobi.

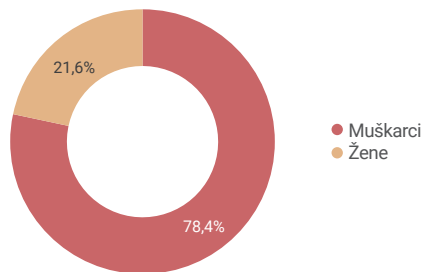
Demografska struktura slučajeva – pol počinioca

Izvor	Broj slučajeva	%
Muškarci	209	26,0%
Žene	28	3,5%
Pravna lica	480	59,9%
Nepoznato	85	10,6%
Ukupno slučajeva	802	100,0%

Dakle, ponderisanjem slučajeva u kojima je poznat pol počinioca, dolazimo do sljedeće podjele:

Demografska struktura slučajeva – pol prijavljenog počinioca, svi slučajevi (stvarni broj prijava)

Demografska struktura slučajeva – pol prijavljenog počinioca (ponderisano)

U slučajevima u kojima je pol prijavljenog počinioca sigurno poznat (što je otprilike trećina svih prijava), vidimo da su više od 3/4 koruptivnih djela počinili muškarci. Ovaj podatak nadopunjuje i službena statistika Visokog sudskog i tužilačkog savjeta BiH, koja je vrlo slična ALAC-ovim nalazima.

Pristup pravosuđu

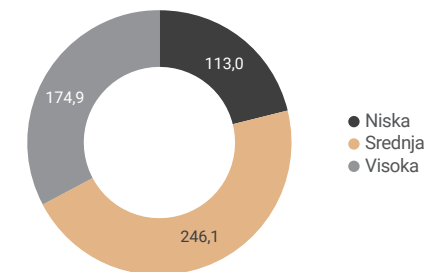
Kroz kontakte koje su korisnici uspostavili s ALAC-om, pravni savjetnici su uspjeli steći bolji uvid u to kako su se pojedinci zalagali za svoja prava, koliki je stepen njihovog znanja i razumijevanja problema, za kojim pravnim lijekovima su posegnuli i koliko im je bilo teško da traže pravdu za sebe ili za žrtve koje predstavljaju.

Informisanost korisnika*

Izvor	Niska	%	Srednja	%	Visoka	%	Ukupno
Muškarci	81	69,8%	175	69,4%	99	59,6%	355
Žene	35	30,2%	77	30,6%	67	40,6%	179
Ukupno	116	100,0%	252	100,0%	166	100,0%	534

*Informisanost korisnika (niska, srednja, visoka) – utvrđuje se prilikom prvog kontakta s korisnikom. Osoblje ALAC-a procjenjuje koliko je novi korisnik/ca u stvari upoznat/a sa sopstvenim slučajem: da li razumije šta bi u prijavljenom problemu moglo biti nezakonito, te koji zakoni i propisi su moguće prekršeni u datom slučaju, uključujući nadležni nivo, instituciju itd. Osoblje takođe utvrđuje šta je korisnik/ca već preduzeo/la u smislu pravne zaštite i traženja pravde, te da li je znao/la kako to ispravno uraditi, tj. da li je pokušao/la da se obrati zvaničnim institucijama ili je možda preduzeo/la i nekoliko paralelnih radnji. To također zavisi i od uloge korisnika: da li je žrtva, zviždač, svjedok itd. Na osnovu ovih informacija i koliko je radnji korisnik/ca preduzeo/la u cilju zaštite, osoblje ALAC-a određuje nivo informisanosti korisnika: nizak, srednji ili visoki.

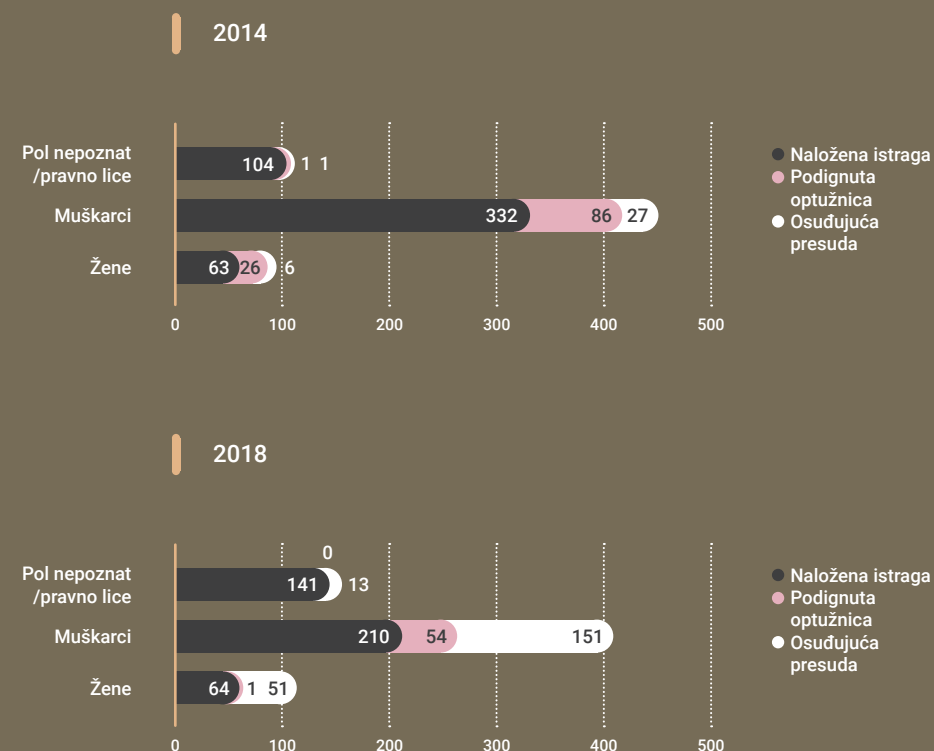
Demografska struktura slučajeva – informisanost korisnika o pravnim stvarima, od svih ispitanika (ponderisano)

» Okvir 3

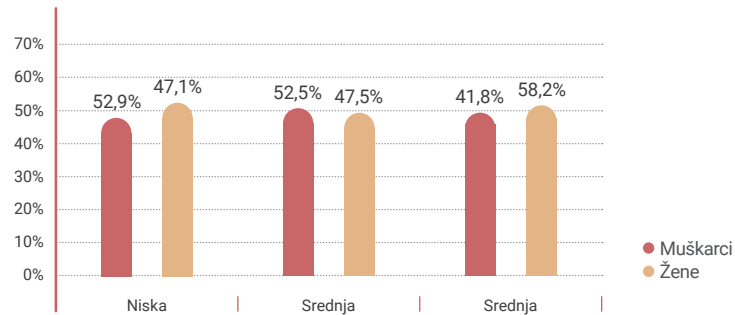
Službeni podaci o krivičnim djelima: Muškarci učestvuju u korupciji 3-4 puta češće od žena

TI BiH je od Visokog sudskog i tužilačkog savjeta (VSTS) zatražio podatke sakupljene od svih sudova u BiH o predmetima koji se odnose isključivo na krivična djela korupcije. VSTS je 25. 02. 2020.godine u pisanom obliku dostavio TI BiH-u bazu svih predmeta koji su se vodili pred sudovima i tužilaštvima od početka 2014. do kraja 2019.g. i pružio uvid u osnovne podatke o predmetima koji se tiču krivičnih djela korupcije od trenutka pokretanja tužbe do zaključenja predmeta – osuđujućom presudom (novčana kazna, uslovna kazna, zatvorska kazna) ili oslobađajućom presudom. Ovako dobijene kumulativne brojke su zatim razvrstane po polu. Iako su podaci vrlo slični u svih pet posmatranih godina, u nastavku su prikazana dva skupa odabranih, ali vrlo indikativnih podataka, i to za 2014. i 2018. godinu:

Ove brojke pokazuju približno isti omjer u svakoj kategoriji što znači da je za krivična djela korupcije sprovedena istraga, podignuta optužnica i donesena osuđujuća presuda protiv otprilike 3-4 puta više muškaraca nego žena (tačan interval u petogodišnjem periodu je 1,13-7,50, ali prosječni omjer je u rasponu od 3 do 4 u korist muškaraca). Stoga možemo reći da su zvanični pravosudni podaci u cijeloj BiH u skladu s nalazima TI BiH ALAC-a i gornje baze podataka.

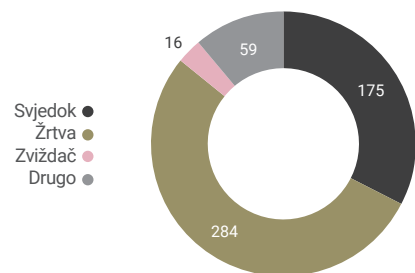
Demografska struktura slučajeva – informisanost korisnika o pravnim stvarima, prema polu (ponderisano)

Nakon što smo prošli kroz vrste slučajeva prijavljenih ALAC-u i njihovu rodnu analizu, uključujući po potrebi i demografsku, vidi se da su žene u prosjeku zapravo upoznatiije s pravnim procesima i procedurama nego muškarci. I nakon ponderisanja muškarci u tom pogledu znatno zaostaju za ženama i pokazuju niži stepen informisanosti ili uopšte ne razumiju svoja zakonska prava kada se obrate ALAC-u. To razumijevanje je u velikoj mjeri povezano sa statusom korisnika, tako da ćemo se u nastavku osvrnuti upravo na status:

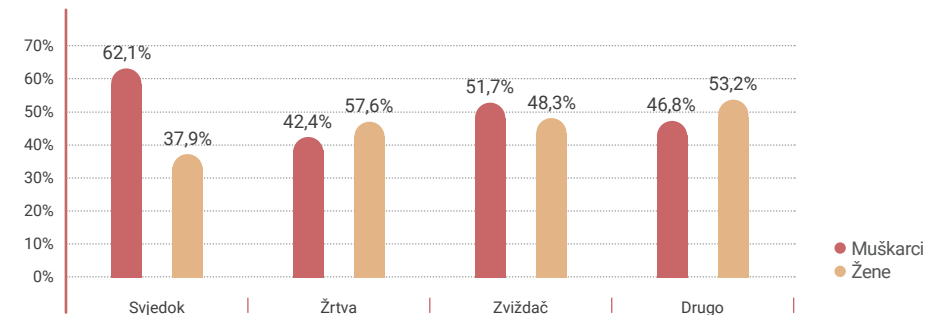
Podjela prema ulozi u prijavljenoj transakciji

Izvor	Svjedok	%	Žrtva	%	Zviždač	%	Ostalo	%	Ukupno slučajeva
Muškarci	135	77,1%	171	60,2%	11	68,8%	38	64,4%	355
Žene	40	22,9%	113	39,8%	5	31,2%	21	35,6%	179
Ukupno	175	100,0%	284	100,0%	16	100,0%	59	100,0%	534

Demografska struktura slučajeva – podjela prema ulozi u prijavljenoj transakciji (stvarni broj prijave)

Demografska struktura slučajeva – podjela prema ulozi u prijavljenoj transakciji, prema polu (ponderisano)

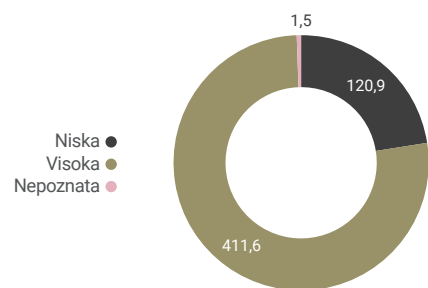
Opet vidimo da veći udio zviždača i naročito svjedoka čine muškarci, dok su žene mnogo češće žrtve koruptivne transakcije i u tom svojstvu prijavljuju korupciju. Ta činjenica navodi na dva zaključka: da su žene zaista češće žrtve korupcije i da su kao žrtve mnogo spremnije da traže pravdu, između ostalog i tako što se obraćaju ALAC-u radi pravne podrške.

Konačni aspekt ove procjene biće ranjivost korisnika:

Ranjivost korisnika*

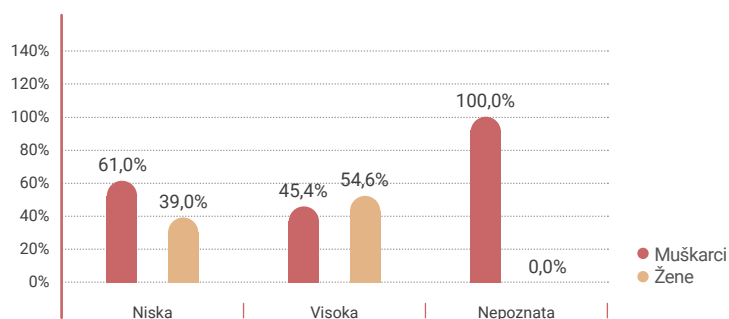
Izvor	Niska	%	Visoka	%	Nepoznata	%	Ukupno slučajeva
Ranjivost korisnika	100	76,3%	253	63,1%	2	100,0%	355
Žene	31	23,7%	148	36,9%	0	0,0%	179
Ukupno	131	100,0%	401	100,0%	2	100,0%	534

*Ranjivost korisnika (niska, visoka, nepoznata) znatno je više povezana s nivoom izloženosti korisnika konkretnom problemu. Ako je u pitanju zviždač koji je u neizvjesnoj životnoj situaciji zbog razotkrivanja postojeće korupcije, njegova/njena bi ranjivost nesumnjivo bila velika. Za svjedoka koji nije direktno pogođen koruptivnom transakcijom i samo želi pravičan ishod slučaja, ranjivost bi bila ocijenjena kao niska. Ukratko, niska ranjivost znači da žrtva korupcije nije direktno povezana s korisnikom ili mu je čak nepoznata. Kako bi se izbjegle subjektivne procjene detalja, a na temelju mnogih iskustava s korisnicima, u bazi podataka se evidentiraju samo dva nivoa ranjivosti: visoki i niski (plus „nepoznat“ u određenim rijetkim slučajevima).

Demografska struktura slučajeva – ranjivost podnosioca prijave, od svih ispitanika (ponderisano)

Demografska struktura slučajeva – ranjivost podnosioca prijave, prema polu (ponderisano)

Uz prethodnu spoznaju o ulogama i stepenu informisanosti korisnika, lakše je razumjeti i nivo njihove ranjivosti. Konkretno, s obzirom na to da se žene često obraćaju ALAC-u kao žrtve, ali su svjesne svojih problema u pravnom smislu kao i zakonskih metoda koje slijede, nivo njihove ranjivosti u prosjeku nije toliko visok kolika je razlika između muškaraca i žena u učestalosti uloge žrtve. Žene žrtve koje prijavljuju korupciju potiču iz obrazovanih, urbanih segmenata društva i solidno su informisane o mogućnostima koje su im na raspolaganju nakon prijave korupcije. To u određenoj mjeri olakšava proces pružanja pomoći. Najteži su naravno socijalno najosjetljiviji slučajevi, gdje je žrtva neupućena i istovremeno veoma ranjiva. Takvi slučajevi postoje s obje strane rodnog spektra. Međutim, s pravom se može reći da su žene ipak ranjivije jer su u većini slučajeva upravo one žrtve koruptivnih radnji koje prijavljuju.

Od početka ove analize nameće se pitanje: zašto u apsolutnom broju žene kontaktiraju ALAC manje nego muškarci. Istraživanje pokazuje da žene posjeduju solidan nivo informisanosti o aktivnostima i djelovanju TI BiH, te da imaju više povjerenja u TI BiH kada je riječ o predvođenju napora u borbi protiv korupcije i da su se spremne pridružiti takvim aktivnostima, ali se i dalje više muškaraca nego žena odlučuje na kontakt. Temeljita procjena gore navedenih korisnika i razgovori s članovima tima ALAC ukazuju na nivo pismenosti (uključujući kompjutersku) i svijesti građana da na odgovarajući način prijave korupciju i obrate se za pomoć u borbi protiv iste. Nivo obrazovanja prosječne žene u BiH ne pruža joj dovoljnu spoznaju njenih prava i koji bi joj omogućio da razumije svoja

prava, dok je istovremeno primorana birati između raznih obaveza na poslu i kod kuće, a sve to pored sumnje u sistem: odnosno u njegovu pravičnost i oportunitetni trošak borbe protiv korupcije. Zatim, nije profesionalno uvezana u jednakoj mjeri kao prosječni muškarac iz iste zajednice, i to je profil žene koja se u pravilu neće obratiti ALAC-u, ali koja je proživjela koruptivno nasilje i koja će o svemu ćutati. Do trenutka kada se žene obrate ALAC-u, „tradicionalistička“ selekcija je već odigrala svoju tragičnu ulogu.

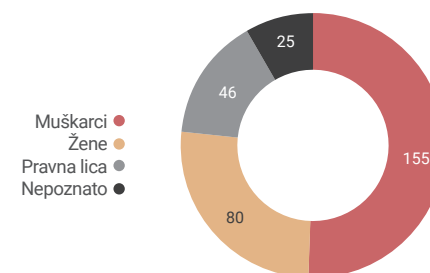
Tok pravnog postupka

Nakon navedenih grafikona, procjena radnji koje je preduzeo sam korisnik/ca pokazuje prilično ravnomjernu podjelu, uz minimalnu prednost na strani žena:

Izvor	Br. slučajeva	%
Muškarci	155	50,7%
Žene	80	26,1%
Pravna lica	46	15,0%
Nepoznato	25	8,2%
Ukupno	306	100,0%

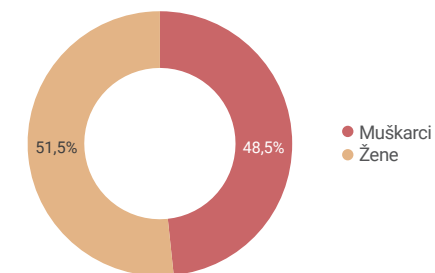
Pravne radnje koje je prethodno preduzeo korisnik*

*Prethodno preduzete radnje korisnika – zasnovane su na informaciji koje korisnik/ca daje pravniku u vezi s konkretnim radnjama koje je preduzeo/la. Na primjer, moguće da je korisnik/ca pokrenuo/la žalbeni postupak ili tražio/la pravnu zaštitu, ili je čak možda došao/la do žalbe Ustavnom sudu i naišao/la na institucionalnu slijepu ulicu; ali isto tako se može desiti da korisnik/ca ne zna kako da se nosi s tim problemom i da prvi savjet o tome dobije u ALAC-u. Za potrebe analize, ove kategorije su sužene na sljedeće: prijava nadležnoj instituciji, prijava poslodavcu, žalba sudu, prijava pravnom licu/firmi, nepoznato.

Demografska struktura slučajeva – pristup pravosuđu – prethodno preduzete radnje korisnika (stvarni broj prijava)

Demografska struktura slučajeva – pristup pravosuđu – prethodno preduzete radnje korisnika, prema polu (ponderisano)

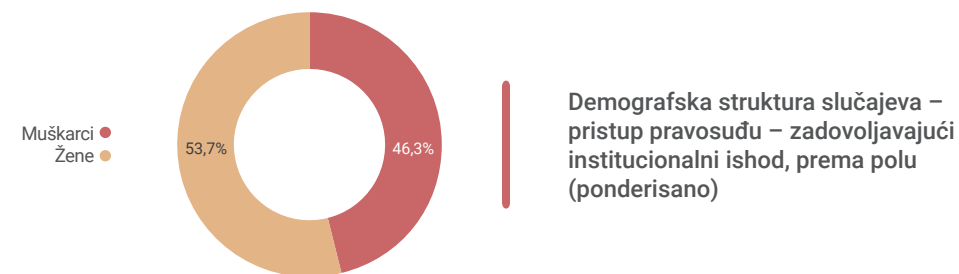
Valja napomenuti da se prvi grafikoni odnosi na stvarni broj prijava (uključujući sve vrste prijave/korisnika), a drugi samo pokazuje polnu podjelu nakon primjene već standardnih procedura ponderisanja. Iz grafikona se vidi da su žene i muškarci u podjednakoj mjeri pokušali riješiti svoja pitanja posezanjem za sredstvima pravne zaštite prije nego što su se obratili ALAC-u za pomoć.

U narednom grafikonu prikazan je institucionalni epilog prijave nakon što je korisnik/ca dobio/la pravni savjet od ALAC-a i preduzeo/la preporučene radnje (slučajevi u kojima ishod nije poznat ili koji su još uvijek u procesu odlučivanja nisu uzeti u obzir za svrhe ovog pregleda):

Izvor	Br. slučajeva	%
Muškarci	117	37,8%
Žene	66	21,4%
Pravna lica	63	20,4%
Pravna lica	63	20,4%
Ukupno	309	100,0%

Zadovoljavajući institucionalni ishod*

*Radnja koju je preduzeo nadležni organ – predstavlja postupanje nadležnog organa po pravnim radnjama koje je korisnik/ca preduzeo/la bilo na sopstvenu inicijativu ili prema uputstvima ALAC-a. Ako je korisnik/ca od ALAC-a zatražio/la i dobio/la pomoć, to obično rezultira određenim radnjama od strane nadležnog organa ili institucije. Dvije vrste radnje su napola zadovoljavajuće jer podrazumijevaju da je institucija učinila nešto, ali to nije nužno dovoljno, npr. odgovorila je korisniku/ci, obradila uloženu pritužbu. Ukoliko je slučaj imao zadovoljavajući ishod za korisnika/cu, unos će biti označen kao: zadovoljavajući. Ako je žalba, pritužba ili bilo koja druga radnja koju je korisnik/ca preduzeo/la naišla na zid ćutanja ili su korisniku/ci uskraćena njegova zakonska i ustavna prava zbog nedostatka saradnje institucije ili neadekvatnog odgovora, slučaj će biti označen kao: nezadovoljavajući. Ako je korisniku dat savjet i on/ona se nakon toga nije javio/la da obavijesti ALAC o ishodu naknadno preduzetih radnji, slučaj će biti označen kao: nepoznat (što se obično događa kada sam korisnik/ca smatra da je zaključio/la slučaj, najčešće zadovoljan/a ili, rjeđe, potpuno frustriran/a epilogom, u kom slučaju ne osjeća potrebu da se javi ili ikad više ponovo žali).

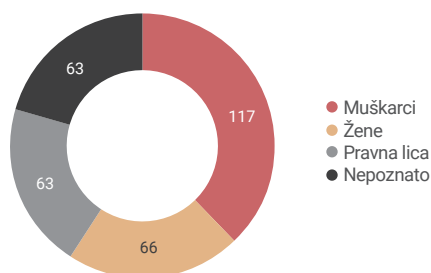

Demografska struktura slučajeva – pristup pravosuđu – zadovoljavajući institucionalni ishod, prema polu (ponderisano)

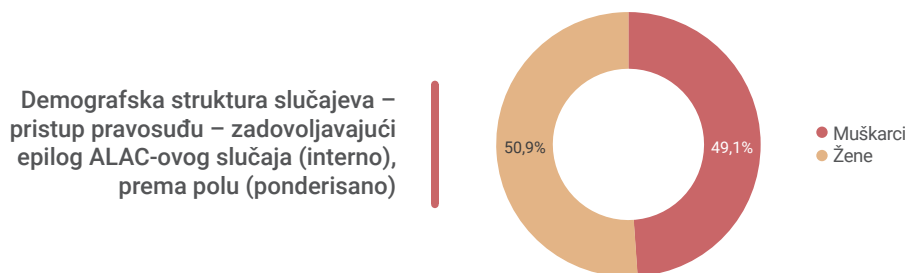
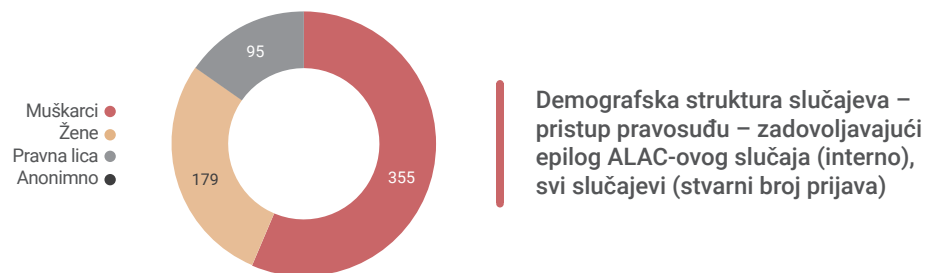
Uz odgovarajući savjet, i muškarci i žene će vjerovatno postupiti u skladu s preporukama što će dovesti do zadovoljavajućeg rezultata. Na osnovu pravnog iskustva ALAC-a, nema dokaza o rodno zasnovanoj diskriminaciji u pristupu sredstvima za pravnu zaštitu od korupcije. U svom dugogodišnjem radu ALAC je doživio uspješan ishod mnogih, kako jednostavnih, tako i vrlo složenih i zahtjevnih slučajeva u kojima su žrtve bili podjednako i muškarci i žene. Nažalost, žrtva nije dužna da se, nakon što dobije savjet, ponovo javi u ALAC kako bi ga obavijestila o zadovoljavajućem ishodu svog slučaja. Mnogi to ipak urade, iz ljubaznosti i zahvalnosti što im je pružena besplatna pravna pomoć. Možemo, dakle, zaključiti da mnogi slučajevi koji dožive neki vid pravnog epiloga nisu obuhvaćeni ovim pokazateljem. Češći je slučaj, međutim, da se, kada dobije pomoć ili savjet koji mu/joj iz nekog razloga nije pomogao, korisnik/ca ponovno javlja ALAC-u kako bi saznao/la koje mu/joj je sljedeće pravno sredstvo na raspolaganju. Možemo, dakle, pretpostaviti da su slučajevi čiji je pravni epilog nepoznat (462/802) često donekle ipak pomogli korisniku/ci. Ali kako to spada u domen pukog nagađanja, ovu ćemo kategoriju izostaviti iz naše analize.

Rezultat ALAC-ovog slučaja je pripadajuća oznaka koju ALAC dodjeljuje predmetu za potrebe internog praćenja. Na osnovu toga kako su korisnik/ca i institucija vodili slučaj i svega što se desilo nakon korisnikovog/činog obraćanju ALAC-u, svakom slučaju se dodjeljuje jedna od sljedećih oznaka: zadovoljavajući završetak, nezadovoljavajući/nepoznat, nepoznat. Napomena – Zadovoljavajući završetak ima nekoliko podnivoa, zaviso od vrste ishoda i ALAC-ovog angažmana s korisnikom/com ili u njegovo/njeno ime.

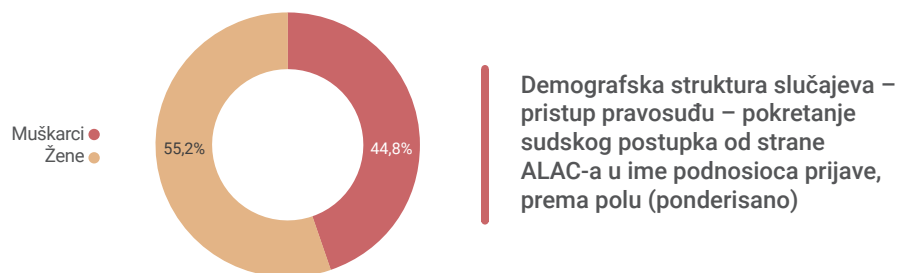
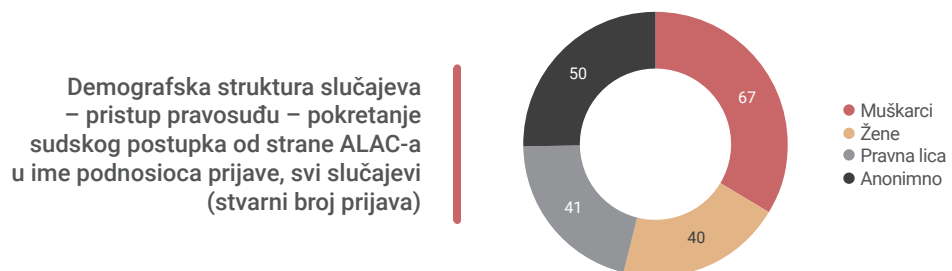
Demografska struktura slučajeva – pristup pravosuđu – zadovoljavajući institucionalni ishod, svi slučajevi (stvarni broj prijava)

S ALAC-ovog stanovišta, dakle, taj je broj veći jer osoblje ALAC-a tačno zna kako je podržalo korisnike i šta se dogodilo na osnovu njihove preporuke. Šeststo dvadeset devet (od 802) slučajeva se interno smatra zadovoljavajućim, a rodna ravnoteža je prilično očigledna – Prilikom pružanja podrške korisnicima, ALAC ne pravi apsolutno nikakvu razliku između muškaraca i žena i na jednak način tretira slučajeve do kraja:

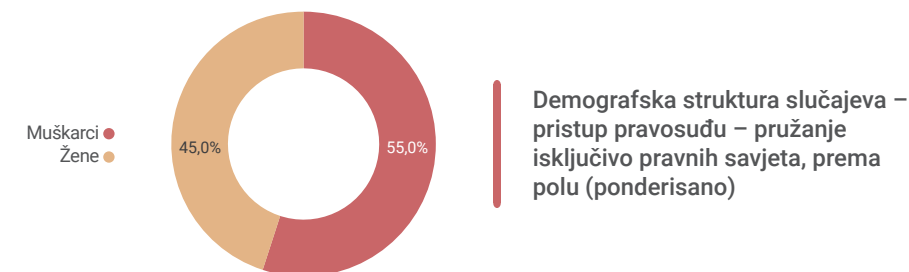
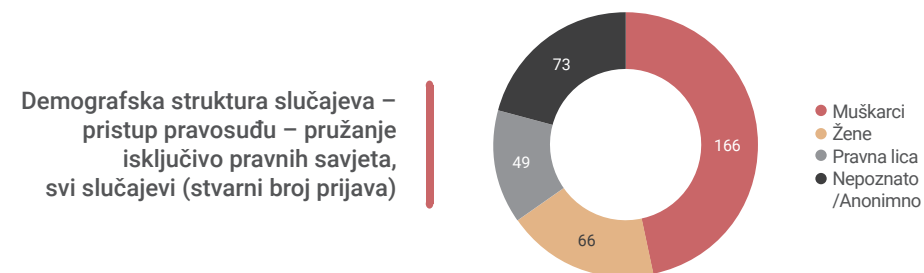

Konkretnije, zadovoljavajuću pomoć korisnicima predstavlja i veoma specifična vrsta pružene podrške:

Posmatrano u relativnim vrijednostima, ALAC je češće ženama nego muškarcima pružio oblike naprednije pomoći koji nadilaze pravno savjetovanje. U složenijim slučajevima (198/802) ALAC je u ime korisnika pokretao sudski postupak protiv počinioca korupcije. To je ujedno i najviši oblik podrške korisnicima.

Kada je u pitanju najjednostavniji format podrške – pružanje savjeta, vidimo konzistentno obrnutu sliku:

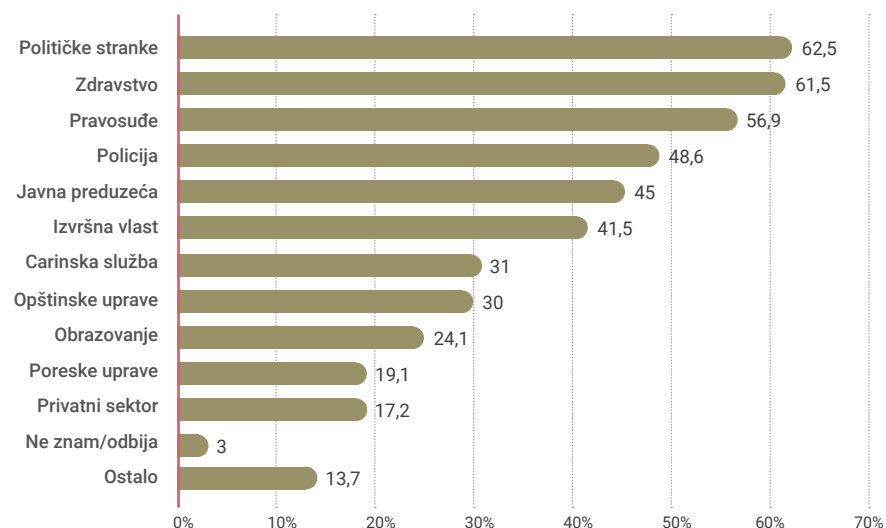
S obzirom na ugled TI BiH i dosadašnja postignuća u pravnoj sferi, uprkos izrazito korumpiranom okruženju u kojem djeluje, stopa uspješnosti postupanja u ime korisnika trenutno iznosi 59%, a korisnici su u nešto većem postotku žene. Budući da se žene po mnogo čemu nalaze u društveno nepovoljnijem položaju i kao žrtve korupcije vrlo su ranjive, TI BiH osjeća potrebu da pomogne svojim korisnicima i vrlo je ponosan biti u takvoj prilici. Uz podršku nekoliko donatora, planira i da nastavi pružati ovakvu besplatnu pravnu pomoć u narednim godinama.

» Poređenje percepcije korupcije i direktnih iskustava s korupcijom prema polu

Iako se radi o različitim instrumentima i mjerenjima, veliki broj slučajeva koje je obradio ALAC omogućuje izvjesnu kvantifikaciju rezultata i poređenja s opštom percepcijom.

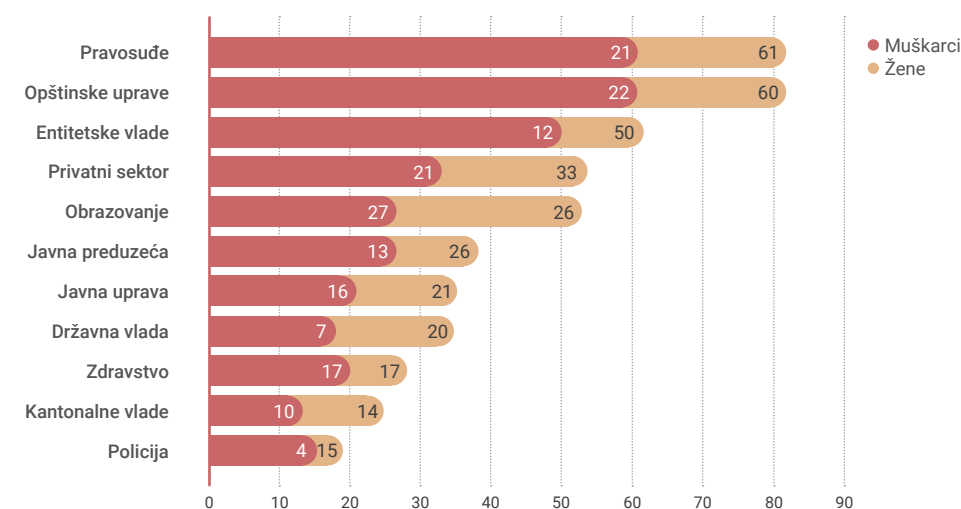
Kada se grafikoni iz anketnog istraživanja koji prikazuju korupciju u sektorima (u kom sektoru je prisutna korupcija, moguće je više dogovora) u cijelosti uporede s ALAC-ovim prijavama, dobijamo sljedeću sliku (uz napomenu da za većinu sektora nije bilo razlike između polova):

Rasprostranjenost korupcije prema sektorima, istraživanje, svi ispitanici

Prijave ALAC-u ne slijede istu rang-listu:

Učestalost prijava ALAC-u prema sektorima, razvrstano po polu

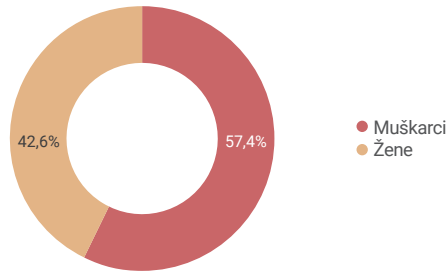

ALAC-ov grafikon razlikuje tri nivoa vlasti (državni, entitetski i kantonalni), koji bi posmatrani zajedno izbacili izvršnu vlast na prvo mjesto. Političke stranke nisu predmet ALAC-ove pravne pomoći jer njihov način rada ne uzrokuje izravnu korupciju, već putem trećih lica. Međutim, u javnosti su percipirane kao pokretačka snaga koja stoji u pozadini većine institucija, pa čak i subjekata privatnog sektora, pa bi kao takve u očima javnosti predstavljale primarnog generatora korupcije, ali se u stvarnom pravnom životu BiH rijetko susreću.

Sada ćemo obratiti pažnju na dva segmenta uzorka u kojima su definicije i odabrani slučajevi uporedivi – pravosudni sektor i lokalna uprava-opštine (to su ujedno i dva sektora u istraživanju u kojima su se odgovori polova razlikovali iznad statističke greške). Kao i u mnogim drugim sektorima, vidimo da je mala razlika u načinu na koji muškarci i žene posmatraju korupciju. Možda tek nešto veći broj muškaraca primjećuje korupciju i preduzima nešto da joj se suprotstavi. Realna situacija je takva da postoji nešto više prijava (muškaraca), ali se omjeri ne razlikuju u velikoj mjeri.

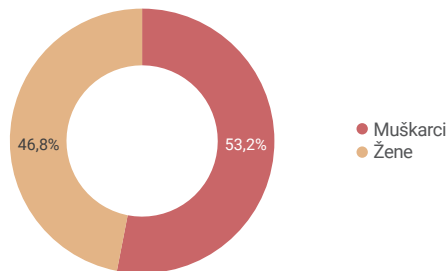
Prema vašem mišljenju, gdje je korupcija najrasprostranjenija (moguće je više odgovora, prema odabranom sektoru) – PRAVOSUĐE

Slučajevi korupcije u pravosudnom sektoru prijavljeni ALAC-u, prema polu podnosioca prijave (ponderisano)

Po vašem mišljenju, gdje je korupcija najrasprostranjenija (moguće je više odgovora, prema odabranom sektoru) – OPŠTINSKE UPRAVE

Slučajevi korupcije u lokalnim upravama prijavljeni ALAC-u, prema polu podnosioca prijave (ponderisano)

Suštinski je vrlo mala razlika između polova u načinu na koji percipiraju korupciju i kako odgovaraju na nju. Oba su pola veoma sposobna prepoznati korupciju, kada se pojavljuje i koje negativne efekte ima na društvo. Nema razlike među polovima u načinu na koji reaguju na korupciju, kad na nju naiđu. Žene su podjednako kritične prema korupciji u svim sektorima i izložene njenim štetnim efektima. Čim postanu žrtve korupcije, i muškarci i žene su podjednako spremni boriti se protiv nje.

Razlika postaje izraženija kad su u pitanju mlađe i obrazovanije žene. Budući da je mlađa generacija manje opterećena tradicionalnim vrijednostima, razvija i preuzima uravnoteženiju ulogu u društvu i ekonomiji, žene su u većoj mjeri prisutne i uključene u

borbu protiv korupcije u svim sektorima. Rodni jaz u tim se demografskim segmentima gotovo u potpunosti sužava.

Uobičajena percepcija muškaraca je da žene ne bi bile bolje vođe, dok se žene u značajnoj mjeri ne slažu s tim stavom i vjeruju da bi zemlja bolje funkcionisala i da bi nivo korupcije bio niži da žene imaju veće učešće u vlasti.

I zaista, prisutna je tek mala razlika u percepciji u vezi s tim koji pol je pravedniji ili korumpiraniji. Istina, muškarci se doživljavaju kao pol koji je nešto skloniji mitu i drugim koruptivnim postupcima, što je primjetno kako prilikom rodne analize počinitelaca, tako i u percepciji polova. Međutim, uzrok tome treba prije tražiti u činjenici da muškarci imaju veće mogućnosti za osvajanje pozicija moći gdje je veći prostor za korupciju, nego u urođenom ponašanju polova. Žene su diskriminirane ne samo u pogledu pristupa obrazovanju (pogotovo u ruralnim područjima), već i kod zapošljavanja, pa stoga moraju voditi računa o svemu, uključujući i vlastito vrijeme, budući da su često razapete među brojnim obavezama u kući i na poslu. U relativnom smislu stoga, korupcija teže pogađa žene, ali one isto tako moraju voditi računa o oportunitetnom trošku prijave korupcije – vrlo često odustaju od tužbe i upuštanja u potencijalno beskonačne pravne bitke u korist ostalih tekućih obaveza.

Smatra se da žene pokazuju veću brigu o socijalnim pitanjima. S druge strane, rezultati sprovedenog istraživanja javnog mnjenja donekle kontriraju ovom stavu. ALAC pak potvrđuje premisu, ali se u slučaju intervencije žene u obrazovanju radi prvenstveno o njenim ličnim pravima, posebno onim iz radnog odnosa. Situacija je donekle slična i u zdravstvenom sektoru, gdje su žene češće prijavljivale administrativne probleme nego slučajeve podmićivanja i korupcije u medicinskoj struci ili kod pristupa zdravstvenim uslugama. Zapravo, čini se da važi suprotno – upravo su muškarci, doduše u neznatno većem postotku, skloniji da reaguju kao zviždači kada primijete korupciju ili da podrže žrtvu prijavljujući korupciju kao svjedoci. Da bismo lakše razumjeli situaciju, potrebno ju je sagledati iz suprotnog ugla – pokretanje parnice kod korupcije u socijalnom sektoru je vrlo rizično: postupci traju godinama i u kontekstu izrazito zarobljenog društva imaju nepredvidive ishode. Potencijalna korist oba pola kod prijave korumpiranih ljekara, posebno u manjim sredinama gdje će građani vjerovatno ponovo morati tražiti zdravstvene usluge, izuzetno je ograničena u poređenju s potencijalnom isplativošću života s problemom (zbog čega je mnogo više ispitanika iz istraživanja spremno povinovati se i podmititi ljekare). U socijalnim sektorima, zbog same prirode tih službi, mnogo je izvjesnije da će se pojedinac naći u ulozi žrtve nego u ulozi svjedoka korupcije.

Sveukupno gledano, žene koje su žrtve korupcije u BiH pokazuju spremnost da se bore protiv nje, ali sredstva pravne zaštite, pravni lijekovi, alternative, pravosuđe itd. daleko su pristupačniji visokoobrazovanim, urbanim, radno sposobnim i zaposlenim, dakle ženama koje su relativno ekonomski osigurane. Analiza slučajeva daje nam vrlo ograničen uvid u život najsiromašnijih žena, od kojih su mnoge nepismene, posebno u tradicionalnim ruralnim sredinama, i kako one izlaze na kraj s problemima ove vrste. Neke porodice i zajednice nastoje zaštititi žene od ovakvih problema, ali ne postoje mehanizmi zaštite najranjivije grupe žena, npr. samohranih majki: razvedene, udovice itd. Pravni slučajevi žena koje su se založile za svoja prava pokazuju izuzetnu hrabrost, jer u društvu poput BiH, žene se izlažu znatno većem riziku kada se zalažu za svoja prava nego muškarci, ali su svejedno spremne da progovore o tome kao žrtve.

Rezultati istraživanja javnog mnjenja pokazuju da manje obrazovani ljudi lakše postaju

žrtve korupcije i češće će, iz ovog ili onog razloga, (morati) dati mito. Ali upravo znajući prednosti visokog obrazovanja, visokoobrazovani je demografski segment ipak skloniji, i to u podjednakoj mjeri muškarci i žene, da ponudi mito kako bi im se dijete upisalo na univerzitet, nego što bi to bio slučaj s ispitanicima nižeg obrazovanja. Postoje oblasti u kojima se čini da su građani iz ruralnih sredina skloniji davanju mita, dok je u drugima gradsko stanovništvo spremnije prekršiti pravila. Ponovo se izgleda radi o stepenu izloženosti.

Tradicionalni stavovi i pogledi na svijet prisutni su kod starijih ispitanika, naročito onih koji žive u ruralnim sredinama, od čega odskače jedino spremnost da vjeruju ženama na vodećim funkcijama, što vjerovatno proizlazi iz činjenice da u tim zajednicama upravo žene brinu o domaćinstvu i porodici i stoga su „pouzdate“ u očima takvih ispitanika kao vođe. Pitanje da li su neki krajevi i etničke grupe tradicionalniji od drugih jeste zanimljivo i zavređuje ozbiljnije sociološko i antropološko proučavanje, ali time se ovo istraživanje ne bavi, usprkos izvjesnim obrascima ponašanja. Neko buduće istraživanje moglo bi sagledati uticaj urbanog razvoja, obrazovanja i religije kroz određeni vremenski period na formiranje kolektivnog mišljenja ovih grupacija. Iako imaju uticaja na rodnu ravnopravnost, čak se i tradicionalne vrijednosti mogu prevazići uz adekvatan stepen obrazovanja stanovništva.

Nema određenih razloga iz kojih žene prije negoli muškarci odbijaju nemoralne koruptivne ponude. Izgleda da je ženama jasnije da imaju pravo na traženu uslugu u svakom slučaju i češće zahtijevaju ono na što imaju pravo (pored činjenice da su uslugu već platile kroz porez, naknadu ili na neki drugi način). Žene se zalažu za svoja prava i kada traže pravnu pomoć. U svakom slučaju neće odstupiti i ćutke posmatrati nepravdu. Ali taj korak između ličnog iskustva s nepravdom i preduzimanja konkretnih mjera u toj borbi, zahtijeva ne samo hrabrost, koju žene nesumnjivo imaju u jednakoj mjeri kao i muškarci, već i društveno osnaživanje: kroz obrazovanje i ekonomski položaj koji im omogućuju širi angažman.

» Ključni nalazi i preporuke na nivou javnih politika

Ključni faktor za razumijevanja rodno jaza jeste postojeći kontekst Bosne i Hercegovine. Riječ je o izuzetno administrativno složenoj, birokratizovanoj i korumpiranoj zemlji kojom upravljaju političke elite. U takvom okruženju napreduju samo njihovi članovi, koji su svojim interesima podredili tzv. veliku korupciju, kojom izvlače akumulirane prihode (istovremeno povećavajući vanjski dug, čime ugrožavaju budućnost narednih generacija). Pored velike, postoji i sitna korupcija – ona administrativna koja pogađa pojedince na ličnom nivou i onemogućava im pristup osnovnim uslugama ili njihovim ustavnim i zakonskim pravima. BiH je korumpirana do te mjere da korupcija utiče na sve sektore, a ogroman dio stanovništva redovno je žrtva korupcije različitih oblika.

U tako zatvorenom društvu kojim upravljaju interesne grupacije, ljudska prava su nisko na listi prioriteta i rodni je jaz posljedično vrlo izražen. Doduše, u skorije doba su primjetna izvjesna poboljšanja kao rezultat osnaživanja mladih žena, naročito pristupom obrazovanju, što je starijim generacijama bilo uskraćeno ili teško ostvarivo, i to posebno u tradicionalnijim ruralnim područjima. Tamo gdje je jaz značajan, različit je odnos žena prema korupciji:

1. „Tradicionalne“ žene su manje obrazovane i rjeđe dolaze u kontakt s nizom usluga, službama i sektorima, zbog čega su i manje izložene korupciji koja se tu odvija. U takvom tradicionalnom okruženju uobičajeno je da poslove obavljaju muškarci.
2. Tamo gdje su ravnopravne s muškarcima, žene su izložene potpuno istim sektorima, problemima i nailaze na istu korupciju. Postupaju slično muškarcima, a obrazovane se žene čak i više nego obrazovani muškarci zalažu za svoja prava i insistiraju na pravdi. Drugim riječima, uz jednake socio-ekonomske šanse, žene ne bi bile sklonije rješavanju problema u određenim sektorima (npr. socijalnom), već svuda podjednako.
3. S obzirom na to da u prosjeku ima manji manevarski prostor, žena je prisiljena na selektivniji pristup i djelovanje u situacijama koje ih uglavnom dotiču izravno: kada one same ili njihovi najbliži postanu žrtve korupcije. Tada se pokreću u cilju rješavanja vlastitog problema. Ne radi se o tome da su žene sebičnije i da ne djeluju za opšte dobro, već su u ovako nemilosrdnim sredinama prisiljene na težak izbor, tj. da najprije pomažu sebi i svojoj porodici. Muškarci češće imaju „društveni luksuz“ da pored nepravde počinjene njima, podrže i druge žrtve korupcije. Uzrok takvom razmišljanju jeste postojeći BiH kontekst, a ne veća socijalna osjetljivost nekog od polova.
4. Nema razlika u pristupu pravosuđu između polova, niti dokaza da su žene diskriminisane pred sudovima, da im je informisanost o pravima manja, ili da se teže snalaze u pravnom sistemu, uključujući pružanje pravne pomoći vanpravosudnim putem (npr. TI BiH ALAC). Stopa rješavanja slučajeva podjednaka je za oba pola. Napominjemo da ova konstatacija važi isključivo u nominalnom smislu, jer će ženama koje dolaze iz tradicionalnih sredina biti mnogo teže da pristupe i da se snađu u zatvorenom sistemu ili alternativnim mehanizmima pravne pomoći. Stoga se žene iz tradicionalnih sredina od početka susreću s visokim pragom, po samom načinu na koji sistem funkcioniše.

5. Time se rasvjetljava i rodni jaz koji je primjetan kod ALAC-a: žene se obraćaju TI BiH rjeđe od muškaraca samo zato što to iziskuje odgovarajući nivo pismenosti (uključujući kompjutersku) i svijesti o postojanju civilnog društva kojem se mogu obratiti. Zbog rodnog jaza i uzevši sve navedeno u obzir, ALAC bilježi manji broj prijava žena. Do trenutka kada bi se žene i obratile ALAC-u, „tradicionalistička“ selekcija je već odradila svoje.
6. Poimanje da su žene (ili pak muškarci) manje ili više sklone učestvovati u korupciji, ili da bi zemlja bolje funkcionisala da su na čelu države žene, ne stoji u BiH. Do promjene ovakvog stava može doći s napretkom zemlje u demokratskom smislu, boljim obrazovanjem stanovništva, i ujednačenijim mogućnostima za napredovanje na različitim poljima, poslovima i ciljevima. Tada će žene biti u boljem položaju, biće birane na osnovu zasluga (a ne na osnovu pripadnosti interesnim grupacijama) i imaće mnogo više prostora da se bave pitanjima društvene pravde i ljudskih prava. Globalna istraživanja pokazuju da se tada snažnije uključuju i u borbu protiv korupcije – ali BiH još nije dosegla taj nivo.

Preporuke na nivou javnih politika

Na osnovu prethodnih zaključaka formulisano je nekoliko dugoročnih preporuka u pogledu javnih politika koje će pozitivno uticati na rodnu agendu i na to kako korupcija utiče na žene, odnosno muškarce:

1. Neophodno je poboljšati pristup obrazovanju. Čim žene dobiju jednake mogućnosti za upis u škole i na univerzitete i apsolviranjem kvalitetnog obrazovanja u istoj mjeri kao i muškarci, biće osnažene da pristupe istim djelatnostima i da traže isti nivo prava i usluga za sebe i svoju porodicu kao i muškarci. Obrazovane žene se angažuju u različitim djelatnostima i za njih traže pravdu, a ne samo u socijalnim.
2. Razne interesne mreže koje su zarobile državu BiH očekuju od žena da se povinuju pravilima političke elite i tek pošto su spremne igrati po njihovim pravilima, dobijaju priliku za napredovanje, no tada postaju saučesnice u korupciji baš kao i korumpirani muškarci. Ne postoje dokazi da je i koji pol skloniji korupciji, ako se nađe u odgovarajućoj prilici, a bh. društvo u cjelini doživljava alarmantno visok nivo korupcije. Stoga je borba protiv organizovanog kriminala i korupcije ujedno i borba za rodno uravnoteženije društvo i jednake mogućnosti za sve.

U kratkoročnom i srednjoročnom periodu moguće je preduzeti sljedeće aktivnosti:

3. Žene žrtve korupcije su ranjivije od muškaraca i prednost daju rješavanju sopstvenih problema, s obzirom na ograničena sredstva za zadovoljenje pravde koja su im na raspolaganju. Međutim, za sebe se uglavnom bore mlađe i obrazovanije žene. Pretpostavlja se da postoje značajne grupe žena koje trpe iste probleme, ali su im suženije mogućnosti za pristup pravosuđu ili informacijama o mogućem načinu rješavanja svojih problema. Trebalo bi pokrenuti detaljno razrađen program pristupa tom segmentu, kako bi se i ovim ženama omogućilo da se izbore za sebe i one koji od njih zavise.

Ova studija se slaže s većinom sličnih istraživanja koja pozivaju na izmjenu ili uvođenje nove regulative o rodnoj jednakosti i ravnopravnosti, sprovođenje rodnih analiza po sektorima (od kojih su neki pomenuti u više navrata u ovom izvještaju), prikupljanje i analiziranje podataka uz uvažavanje rodnih razlika, slično kako je to učinjeno i u ovom izvještaju, podizanje svijesti o takvim nalazima itd.

Na kraju treba reći da izgleda kako se tradicionalna uloga žena u BiH mijenja, što je dobro. U savremenom društvu ne postoje i ne smiju postojati propisane rodne uloge. To je stvar isključivo individualnog izbora koji se mora poštovati, a ne nametati od strane porodice, zajednice, vjerske ili etničke grupe ili društva u cjelini.

» Popis literature

- Agerberg M (2014) Perspectives on Gender and Corruption, Working Paper Series 2014:14, Quality of Government Institute, Gothenburg
- Alatas V, Cameron L, Chaudhiri A, Erkal N and Gangadharan, L (2009) Gender, culture, and corruption: Insights from an experimental analysis, Southern Economic Journal, 75(3), 663–680
- Analitika (2018) Monitoring odgovora pravosuđa na korupciju u BiH - Izvještaj za 2017–2018. g. (Monitoring of the judiciary responses to corruption in BiH – Report for 2017-2018), Sarajevo, <https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/Monitoring%20odgovora%20pravosu%C4%91a%20na%20korupciju%202017-2018%20WEB.pdf>
- Bari F, Kovač V (2019) Gender Brief Bosnia and Herzegovina: Gender equality state of play and recommendations for BIH GAP and EU GAP implementation, Sarajevo, UN Women CO in BiH
- Bauhr M, Charron N & Wängnerud L (2019) Exclusion or interests? Why females in elected office reduce petty and grand corruption, European Journal of Political Research 58: 1043–1065, Quality of Government Institute, Gothenburg
- Benno Torgler & Neven T. Valev (2010) Gender and Public Attitudes Toward Corruption and Tax Evasion, Contemporary Economic Policy, Western Economic Association International, vol. 28(4), pages 554-568, October
- Bosnia and Herzegovina Agency for Statistics (2018) Women and Men in Bosnia and Herzegovina, Thematic Bulletin 03:2018, Sarajevo
- Brollo F and Troiano U (2016) What happens when a woman wins an election? Evidence from close races in Brazil, Journal of Development Economics 122: 28–45.
- Dollar D, Fishman R, and Gatti R (2001) Are women really the fairer sex? Corruption and women in government. Journal of Economic Behavior and Organization, 26(4), 423-429
- Esarey J and Chirillo G (2013) “Fairer sex” or purity myth? Corruption, gender and institutional context, Politics and Gender, 9(4), 361–389
- Esarey J and Schwindt-Bayer L (2018) Women’s representation, accountability, and corruption in democracies, British Journal of Political Science, 48(3), 659-690
- Fišar M, Kubak M, Špalek J and Tremewan J (2016) Gender differences in beliefs and actions in a framed corruption experiment, Journal of Behavioral and Experimental Economics 63, 69-82
- Freedom House (2019) Bosnia and Herzegovina Report, Freedom in the World 2019, <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2019>
- Hossain N., Musembi N., & Hughes J. (2011) Corruption, accountability and gender: Understanding the connections, UNIFEM, <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/corruption-accountabilityand-gender-understanding-the-connection.html>
- Kubbe I, Alexander A, Wängnerud L (2019) The Effect of Gender on Corruption, Working Paper Series 2019:12, The Quality of Government Institute, University of Gothenburg
- Kvinna till Kvinna Foundation: Women’s rights in Western Balkans 2018 and 2019 Reports, <https://kvinnatillkvinna.org/2019/11/04/womens-rights-in-western-balkans-2019/>
- SIDA (2015) Gender and Corruption, Gender Toolbox, brief, March 2015
- Swamy A. S, Knack Y. L., & Azfar O. (2000) Gender and corruption, Journal of Development Economics 64 (1): 25–55
- Transparency International (2016) Gender and Corruption Topic Guide, Anti-Corruption Helpdesk, Berlin
- Transparency International Sierra Leone (2014) Women and Corruption in Sierra Leone, <http://www.tisierraleone.org/TISL%20REPORT%20OF%20SURVEY%20ON%20WOMEN%20AND%20CORRUPTION%20IN%20SIERRA%20LEONE.pdf>
- U4 (2018) Close the political gender gap to reduce corruption, U4 Brief 2018:3, By M Bauhr, N Charron and L Wängnerud, Series editor M Kirya Chr. Michelsen Institute, Bergen
- U4 (2015) The gendered impact of corruption: Who suffers more – men or women?, U4 Brief 2015:9, Chr. Michelsen Institute, Bergen
- UNDP Gender and Corruption in Latin America: Is There A Link? (2014) Working Document July 2014, UNDP Regional Centre for Latin America and the Caribbean, Panama
- UNDP in Ukraine (2018) Corruption in the Eyes of Women and Men, Brief, https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/library/democratic_governance/corruption_in_the_eyes_of_women_and_men.html
- Wängnerud L, Moving Beyond Categorical Measures of Gender in Corruption Research, Working Paper Series 2018:8, The Quality of Government Institute, University of Gothenburg

» Prilog 1 – Pregled literature: Šta znamo o rodu i korupciji

1. Prvi set pitanja koja su tema ovog istraživanja roda i korupcije bio je da li postoji veća sklonost **žena ili muškaraca da učestvuju u koruptivnim djelima**. Postoji li razlika i da li je bilo koji pol više ili manje pošten?

Ranija su istraživanja nastojala potvrditi pretpostavku da žene, generalno, nivo korupcije tolerišu manje nego muškarci kao i da se u većoj mjeri zalažu za kažnjavanje koruptivnog ponašanja (Agerberg, 2014). To je dovelo do rasprava o tvrdnjama da su žene manje sklone korupciji od muškaraca i o tome da li postoje pouzdani dokazi o povezanosti između npr. veće zastupljenosti žena u vlasti i nižeg nivoa korupcije (SIDA, 2015).

Žene su možda manje uključene u koruptivne transakcije nego muškarci (kako tvrde Bauhr i dr. 2018; Brollo i Troiano 2016; Dollar i dr. 2001; Esarey i Chirillo 2013; Esarey i Schwindt-Bayer 2018; Swamy i dr. 2001; Fišar i dr. 2016). Prvi set pretpostavki bio je fokusiran na razlike između muškaraca i žena u izbjegavanju rizika, dok je drugi razmatrao razlike u socijalizaciji rodnih uloga.

Jedan od najnovijih radova na temu roda i korupcije (Kubbe, Alexander i Wängnerud 2019), pozivajući se na istraživanja javnog mnjenja u osam zapadnoevropskih zemalja (Torgler i Valev 2010), takođe tvrdi da žene u manjoj mjeri smatraju da je podmićivanje opravdano, a postoji i pozitivna korelacija između uključenosti žena i nivoa korupcije u raznim društvenim jedinicama (omjer muškaraca i žena u nacionalnim parlamentima i izvršnim organima u odnosu na nivo korupcije) u određenim društvima.

Sasvim druga istraživačka publikacija jedne multilateralne agencije upoređuje istraživanja o rodu i korupciji (UNDP, 2014) i na osnovu dostupnih podataka iznosi prilično manjkave nalaze o spremnosti žena da učestvuju u podmićivanju ili da ga prijave, što samo pokazuje izazove i ograničenja takvih analiza.

2. To je ponukalo veći broj istraživača da potraže odgovor na pitanje da li veći broj žena u politici podrazumijeva manje korupcije u javnim poslovima.

Jedan takav rad (Transparency International, 2016.) pokušava se pozabaviti fundamentalnim pitanjima koja se tiču roda i korupcije: Postoje li rodno specifični oblici korupcije? Može li osnaživanje žena biti relevantna strategija u široj borbi protiv korupcije? Ovo kompozitno istraživanje je konstatovalo da:

- „Sa spoljnim faktorima kao što je rizik da budu uhvaćene [...], žene se ponašaju poštenije od muškaraca i trude se da im odluke budu pravednije“.
- Podsjeća se na pionirsku studiju na tom polju (Swamy i dr., 2000) koja zaključuje „da žene rjeđe učestvuju u podmićivanju i manja je vjerovatnoća da će odobravati uzimanje mita“.
- Ali tada TI postavlja vrlo valjano pitanje: da li žene imaju manje mogućnosti da učestvuju u korupciji?
- TI zatim analizira rodni uticaj na pružanje usluga i s njom povezanu korupciju, a ujedno je jedna od prvih organizacija koja se otvoreno pozabavila problemom „sek-

sualne iznude“ (eng. *sextortion*), odnosno trgovanja seksualnim uslugama za usluge javnog ili privatnog sektora.

- Izgleda da se žene više plaše posljedica, pokazuje jedno istraživanje.
- Hossain i dr. 2009. tvrde da „ženama često nedostaju potrebna znanja ili sredstva da prijave korupciju ili podnesu pritužbu za nepružanje javnih usluga ili na njihov loš kvalitet“. Što je vrlo važno, TI zaključuje da „korupcija takođe može stvoriti dodatne prepreke ženama koje traže pravnu zaštitu“ (TI 2016, str. 8).
- Konačno, kad su u pitanju žene u politici, isti taj TI-ov rad citira nekoliko izvora u kojima se zaključuje: „korupcija sprječava žene da zauzmu visoke položaje u politici i biznisu. Korupcija i loše upravljanje negativno utiču na učešće žena u politici, te dovode žene u začarani krug rodnih nejednakosti, manjka mogućnosti za osnaživanje i korupcije. Istraživanje u 18 evropskih zemalja pokazuje da korupcija, klijentelizam i političko umrežavanje negativno utiču na udio izabranih žena u lokalnim skupštinama, dodatno smanjujući mogućnosti za političko učešće žena. To važi i za učešće žena u poslovnom i ekonomskom životu“.
- Ali kako bi se mogli donositi što kvalitetniji zaključci, TI prvenstveno poziva na prikupljanje pouzdanih podataka razvrstanih po polu.

Dalje demografski razrađene pretpostavke predstavljene su u kratkom tekstu (U4, 2018) u kom se analizira potencijalno smanjenje korupcije kada bi žene bile bolje zastupljene u vlasti, pri čemu je bitno naglasiti da je takva percepcija rasprostranjena prvenstveno među ženama. Međutim, uprkos tom nalazu, dokument preporučuje „povećanu zastupljenost žena na izabranim funkcijama [koje] mogu smanjiti kako sitnu tako i veliku korupciju“ i navodi da „žene na izabranim funkcijama smanjuju stopu podmićivanja za javne usluge, posebno za žene“ bez iznošenja konkretnih dokaza za tu tvrdnju. Iako se u dokumentu poziva na razvrstavanje demografskih podataka kako bi se stekao bolji uvid u motivacije različitih slojeva žena, zaključak da se „žene koje vrše javnu funkciju zalažu za ostvarivanje dvaju odvojenih političkih ciljeva: 1) poboljšanje pružanja javnih usluga; i 2) demontiranje mreža kojima dominiraju muškarci“ zasniva se na globalnim indeksima koji objedinjuju sve žene u nacionalnim parlamentima.

Najzad, Kubbe i dr. (2019., str. 13.) zaključuju da „Alatas i dr. (2009) ne treba uzimati kao pokazatelj da rod igra ograničenu ulogu u odnosu na korupciju. Većina savremenih istraživanja govori o efektima zastupljenosti žena u izabranim tijelima kao što su parlamenti i lokalne skupštine na nivo korupcije. Važan doprinos ovog istraživanja jeste to što zaključuje da postoji malo dokaza o izbjegavanju rizika kod žena, čime se objašnjavaju razlike u ponašanju između žena i muškaraca“. Stoga predlaže da buduća istraživanja prilikom analize efekata roda na korupciju pobliže istraže ulogu prosocijalnog nasuprot samointeresnog ponašanja.

3. Istraživanja su se zatim počela baviti pitanjem da li i **na koji način korupcija različito utiče na žene u odnosu na muškarce** pošto je postalo sve očiglednije da takva razlika postoji.

U jednom brifingu za donatore istražuju se dokazi o razlici između direktne i indirektno žrtve, iz čega se može razumno pretpostaviti da žene pate u većoj mjeri i na različit način u odnosu na muškarce. Pregled u to vrijeme oskudnog materijala o direktnim uticajima korupcije unekoliko potvrđuje ovu tvrdnju (U4, 2015).

Konkretnije, istraživanje na uzorku od 500 ispitanika (400 žena i 100 muškaraca) sprovedeno u Sjevernoj Africi (TI SL, 2014), između ostalog, zaključuje da je „vrlo vjerovatno da

će se prilikom pristupanja osnovnim uslugama žene suočiti s problemom korupcije i od njih se češće očekuje da plate u naturi (tjelesnom valutom, tj. „seksualna iznuda“), nego u gotovini“, kao i da „žene mogu uvelike doprinijeti naporima u borbi protiv korupcije jer su one najranjivije na korupciju“, iako se ne objašnjava kako to postići.

U sličnoj publikaciji, koja je zasnovana na iskustvima Ukrajine (UNDP Ukraine, 2018.), kombinovani su nalazi više istraživanja javnog mnjenja (bez detalja o veličinama uzorka) te se takođe iznose određene pretpostavke, kao što su: „žene obično smatraju da su manje svjesne korupcije pa će stoga relativno rjeđe moći identifikovati njezine pojavne oblike u svakodnevnom životu“, bez preciziranja konteksta: demografskih podataka o ženama, podataka o okruženju u kojem rade i žive itd. Ipak, navodi se da će „negativni efekti domaće korupcije češće imati negativan uticaj na mogućnosti žena iz sljedećih razloga: 1) društvene norme odgovornost za brigu o maloljetnim i nemoćnim članovima porodice svaljuju na žene, pa one više zavise od pristupa javnim uslugama; 2) ranjivost žena koje su doživjele zlostavljanje od strane javnih službenika uslovljena je ženinom potrebom za medicinskim uslugama porodiljstva i brigu o djeci u najranijem uzrastu; 3) žene preovlađuju među siromašnim i socijalno ranjivim grupama stanovništva, čiji životni standard u velikoj mjeri određuje selektivna pravda i mogućnosti socijalne politike u zemlji“. Publikacija takođe zaključuje da žene i muškarci imaju različita iskustva s korupcijom u kontaktu s različitim pružaocima usluga i kada pristupaju tržištu rada, te poziva na dalje razvrstavanje rodni podataka kako bi se istražili uzroci. Ipak, suprotno nekim ranijim radovima, njihova istraživanja zaključuju da „muškarci mlađih i srednjih godina pokazuju relativno veću spremnost da aktivno učestvuju u mjerama borbe protiv korupcije nego žene“. To je jedno od rijetkih istraživanja koje iznosi tvrdnju da bi žene mogle biti podjednako ili čak manje zainteresovane da učestvuju u borbi protiv korupcije. Za vjerodostojnije demografske zaključke i bolje razumijevanje korijenja ovih pretpostavki, publikaciji nedostaje anketno istraživanje koje je dovoljno veliko da bude reprezentativno za ukrajinsko društvo.

Pored navedenih, jedno opsežno istraživanje švedskih građana (Wängnerud, 2018) ispituje rodne efekte i pokazuje da je „ženstvenost povezana s prosocijalnim vrijednostima“ i predlaže da se buduća istraživanja više pozabave indirektnim efektima na korupciju koji su posljedica uključivanja žena u političke organizacije.

4. Kako su istraživanja napredovala, postalo je očigledno da je neophodno kontekstualizovati kako pitanja koja se tiču roda tako i ona koja se tiču korupcije, pa je fokus preusmjeren na **okruženje u kom se pojavljuje rodni jaz**.

Jedno od najopsežnijih istraživanja na tu temu (Esarey, Chirillo, 2013) kontekstualizuje rodni jaz i njegove različite pojavne oblike, što je ključna varijabla za razumijevanje društvenog ponašanja. Demokratizacija društva je od ključnog značaja za osnaživanje žena jer im omogućuje da odlučuju u situacijama u kojima je korupcija izvjesna, a povezana je i s imetkom. S tim u vezi, istražujući mnoštvo dokaza, autori zaključuju da:

- Žene češće ne odobravaju primanje mita od muškaraca, ali samo u zemljama s demokratskim institucijama.
- U konsolidovanim demokratijama, čije institucije obeshrabruju korupciju, žene (u prosjeku) više osuđuju korupciju nego muškarci. U autokratskim zemljama, gdje je korupcija dio svakodnevnog života, razlika između žena i muškaraca je znatno manja.

- Slično tome, i učešće žena u vlasti nije u korelaciji s korupcijom u autokratijama, ali jeste u negativnoj u demokratijama.
- Što je država demokratskija, to je očigledniji odnos (inače statistički manje značajan): više žena u parlamentu znači manje korupcije u vlasti. Istraživanje ne ulazi u razmatranje međuzavisnosti ovih varijabli ili utvrđivanje koja je varijabla u tom odnosu prva. Isto tako, u autokratskim zemljama veće učešće žena u vlasti nije povezano s manjim stepenom korupcije. Ne očekuje se da će povećanje učešća žena u vlasti u državama u kojima su žene pravno, kulturno i/ili ekonomski neravno-pravne smanjiti korupciju.
- Žene su nesklonije da se upuste u rizik kršenja političkih normi između ostalog i zato što je kršenje institucionalnih normi zbog rodne diskriminacije rizičnije za žene nego za muškarce. U društvima u kojima je korupcija stigmatizovana, žene su manje tolerantne prema korupciji i manje je vjerovatno da će učestvovati u njoj u odnosu na muškarce. Stoga je kultura korupcije u društvu još jedna varijabla koju treba ispitati.
- Na kraju, u istraživanju se sugeriše da se žene koje dođu na funkciju postavljanjem odozgo, tj. po partijskoj liniji ili vladinim imenovanjem, za razlikuju od žena koje su pobijedile na otvorenim izborima (s obzirom na činjenicu da ne dolaze iz interesnih mreža), očekuje se da će imati bitno drugačiji stav prema korupciji, te stoga istraživanje poziva na detaljnije posmatranje žena na vlasti.

» Aneks 2 – Metodologija i demografija istraživanja javnog mnjenja

TI BiH je od Agencije za istraživanje javnog mnjenja „Partner“ prvobitno zatražio da istraživanje uradi na uzorku od 1300 ispitanika, ali se nakon korekcija uzorka kako bi se zadovoljili omjeri prema popisu stanovništva, došlo do broja od 1314 ispitanika kao konačnog uzorka koji je potrebno obraditi kako bi se omogućili statistički relevantni uzorci po različitim demografskim i regionalnim segmentima. Uzorak je reprezentativan za Bosnu i Hercegovinu, u skladu s posljednjim popisom stanovništva koji je sproveden 2013. Granica dopuštene greške ovog odabranog uzorka je 2,7%. Agencija prilikom ovakvih angažmana slijedi sopstvena opšta pravila i procedure, poštujući sve zakonske odredbe i zahtjeve u pogledu objavljivanja, kao i profesionalne standarde uzorkovanja i obrade. Istraživanje je obavljeno krajem 2019.godine (novembar-decembar).

Ključni demografski podaci:

Pol/rod	Broj ispitanika	% ispitanika
M	642	48,9
Ž	672	51,1
Ukupno	1314	100,0

Starosna dob	Broj ispitanika	% ispitanika
18 - 25	139	10,6
26 - 40	401	30,5
41 - 50	372	28,3
51 - 65	263	20,0
66 >	116	8,8
Odbija	23	1,8
Ukupno	1314	100,0

Region	Broj ispitanika	% ispitanika
RS	484	36,8
FBIH	780	59,4
Brčko	50	3,8
Ukupno	1314	100,0

Tip naselja	Broj ispitanika	% ispitanika
Urban	831	63,2
Urban	483	36,8
Ukupno	1314	100,0

Obrazovanje	Broj ispitanika	% ispitanika
NKV	18	1,4
KV	115	8,8
SSS	734	55,9
VŠS-VSS	355	27,0
Magisterij i više	39	3,0
Odbija	53	4,0
Ukupno	1314	100,0

Nacionalnost	Broj ispitanika	% ispitanika
Srbi	467	35,5
Hrvati	204	15,5
Bošnjaci	632	48,1
Ostali	11	0,8
Ukupno	1314	100,0

» Aneks 3 – Opšte informacije o aktivnostima i radu ALAC-a

ALAC je efikasno sredstvo uključivanja građana koje u sebi objedinjuje podsticaje za djelovanje u interesu pojedinca i javnosti. Putem ALAC-a, TI BiH građanima pruža mehanizme zaštite njihovih prava i omogućuje im da prijavljuju korupciju, te da joj se suprotstave, bilo na lokalnom nivou ili na nivou najviših donosilaca odluka. Pružaju se sljedeći oblici podrške i pomoći:

1. informisanje građana o njihovim pravima i mehanizmima za prijavljivanje korupcije;
2. pružanje pravne pomoći djelovanjem prema relevantnim institucijama na osnovu pojedinačnih prijava građana;
3. praćenje postupanja institucija po prijavama građana korišćenjem svih raspoloživih pravnih sredstava; i
4. pozivanje institucija na odgovornost putem javnog pritiska kao krajnjeg sredstva.

Građani se ALAC-u obraćaju putem besplatne telefonske linije (0800-55555), e-obrasca za prijavu slučajeva korupcije, e-maila, društvenih mreža ili poštom. Osoblje ALAC-a je dostupno online od 8 do 16 sati. Građani se obraćaju ALAC-u kako bi dobili osnovne informacije po pitanju zaštite njihovih prava, ad hoc pravne savjete, upućivanja ka nadležnim institucijama ili nevladinom sektoru, objašnjenja pravnih procedura i mehanizama pravne zaštite, objašnjenja po pitanju upotrebe pojedinih zakona itd. Telefonska linija služi za prijavljivanje svih prošlih ili potencijalnih budućih slučajeva korupcije u cijeloj BiH (tri fiksna i tri mobilna operatera udružila su napore kako bi omogućili jedinstveni broj i ovu uslugu na području cijele zemlje). Međutim, informacije koje pružaju građani moraju biti vjerodostojne i potkrijepljene osnovnim činjenicama i dokumentima.

Putem značajnih kapaciteta koje je na ovaj način uspostavio, TI BiH je jedan aspekt ALAC-ove djelatnosti posvetio i podršci ostalim domaćim organizacijama civilnog društva i medijima kroz pružanje pravnih savjeta i pomoći, naročito u pogledu pristupanja relevantnim informacijama, ali i u smislu zaštite njihovih prava na slobodu udruživanja, što ponekad uključuje i pružanje pravne pomoći protiv političkog pritiska.

Prijava/tok slučaja

Glavna svrha besplatne telefonske linije je da omogući polaznu tačku susreta između građana i ALAC-a. Na osnovu prvog kontakta, osoblje ALAC-a odlučuje da li prijavljeni slučaj spada u korupciju. Ako da, osoba koja prijavljuje korupciju se poziva da dostavi dokaze za to u pisanom obliku, ako takvi dokazi postoje, ili u vidu potpisane izjave ili izjave svjedoka. Besplatna telefonska linija takođe građanima pruža besplatne savjete ako prijavljeni slučaj ne spada u djelokrug Centra. Iako osoblje građanima daje objašnjenja i savjete kako da zaštite svoja prava i koja je institucija nadležna u njihovom slučaju, snalaženje u složenom sistemu BiH nije nimalo lako.

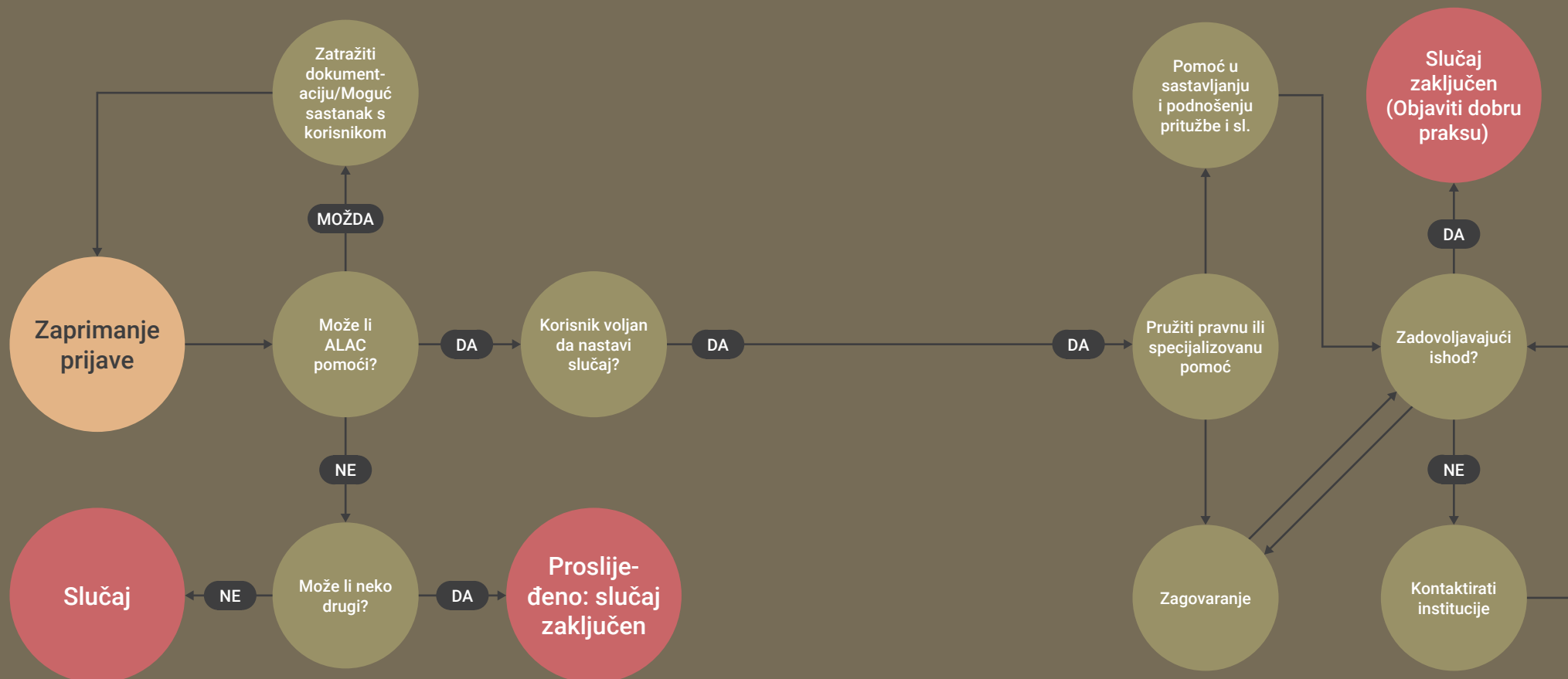
Prijave građana mogu imati jedan od sljedećih ishoda:

- odbačena – slučaj nema veze s korupcijom ili je već pokrenut postupak pred sudom
- prihvaćena, a zatim odbijena – uvidom u dodatne podatke utvrđeno je da slučaj nema veze s korupcijom
- predmet analize – slučaj spada u djelokrug ALAC-a, ali je potrebna dodatna procjena
- prosljeđena nadležnom tijelu – slučaj spada u djelokrug ALAC-a i prosljeđen je nadležnom organu na procesuiranje

Generalno, kad se osoblje ALAC-a obrati određenoj instituciji, oni traže detaljne informacije o statusu slučaja kako bi uporedili dostupne materijale i dokaze. Zatim, ako ALAC postupa u ime korisnika, upućuje se žalba nadležnim agencijama, npr. inspekcijским organima, finansijskoj policiji, ili čak javnim tužilaštvima.

Kako bi slučajevi bili jednoobrazno vođeni i tačni, svaki novi unos ili izmjenu u spisu predmeta mora datirati i potpisati član tima. Svaki slučaj se prati pomoću jedinstvenog sistema upravljanja predmetima, a kako se njegov status mijenja, slučaj se može interno ocijeniti kao zadovoljavajući ili nezadovoljavajući (detaljno objašnjenje dato je u nastavku teksta). Međutim, što se tiče samog korisnika/ce, ne postoji mehanizam koji bi od njega/nje zahtijevao da se ponovo javi ALAC-u i izvijesti o ishodu primljenog pravnog savjeta, pa mnogi od ovih slučajeva imaju nepoznat krajnji ishod (takođe detaljno objašnjeno u nastavku teksta).

Tok ALAC-ovog slučaja

Zagovaranje po prijavljenim slučajevima

Zagovaranje, ili javno zastupanje, predstavlja glavni aspekt ALAC-ovog rada, koji djeluje kao spona između pojedinačnih slučajeva i željenih promjena na nivou sistema. Kako prijavljeni slučajevi pružaju jedinstven uvid u funkcionisanje korupcije u praksi, ove informacije postaju neprocjenjive za potrebe ciljanog zagovaranja. U slučajevima kada su javne institucije otvorene za reforme i iskreno zainteresovane za rješavanje postojećih složenosti, zagovaranje se odvija putem direktnih sastanaka i razgovora. Kada su institucije manje otvorene, zagovaranje poprima druge oblike. Na primjer, na osnovu prijavljenih slučajeva, ALAC vrši zagovaranje s ciljem podizanja svijesti o sektorima i institucijama koji su predmet većine žalbi (npr. pravosuđe, javna uprava), skretanjem pažnje na institucionalne i pravne ranjivosti i davanjem relevantnih preporuka.

Opšte informacije o ALAC-ovoj bazi podataka

ALAC-ova baza podataka je u proteklom periodu pretrpjela nekoliko većih izmjena. Naime, ranije je pristup bazi bio omogućen i nacionalnim ograncima TI-a, ali zbog osjetljivosti podataka, odnosno nakon što su podaci koji se unose prevazišli puku statistiku i obuhvatili lične podatke, spoljni pristup bazi je onemogućen i postepeno je uvedeno nekoliko izmjena s ciljem boljeg prikupljanja, pohranjivanja i obrade podataka o korisnicima. Današnji format baze podataka uspostavljen je 2015.godine. Od početka do danas u bazu su unesena 2.244 slučaja, ali trenutni format je primijenjen na samo 802 slučaja koja su obrađena od početka 2015. do kraja, tj. 31. decembra 2019.godine. Nije moguće izvući dovoljno uporedivih podataka kako bi se istraživanjem obuhvatio kumulativni period od početka 2003. do kraja 2019. godine.

Od 2.244 do sada obrađena slučaja, znamo da su 1.198 slučajeva prijavili muškarci, 476 slučajeva žena i 570 pravna lica i anonimni korisnici. Dakle, žene su kontaktirale TI BiH u 21,2% svih slučajeva prijavljenih ALAC-u (ili u 28,4% slučajeva u kojima je poznat pol prijavu su podnijele žene).

Pojmovnik ALAC-ove baze podataka

Novi format ALAC-ove baze podataka, koji je u primjeni od 2015.godine, nastoji evidentirati svaku prijavu sa što više detalja kako bi se omogućila kvalitativna, ali i kvantitativna procjena slučajeva. Iako su mnogi izvještaji dobro dokumentovani i predstavljeni široj javnosti i medijima u različitim formatima (u vidu reportaža, slučajeva zagovaranja itd.), svi oni imaju zajedničku strukturu u elektronskim arhivima. Svaki slučaj koji ALAC formalno prihvati dobija svoj djelovodni broj i obrađuje se odabirom i unošenjem sljedećih opcija u specijalizovani softver. Ujednačenost ponuđenih opcija omogućuje obradu podataka u različitim formatima i s fokusom na specifična pitanja, uz mogućnost unakrsnog poređenja više varijabli.

Polja koja se popunjavaju za svaki unos u bazi podataka:

- Pol korisnika: muškarac, žena, anonimna, pravno lice
- Nivo obrazovanja korisnika: osnovni, srednji, visoki, nepoznat
- Pol prijavljenog lica/počinioca: muškarac, žena, pravno lice, nepoznat
- Starosna dob korisnika: <24, 25-39, 40-54, 55>, nepoznata
- Mjesto stanovanja korisnika: selo, manji grad, grad, nepoznato

- Način dostavljanja prijave: telefonom, e-mailom, lično, telefaksom, poštom
- Prijavljeni sektor: preko 40 opcija (kako bi se obuhvatili podaci do mikro nivoa)
- Nivo vlasti: opštinski, kantonalni, entitetski, državni, nepoznat
- Status korisnika: žrtva, zviždač, svjedok, drugo
- Stepenn informisanosti korisnika: nizak, srednji, visok
- Ranjivost korisnika: niska, visoka, nepoznata
- Prijavljeni problem: otprilike 200 opcija (kako bi se obuhvatili neophodnih detalji)
- Pravne radnje koje je prethodno preduzeo korisnik: prijava nadležnoj instituciji, prijava poslodavcu, žalba sudu, prijava pravnom licu/firmi, nepoznato
- Radnje koje je preduzelo nadležno tijelo: odgovorilo korisniku, obradilo žalbu, zadovoljavajuće, nezadovoljavajuće, nepoznato
- Ishod ALAC-ovog slučaja (interno): zadovoljavajući završetak, nezadovoljavajući/nepotpuno, nepoznat. Napomena – Zadovoljavajući završetak ima nekoliko podnivoa, zavisno od vrste ishoda i radnji preduzetih s korisnikom ili u njegovo ime.

© Transparency International Bosna i Hercegovina

BANJA LUKA
Gajeva 2
78000 Banja Luka

SARAJEVO
Mula Mustafe Bašeskije 9/1
71000 Sarajevo

www.ti-bih.org

